

SALMIAKIN NÄKÖINEN RAKENNUS

Arkkitehtuurikasvatus ja kohtaamisten mahdollisuus
rakennuksessa - tapausesimerkkinä Kuokkalan kirkko

Saara Mustonen
Maisterintutkielma
Jyväskylän yliopisto
Musiikin, taiteen ja kulttuurin
tutkimuksen laitos
Taidekasvatus
Kevät 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis- yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Saara Annukka Mustonen	
Työn nimi – Title SALMIAKIN NÄKÖINEN RAKENNUS. Arkkitehtuurikasvatus ja kohtaamisten mahdollisuus rakennuksessa –tapausesimerkkinä Kuokkalan kirkko	
Oppiaine – Subject Taidekasvatus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä – Number of pages 85 + Liitteet
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Pro gradu -tutkielmani keskittyy nuorten ja lasten kanssa tehtävään arkkitehtuurikasvatukseen ja arkkitehtuurikokemukseen rakennuksessa. Tarkastelen pro gradu –tutkielmassani arkkitehtuurikokemusta kehollisena, kinesteettisenä ja haptisena, unohtamatta sen kuvitteluun ja mielikuvitukseen liittyviä näkökulmia. Tutkimuskysymykseni liittyy siihen voiko rakennus edesauttaa muihin liittymistä ja yhteisöllisyyttä. Ajatteluni taustalla on fenomenologinen näkemys arkkitehtuurin kokemisesta. Tutkielman aineisto on hankittu suunnittelemalla ja toteuttamalla julkisessa tilassa, Kuokkalan kirkossa, arkkitehtuurikasvatukseen liittyvä työpaja. Työpaja on taltioitu valoja videokuvaamalla sekä sen aikana on käytetty osallistuvan havainnoinnin menetelmää. Tutkimusaineistoa olen käsitellyt arkkitehtuuriteoriasta nousevien teemojen avulla. Keskeisiä alueita ovat olleet yhteisöllisyyden ajatus tilassa, arkkitehtuurikokemuksen muuttuminen sisä- ja ulkotilassa, paikan kokemus ja kuvittelun ja kehollisuuden merkitys osana arkkitehtuurikokemusta. Samoin kuin elämme kehon kautta, elämme myös paikan kautta, elämme paikassa kuin kehossa.</p> <p>Tarkastelen työssäni rakennuksen kieltä, sen kohdattavuutta ja mahdollisuutta tarjota aineksia oman olemassaolon ja yhteisöllisyyden pohtimiseen. Kuokkalan kirkko valikoitui esimerkkitapaukseksi sen ollessa lähtökohtaisesti yhteisön tila ja arkkitehtuuriltaan ja materiaaleiltaan aisteihin ja kuvitteluun vetoava. Työpaja toteutui kertaluonteisena, mutta toteutuksena kolmiosaisena siten, että ensimmäinen osa käsitteli tilan haltuunottamista ja tutkimista aistien ja tarkkailun avulla, toisessa osassa työskenneltiin pienoismallirakentamisen keinoin käyttäen materiaalina puuosia ja karkkia ja viimeisessä osassa keskusteltiin työpajan teemoista, erityisesti yhteisöllisyyden käsitteestä ja osallistujien käsityksistä ja suhteesta kyseiseen rakennukseen. Tutkielmassa luodaan laajempi näkökulma pohtimalla lasten ja nuorten tila- ja ympäristökokemusta. Omasta taustastani johtuen pohdin myös lyhyesti museokontekstia arkkitehtuurikasvatuksen alustana. Keskityn tässä erityisesti vuoropuheluun, niin rakennuksen ja kokijan kuin oppaan ja kokijan välillä.</p>	
Asiasanat – Keywords Arkkitehtuurikasvatus, arkkitehtuurikokemus, yhteisöllisyys, tila, työpaja, kehollisuus, nuorten ympäristösuhde	
Säilytyspaikka – Depository Tutkielma löytyy digitaalisena versiona Jyväskylän yliopiston kirjaston tietokannasta	
Muita tietoja – Additional information	

1. Kuokkalan kirkossa toteutetun työpajan ensimmäinen vaihe, jossa tutkitaan arkkitehtuuria ja sen tarjoamia näkymiä. Kuva HK/MV.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. TUTKIMUKSEN LÄHTÖPISTE	3
2.1 Aiheen valinta ja tausta	4
2.2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	5
2.3 Alvar Aalto – museo	7
3. JAETUSTA TEKEMISESTÄ TIETÄMISEEN	8
3.1 (Yhdessä) kohti ymmärtämistä – aineiston hankinnasta	8
3.2 Aineisto jaettavaksi	11
3.3 Kide - Kuokkalan kirkko	12
3.4 Työpajan kulku - ”Salmiakin näköinen rakennus”	13
3.4.1 Tilan tutkiminen	15
3.4.2 Rakentaminen	17
3.4.3 Keskustelu	19
3.5 Erilaiset roolit	20
4. ARKKITEHTUURIKOKEMUS	21
4.1 Ensin on ruumis ja sitten huone	21
4.1.1 Kehollisuus rakennuksessa	21
4.1.2 Aistikokemus	24
4.1.3 Valon ja varjon havaitseminen osana ruumiillisuutta	26
4.2 Arkkitehtuuri kielenä	27
4.2.1 Arkkitehtuurin kielen oppiminen	29
4.2.2 Kielen ymmärtäminen	31
4.2.3 Pyhä tila – Arkkitehtuurin kieli kirkossa	34
4.3 Rakennuksen kohtaaminen	35
4.3.1 Tilan houkuttelevuus	35
4.3.2 Tarjoumat	36
4.4 Sisä- ja ulkopuoli	40
4.4.1 Ulkona	40
4.4.2 Ovi – Sisä- ja ulkopuolen raja	42
4.4.3 Sisällä	45
4.5 Kasvot maailmaa ja muita vasten	46
4.5.1 Sosiaalinen ja yhdessä eletty tila	47
4.5.2 Tila ja näkymätön yhteisöllisyys	49
4.6 Tuttuus ja vieraus	51
Tuntemattoman tuolla puolella	53
4.7 Uneksinta ja kuvittelu	54
Vailla maailman ääriä ja loppua	55

4.8 Tila, paikka sekä aika	57
4.8.1 Paikan kokemuksesta	58
4.8.2 Aika arkkitehtuurissa	62
4.8.3 Mielipaikka	63
5. LASTEN JA NUORTEN TILA- JA YMPÄRISTÖKOKEMUS	64
5.1 Ihmettelyä ja taianomaisuutta	64
5.2 Lapset ja nuoret tilan käyttäjinä	68
5.3 Arkkitehtuurikasvatus museossa	70
5.3.1 Museorakennuksen tutkiminen ja vuoropuhelu	71
5.3.2 Seinien ulkopuolella	72
6. POHDINTA	73
6.1 Katoton tila	73
6.2 Tutkimuksen jatko- ja hyödyntämismahdollisuudet	76
6.3 Lopuksi	76
Lähteet	79
Liitteet	

”Rakennuksen kokemus on kohtaaminen; sitä lähestytään, sen kanssa ollaan kasvokkain, sitä suhteutetaan ruumiiseen, sen läpi liikutaan ja sitä käytetään ehtona muille asioille. Arkkitehtuuri synnyttää, suuntaa ja organisoituu käyttäytymistä ja liikettä. Rakennus ei ole tarkoitus itsessään; se rajaa, artikuloi, jäsentää, merkityksellistää, suhteuttaa, erottaa ja yhdistää, mahdollistaa ja estää. Perustavilla arkkitehtuurikokemuksilla on siten pikemminkin verbi- kuin substantiivimuoto.”

Juhani Pallasmaa 2016, 49

1. Johdanto

Käsittelen pro gradu -työssäni rakennetun ympäristön suhdetta ihmiseen, käyttäjänsä ja sitä, minkälaisen taustan rakennus antaa ihmisten sosiaaliselle toiminnalle. Tarkastelen aihealuetta teoriataustan ja suunnittelemani ja toteuttamani työpajan avulla. Mielenkiintoni kohdistuu erityisesti lasten ja nuorten tilakokemukseen, mutta pyrin luomaan aiheeseen laajemman viitekehyksen. Työni kiinnittyy vahvasti arkkitehtuurikasvatukseen, joka on kohtalaisen nuori taidekasvatuksen osa-alue ja sitä on tutkittu melko vähän. Ihan viime vuosina kuitenkin hieman enemmän. Arkkitehtuurikasvatus aiheena on itselleni tuttu ja luonteva valinta Alvar Aalto -museossa tekemäni opastus- ja työpajaohjaamisen kautta. Olen työskennellyt museossa lähinnä alakouluikäisten lasten kanssa.

Kuokkalan kirkko valikoitui esimerkkitapaukseksi, jonka avulla pyrin käsittelemään rakennuksen kieltä, sen kohdattavuutta ja mahdollisuutta tarjota aineksia oman olemassaolon ja yhteisöllisyyden pohtimiseen. Jos ajatellaan kuten Juhani Pallasmaa kirjoittaa,¹ että arkkitehtuuri on ihmisen maailmassaolon välitön ilmaus, niin sen avulla voidaan hyvinkin käsitellä ihmisenä olemisen peruskysymyksiä. Arkkitehtuurikasvatus pyrkii antamaan välineitä ympäristön tarkempaan huomioimiseen, sen näkemiseen uusista näkökulmista ja löytämään merkityksiä niin oman elämän kannalta kuin laajemminkin. Rakennetun ympäristön ymmärtäminen ja arvostaminen liittyvät viihtymiseen ja myös vastuuseen siitä. Arkkitehtuurikasvatuksella voidaan myös vaikuttaa siihen, että syntyy parempi käsityskyky siitä, miten voi vaikuttaa omaan elinympäristöönsä. Tässä tutkielmassa pohditaan erilaisia menetelmiä arkkitehtuurikasvatuksen toteuttamiseen ja käsitellään sen merkitystä laajemmin.

Työtäni ohjaava ydinajatus on, miten ihminen voisi olla enemmän kotonaan tilassa ja miten rakennettu ympäristö synnyttää luottamusta. Nostan arkkitehtuuriteoriasta tutkimukseni kannalta oleellisia asioita, painotuksena on

¹ Pallasmaa 1993, 81

erityisesti tilan yksityiskohtien (konkreettiset, runolliset ja monimuotoiset) merkitykset, aistisuus ja ruumiillisuus tilan kokemisessa sekä rakennuksen kieleen ja kohdattavuuteen liittyvät näkökulmat.

Jyväskylän Kuokkalan kirkossa toteuttamaani arkkitehtuurityöpajaan osallistui kahdeksan lasta Pohjanlammen koulusta, joka sijaitsee Kuokkalan kirkon läheisyydessä. Työpaja toteutui kolmiosaisena siten, että ensimmäinen osa käsitteli tilan haltuunottamista ja tutkimista aistien ja tarkkailun avulla, toisessa osassa työskenneltiin pienoismallirakentamisen keinoin ja viimeisessä osassa keskusteltiin työpajan teemoista, erityisesti yhteisöllisyyden käsitteestä ja suhteesta kyseiseen rakennukseen. Esittelemäni työpajatoiminta toteutui kertaluonteisena kyseiseen rakennukseen erityisesti sidottuna, mutta näkisin mahdollisena, että suunnittelemaani kokonaisuutta voitaisiin toteuttaa myös muissa rakennuksissa ja aiheen käsittelyä voitaisiin jatkaa hieman erilaisilla variaatioilla.

Arkkitehti ja filosofian tohtori Kaj Nyman on käsitellyt kirjoituksissaan arkkitehtuurin kieltä. Nyman kuvaa kuinka merkitystensä kautta arkkitehtuuri kertoo meille millainen maailma on.² Koska arkkitehtuuriviestit ovat pysyviä, ne hänen mukaansa, ovat myös omiaan kertomaan pysyvistä arvoista.³ Jos siis arkkitehtuuri kuvaa meille maailmaa, niin viihtyminen rakennuksissa kertoo meille siitä, olemmeko me vieraita tuossa maailmassa vai löydämmekö siihen tarttumapinnan, oman tilan. Tutkielmani on pyrkimys paneutua tähän ajatukseen ja löytää siitä jaettava näkökulma, joka voisi tuoda uutta näkemystä arkkitehtuurikasvatuksen kentälle. Valittuihin työpajan teemoihin on syytä mielestäni suhtautua myös kriittisesti ottaen huomioon aiheen laajuuden, monimerkityksellisyyden ja työpajaan osallistuvien iän. Pyrin tuomaan esiin myös näitä kriittisiä näkökulmia.

Tuttuus ja vieraus rakennuksessa ovat käsitteitä, joita pidän tärkeinä työni kannalta. Nämä liittyvät tutkielmaani monella tasolla. Niin arkkitehtuurin, uskonnon kuin yhteisön kannalta nämä ovat toisiinsa liittyviä asioita. Suhde muihin ihmisiin liikkuu näiden käsitteiden välillä ja tekee sosiaalisesta

² Nyman 2008, 13

³ Nyman 2008, 15

kanssakäymisestä joko helppoa tai jossain määrin haasteellista. Saman asian voi nähdä arkkitehtuurissa. Työni rajautuukin näiden käsitteiden ympärille. Pro gradu -tutkielmani etenee rakenteellisesti niin, että kokemukseni ja havaintoni arkkitehtuurikasvatuksesta yhdessä toteuttamani työpajan materiaaliin lomittuvat teoriataustan kanssa.

2. Tutkimuksen lähtöpiste

”Taidokkaasti suunniteltu ympäristö tekee elämisen avarassa maailmassa helpommaksi – sekä abstraktilla että käytännön tasolla.”⁴

Arkkitehtuurikasvatuksen keskiössä on ihmisen suhde rakennettuun ympäristöön. Tässä opinnäytteessä on ollut tarkoitus tutkia ja tulkita (arkkitehtonisen) tilan mahdollistamaa kokemusta siitä, miten ihminen voisi olla enemmän kotonaan tilassa, yhteisössä ja maailmassa.

Arkkitehtuuria kasvatuksen ja lasten ja nuorten näkökulmasta on tutkittu Suomessa kohtuullisen vähän, viimeisen kymmenen vuoden aikana kuitenkin arkkitehtuurikasvatuksen tekijöitä ja myös tutkimusta on tullut enemmän. Verrattain tuoreena tieteenalana siitä on tehty joitakin pro gradu -tutkielmia ja ns. menetelmäoppaita. Ympäristökokemusta laajemmin on tutkittu jo useampia vuosikymmeniä. Arkkitehtuurikasvatusta on lähestytty sen perusteista erilaisiin tapausesimerkkeihin, jotka esittelevät suunnitteluprosesseja arkkitehtuurikasvatuksen menetelmiin. Esittelen lyhyesti tässä sellaisia tutkielmia tai tutkimuksia, joilla on yhteyksiä omaan näkökulmaani ja tutkielmaani. Laura Kärpäsen tutkielma *Kaupunki esteettisten kokemusten paikkoina: arkkitehtuurikasvatuksen tarkastelua kokijakeskeisen ympäristöestetiikan näkökulmasta* on vuodelta 2014. Siinä käydään läpi yleisemmin kuvaa siitä, mitä Suomessa toteutettava arkkitehtuurikasvatus pitää sisällään. Käsittelen työssäni osittain samoja teemoja, mutta keskittyen enem-

⁴ Arkkitehtuurin abc 2004, 29

män suunnittelemaani tapausesimerkkiin ja siitä nousseisiin teemoihin. Toinen erityisesti omaa työtäni sivuava opinnäyte on Kaisa Sjövallin maisterintutkielma Arkkitehtuurimuseon työpajatoiminnasta (vuodelta 2017). Tutkielmani lähestymistapa on yhdistää teoreettinen näkökulma huomioihin ja kokemuksiin niin työpajasta saadun aineiston kuin omien henkilökohtaisten kokemusten kanssa. Vierellä kulkee näin näkemykset, jotka ovat syntyneet käytännön työssä lasten arkkitehtuurikasvatuksen parissa. Arkkitehtuurikasvatus liittyy vahvasti myös muotoilu- ja ympäristökasvatukseen. Toimintatutkimuksia on tehty muutama esim. Lapin yliopistosta. Arkkitehtuurin osallistava suunnittelu on enemmän käytössä oleva toimintatapa myös lasten osalta.

Työni läpi kulkee myös avoin pohdinta, miksi arkkitehtuurikasvatusta tarvitaan ja minkälaisiin kasvatuksellisiin näkökulmiin sen tulisi parhaimmillaan pyrkiä. Ajatteluni pohjautuu fenomenologiseen lähestymistapaan, jonka keskiössä on ihmisen kokemuksellinen suhde ympäröivään maailmaan. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen keskeisistä periaatteista nousee myös tutkielmani pyrkimys kuvailevaan ja kokemusta ilmentävään kirjoittamiseen.⁵

Arkkitehtuurin kansalaiskasvatus voidaan määritellä rakennettuun ympäristöön liittyvänä ympäristökasvatuksena, kulttuuriperintöopetuksena ja taiteen perusopetuksena.⁶ Tässä tutkielmassa keskiössä on lasten ja nuorten kanssa tehtävä arkkitehtuuri- ja ympäristökasvatus ja se nähdään erityisesti ympäristölukutaidon kehittämisenä ja arkkitehtuurikokemuksen tutkimisena.

2.1 Aiheen valinta ja tausta

Tutkielmassani yhdistyvät teoreettinen ote niin arkkitehtuuriteoreetikkojen kuin museopedagogiikan asiantuntijoiden kautta ja toisaalta käytännöllinen näkökulma yhdenlaisen suunnittelemani ja toteuttamani tapausesimerkin kautta. Oma taustani työskentelystä Alvar Aalto -museolla on ohjannut kiinnostustani arkkitehtuurikasvatuksen suuntaan. Olen ohjannut koululais-

⁵ <http://www.xip.fi/tutkija/0401b.htm>.

⁶ <http://www.safa.fi/fin/safa/arkkitehtuurikasvatus/>

ten Jyväskylän perusopetuksen opetussuunnitelmaan kuuluvia Kompassivierailuja, joihin kuuluu opastuskierros ja työpaja kyseisessä museossa. Peilaan tutkielmassani ajatuksiani osittain myös tämän työn kautta. Näkemykseni arkkitehtuurikasvatuksesta pohjautuu vahvasti Kaj Nymanin ajatukseen siitä, kuinka “arkkitehtuuri on kaikkien eikä vain niiden, jotka osaavat nähdä sen kuvat.”⁷

2.2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Kirsi Saarikangas kuvaa niitä näkökulmia, miten tilan tutkimus on nähnyt tilan merkityksen viime vuosikymmenet. Hän tuo esiin, että uudessa tilan tutkimuksessa on kyseenalaistettu ajatus ”geometrisestä tai abstraktista ja merkityksiltään tyhjästä kolmiulotteisesta tilasta”, joka on tausta ihmisten toiminnolle. Tämän sijaan on painotettu sosiaalista ja elettyä tilaa, joka on moniulotteista ja –merkityksistä. Tällaisessa tilassa merkitystä luovat ihmiset ja heidän toimintansa ja keskinäiset suhteensa, aistimukset, havainnot sekä aikaan ja paikkaan kiinnittyvät ja siten muuttuvat seikat. Myös tilan fyysiset ja visuaaliset ominaisuudet ovat tärkeitä, mutta osana tätä kokonaisuutta.⁸ Tässä tutkielmassa tila nähdään kokonaisuutena ja nippuna erilaisia ominaisuuksia ja merkityksiä. Sosiaalinen ja eletty tila on kuitenkin niin työpajatoiminnan kuin tutkimuskysymyksen ja koko tutkielmani keskiössä.

Saarikangas tuo myös esiin, että ympäristö tai rakennus ei ole koskaan valmis, vaan että sen merkitykset muotoutuvat, muuntuvat ja kehkeytyvät käytössä ja ajan kuluessa.⁹ Rakennuksen tutkiminen luo näin uusia kerrostumia ja merkityksiä. Eletyn tilan käsite on moniulotteinen ja mielenkiintoinen. Saarikankaalle eletty tila yhdistää yhteisesti jaetut ja henkilökohtaiset, symboliset ja materiaaliset, kielelliset ja ei-kielelliset, tietoiset ja ei-tietoiset merkitykset.¹⁰ Anne-Mari Forss korostaa asumista yhtenä fenomenologisen ympäristöestetiikan teemoista. Ilmiönä se sitoo ihmisen paikkaan ja siinä ki-

⁷ Nyman 2008, 350

⁸ Saarikangas 2006, 11

⁹ Saarikangas 2006, 13

¹⁰ Saarikangas 2006, 13

teytyy tämän suhteen merkityksellisyys ja välttämättömyys.¹¹ Asuminen nähdään näin laajassa merkityksessä, rakennuksen käyttönä ja omaksi ottamisena. Fenomenologisen lähestymistapani lisäksi tutkielmani on myös väljästi eksistentiaalinen. Tärkeimpiä teoreetikkoja tutkimukseni kannalta ovat muun muassa Karsten Harries, Roger Scruton, Kaj Nyman, Pauline von Bonsdorff, Juhani Pallasmaa ja Gaston Bachelard.

Tilan poeettisuus ja asumisen teemat ovat keskiössä Gaston Bachelardin ajattelussa, hänellä on erityinen näkemys kokemuksen monitasoisuudesta. Hän pääsee runollisuuden kautta kiinni puoliin, jotka muuten ovat vaikeasti sanotettavissa tai havaittavissa. Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin niitä käsitteitä, joita Bachelardilla on rakennuksen merkityksestä. Hän tuo runollisesti esiin, kuinka talo karkottaa ihmiselämästä satunnaisuutta, sen merkitys onkin jatkuvuuteen rohkaisussa. Talo on Bachelardille ihmisen ensimmäinen maailma.¹² Sen merkitys on näin mittaamaton, samalla konkreettinen ja monimerkityksellinen.

Tutkielman aineisto on hankittu toteuttamalla arkkitehtuurin tutkimiseen ja

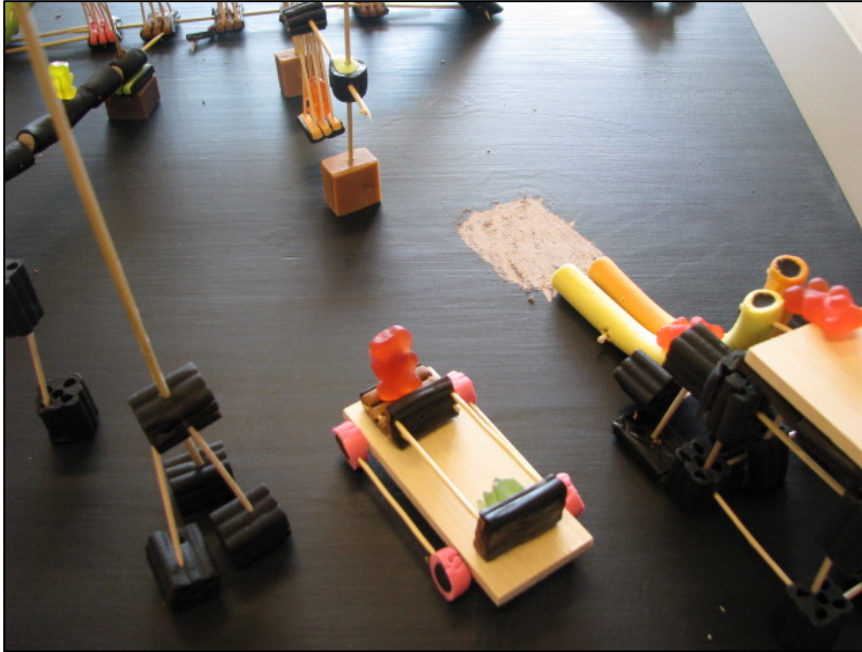

2. Työpajan rakentamisvaihe, jossa valmistuu pelikenttä. Kuva HK/MV.

havainnoimiseen keskittyvä työpaja, jossa pyritään myös kartoittamaan rakennusta yhdessä elettyinä tilana. Tutkielmani rakentuu kahdeksaan analyysiosuuteen. Niiden teemat nousevat työpajasta ja laajemmin arkkitehtuurikokemukseen liittyvästä teoriasta. Lisäksi käsittelen nuorten ja lasten tilakokemusta sekä lyhyesti museossa tapahtuvaa arkkitehtuurikasvatusta.

¹¹ Forss 2007, 15

¹² Bachelard 2003/1957, 80

3. Yksityiskohta leikkikentästä. Kuva HK/MV.

2.3 Alvar Aalto -museo

Kiinnostukseni arkkitehtuurikasvatukseen on saanut alkunsa työskennellessäni Alvar Aalto -museolla. Jonkinlainen silmu ajatteluuni ja kiinnostukseeni on syntynyt jo muotoiluopintojeni aikana. Arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatushan liittyvät läheisesti toisiinsa, myös Aalto -museolla tehtävässä työssä. Alvar Aalto -museo on ollut suunnannäyttävä museopedagogiikan alueella Suomessa ja yksi museoista, jonne palkattiin ensimmäisten joukossa vakituinen museolehtori.¹³ Alvar Aalto -museolla on nähty jo varhain yhteistyön merkitys tärkeänä osana museopedagogiikkaa, samoin myös kansainvälisten verkostojen kehittäminen. Kansainvälinen lapsille ja nuorille suunnattu arkkitehtuurikasvatuksen yhteisö Playce ry syntyi Alvar Aalto -akatemiajärjestämän arkkitehtuurin täydennyskoulutusseminaarin palautekeskustelussa vuonna 2003.¹⁴ Merkittävä arkkitehtuurikasvatuksen laajenemiseen liittyvä syy oli Suomessa käynnistetty arkkitehtuuripoliittisen ohjelman valmistelu.¹⁵

¹³ Isohauta 2016, 46

¹⁴ Isohauta 2016, 46

¹⁵ Isohauta 2016, 48

Museolla alkoivat ensimmäiset lapsille suunnatut taidekerhot vuonna 1979 ja innoitus saatiin kansainvälisen museoliiton (ICOM) uudesta toiminnasta.¹⁶ Teija Isohauta tuo mielestäni hyvin esiin, kuinka taide-, arkkitehtuuri-, muotoilu- ja ympäristökasvatus sivuavat ja tukevat toisiaan eikä niitä hänen mielestään ole aina syytä erottaa toisistaan. Hän jatkaakin, että ne tulisikin ainakin abstraktilla tasolla pitää yhdessä, koska laaja näkökulma mahdollistaa uudenlaisten asioiden tekemisen ja yhdistelemisen.¹⁷

Nykyinen arkkitehtuurikasvatustoiminta on museolla vilkasta ja monipuolista. Alvar Aalto -kaupunkien välinen yhteistyö merkitsee monen muun asian lisäksi tiivistyvää yhteistyötä myös arkkitehtuuri- ja ympäristökasvatuksen saralla.

3. Jaetusta tekemisestä tietämiseen

Ongelmanasettelu ja tutkimuskysymykseni liittyvät toisaalta yksittäistapausten kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen, koska kyseessä oli yksi työpaja ja yksi rakennus sekä toisaalta laajentaa näkemystä arkkitehtuurikokemuksen eri puoliin. Mielenkiintoni kohdistui mielikuviin ja kokemuksiin, jotka syntyivät nuorille työpajan aikana.

3.1 (Yhdessä) kohti ymmärtämistä – aineiston hankinnasta

Työpajan suunnittelu oli monivaiheinen tapahtuma alkaen siitä, minkäikäisten lasten tai nuorten kanssa toivoin työpajan toteuttaa ja minkälaiseksi työpajan kokonaisuus rakentui. Ryhmän kokoon saattaminen onnistui lopulta hyvin, kun vierailin alueen koulussa ja osallistujat olivat minulle, ohjaajana, ennestään tuntemattomia. Osallistujat tulivat mukaan oman mielenkiinnon takia, eivätkä he kaikki olleet samalta luokka-asteelta. Työpajan osalta ai-

¹⁶ Isohauta 2016, 46

¹⁷ Isohauta 2016, 47

neisto on hankittu käyttäen osallistuvan havainnoinnin menetelmää ja varioiden teemahaastattelua.

Osallistuvan havainnoinnin menetelmää kuvataan näin: ”Sisäpuolisen näkökulmasta tehty havainnointi voi muodostua osallistuvaksi havainnoinniksi, jossa tutkija toimii osana havainnoitavaa tilannetta ja yhteisöä.”¹⁸ Havainnointi aineistonhankintamenetelmänä mahdollistaa sen, että havaintoja voidaan tehdä niin ihmisten verbaalista kuin ei-verbaalista ilmaisusta.¹⁹ Tutkijana toimin osana havainnoitavaa tilannetta ja osittain myös osana työskentelevää ryhmää. Omien useiden roolien takia havainnoitsijan roolissa olivat myös työpajaan osallistuneet museolehtori ja taidekasvatuksen opiskelija, jotka myös tallensivat tapahtumia. Tein myös itse muistiinpanoja heti työpajan jälkeen ja sain myös museolehtori Mirkka Vidgreniltä kirjallisen palautteen. Vertaiskeskustelu heti työpajan jälkeen oli hedelmällinen tapa tarkastella omaa toimintaa ja saada palautetta. Havaintojen teko valikoitui menetelmäksi, koska ajattelen, että se on mielekäs tapa rakennuksen käytön tutkimuksessa.

Martti Grönfors esittelee tekstissään *Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä* syitä, miksi havainnointia käytetään aineistonhankintamenetelmänä. Hän kirjoittaa seuraavasti: ”kun halutaan monipuolista tietoa lukuisine yksityiskohtineen, ei niitä ole aina mahdollistakaan kartoittaa muulla tavoin kuin havainnoimalla.”²⁰ Halusin päästä käsiksi pieniin yksityiskohtiin, jotka liittyvät tämän tilan käyttöön ja kokemiseen. Koska pienetkin eleet ja aidot kommentit ovat mielestäni tärkeitä, niin havainnointi on paras tapa kartoittaa niitä.

Havainnoinnissa tarkka dokumentointi nousee tärkeään rooliin. Kuten edellä toin esiin, käytin dokumentointiin valokuvaa ja videokuvaamista sekä muistiinpanojen tekemistä. Näillä tavoilla halusin saada muistiin, kuinka nuoret muodostavat reittejä rakennuksessa, mihin he pysähtyvät (ja miksi), kuinka

¹⁸ <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankintamenetelmat/havainnointi-eli-observointi-osallistuminen-ja-kenttaetyoe>

¹⁹ Ibid.

²⁰ Grönfors 2001, 128

he liikkuvat siellä (hitaasti, nopeasti, tarkkaillen jne.) sekä miten rakennus mahdollistaa tai ei mahdollista sosiaalista kanssakäymistä. Mielestäni havainnointi onnistui tässä tarkoituksessaan.

Toinen lähtökohtani aineiston hankintaan oli teemahaastattelu. Se on eräänlainen keskustelu, joka tapahtuu kyllä tutkijan aloitteesta ja tutkijan ehdoilakin, mutta joka kuitenkin pyrkii vuorovaikutteisesti saamaan selville haastateltavilta häntä kiinnostavat asiat tai ainakin ne, jotka kuuluvat tutkimuksen piiriin.²¹ Tässä työpajan viimeisessä osassa pääpaino oli pienoismallien esittelyllä, yhdessä syömisellä ja myös keskustelulla, johon olin suunnitellut etukäteen apukysymyksiä. Apukysymykset liittyivät tutkimuskysymykseen. Pysin kuitenkin pitämään keskustelun avoimena, jotta haastateltavat eli nuoret voivat nostaa esille heitä kiinnostavia asioita kyseiseen rakennukseen liittyen.

Teemahaastattelussa oli oleellista se, että vaikka mukana oli yksityiskohdaisiakin kysymyksiä, niin se eteni teemojen varassa. Nämä teemat liittyivät yhdessäoloon rakennuksessa. Tämä teemojen varassa eteneminen tuo tutkittavien äänen kuuluviin ja merkitykset asioille syntyvät vuorovaikutuksessa.²² Tämä aineistohankintatapa sopi hyvin omaan tutkijan identiteettiini samoin kuin kyseiseen tutkimukseen. Kuitenkin ongelmana on, että aiheet voivat kulkeutua haastattelun aikana helposti aika kauaksi alkuperäisistä tutkimuskysymyksistä. Tämä johtuu siitä, että keskustelutilanteessa on reagoitava niihin asioihin, jotka nousevat sillä hetkellä merkityksellisiksi.

Valitsin nämä erilaiset tutkimustavat siten, että ne tukisivat toisiaan ja antaisivat mahdollisimman kattavan kokonaiskuvan nuorten kokemuksesta kyseisessä tilassa.

Taina Kaivolan ja Hannele Rikkisen *Nuoret ympäristöissään* -kirjassa havainnointimenetelmää perustellaan sillä, että lapsia ja nuoria voidaan tarkkailla aidoissa tilanteissa ja yhdistettynä se muihin menetelmiin, niin on

²¹ Eskola & Vastamäki 2001, 24

²² Hirsjärvi & Hurme 2000, 48

mahdollista saada monipuolinen ja rikas aineisto tunteista, vuorovaikutuksesta ja toiminnasta.²³ Selvänä haittapuolena voidaan pitää sitä, että tutkijan oma osallistuminen voi häiritä lasten ja nuorten normaalia käyttäytymistä.²⁴ Tällaista työpajaa ei olisi kuitenkaan voinut toteuttaa ilman tutkija-ohjaajan läsnäoloa.

Haasteena Kaivola ja Rikkinen esittävät myös, että tutkijan oma osallistuminen voi vääristää sitä, mitä hän havaitsee ja kuinka merkitsee asiat ja tapahtumat muistiin.²⁵ Tässä kuitenkin laaja valokuva- ja videointiaineisto luonnollisesti auttaa. Kaivola ja Rikkinen, ihan aiheellisestikin, kysyvät vielä, että voiko aikuinen ylipäättään olla aidosti osallistuva havainnoitsija mitä tulee lasten ja nuorten maailmaan.²⁶ Tutkijana on varmasti hyväksyttävä se, että joitakin puolia kokemuksesta jää aina pimentoon, varsinkin kun puhutaan arkkitehtuurikokemuksesta, joka on monitahoinen ja osittain sanallistamisen ulkopuolella.

3.2 Aineisto jaettavaksi

Tutkimusaineistoa olen osittain lähtenyt analysoimaan teoriasta nousevan teemoittelun avulla, keskeiset käsittelyosuudet nousivat helposti aineiston pohjalta. Olen lähtenyt tässä tutkielmassa siitä, että yhdistän teorian Kuokkalan kirkkoon tapausesimerkkinä ja kirjoitan tämän rakennuksen kanssa. Irit Rogoff on esittänyt ajatuksen "taiteen kanssa" kirjoittamisesta ja se on ollut mallina tutkielman rakenteessa. Keskeisiä tai tärkeimpiä tilakokemukseen liittyviä teemoja, joiden kautta tarkastelen aihealuetani, ovat kehollisuus rakennuksen kokemisessa, sisä- ja ulkotilan rajan vaikutus rakennuksen kokemisessa ja suhtautuminen muihin tilassa.

Aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt fenomenologista analyysiä. Valitsin kyseisen tavan, koska se perustuu mm. tutkimuskohteesta saadun

²³ Kaivola & Rikkinen 2003, 249

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

kokemuksen pohdintaan ja reflektointiin ja siinä voi olla tutkittavana muiden ihmisten kokemukset tutkimuskohteesta, kuten omassa tapauksessani on. Se on kiinnostava myös siinä mielessä, että siihen voi kuulua myös tutkijan omat kokemukset kohteesta. Grönfors kirjoittaa, että muistiinpanojen tekeminen on hänen mielestään jo omalta osaltaan eräänlaista esianalyysiä. Tämä johtuu siitä, että siihen liittyy jo selkeästi valikointia ja mietintää keskeisen aineiston kriteereistä.²⁷

Haastattelumenetelmässä tarkoitukseni oli lähinnä kokemuksen kuvaaminen, se miten kohdehenkilöt kokevat kyseisen tilan. Havainnoimalla yritin päästä ulkopuolelta kiinni siihen, miten kyseinen rakennus kommunikoi ihmisen kanssa.

Tutkielmani on omakohtainen, koska tarkoitukseni on ollut alusta asti ymmärtää paremmin sekä omaa suhdettani rakennuksiin että saada parempia työkaluja työhöni lasten parissa arkkitehtuuri- ja ympäristökasvattajana.

3.3 KIDE – Kuokkalan kirkko

Kuokkalan kirkko sijaitsee Kuokkalan kaupunginosassa Jyväskylässä, kohtuullisen lähellä kaupungin keskustaa. Kirkko on vihitty käyttöön helmikuussa 2010 ja sen arkkitehteinä ovat olleet Anssi Lassila (pääarkkitehti), Teemu Hirvilammi ja Jani Jansson.²⁸ Rakennus sijaitsee hyvin keskeisellä paikalla Kuokkalassa ja on helposti saavutettavissa keskellä jokapäiväisiä palveluja. Se määrittelee olemassaolollaan vahvasti Kuokkalan arkista ydintä. Vapaana seisova, erillinen kellotapuli luo osaltaan oman vahvan maamerkin aukiolle, jolla se sijaitsee.

Kirkko erottuu sekä erityisen muotonsa että tumman värinsä takia ympäristöstään. Sen ympärillä kulkevat ihmisten kulkureitit päivittäisiin palveluihin, koteihin ja kouluun. Työpajaa suunnitellessani pidin tärkeänä, että kirkko on osa nuorten arkiympäristöä ja heidänkin katseensa sivuaa sitä matkal-

²⁷ Grönfors 2001, 136

²⁸ Kuokkalan kirkon esite, 2013

la harrastuksiin ja kouluun ja on jo valmiiksi ehkä synnyttänyt jonkinlaisia mielikuvia ja kokemuksia. Arkkitehtuurikilpailussa KIDE -nimen saanut rakennus koostuu yhdestä rakennuksesta, jolla on veistosmainen muoto ja tämä muoto näyttäytyy erilaisena eri suunnista katsottuna. Kuoren tumma ja monisärmäinen, kulmikas muotokieli vaihtuu sisään mentäessä vaaleiksi, ilmaviksi, puun kaareviksi, linjakkaiksi muodoiksi. Materiaalien puhtaus ja rakennuksen veistoksellisuus olivat tärkeitä syitä, joiden takia halusin järjestää työpajan juuri kyseisessä rakennuksessa.

Sisänäkymää hallitsee erityinen kattorakenne, niin sanottu verkkokuori, joka on koottu säteittäissahatusta suomalaisesta kuusilaudasta. Tämä verkkokuori muodostaa näyttäviä holvikaaria. Tämä yksityiskohta yhdessä ylhäältä tulevan valon kanssa ohjaa katsetta ylöspäin.²⁹ Tätä perspektiiviä hyödynsin myös työpajassa.

Yksi kirkon erikoisuuksista on ulkoverhouksessa ja katossa käytetty Pyreneitten vuoristosta louhittu liuskekivi. Toinen aisteihin vetoava materiaali on sakraalikerroksen lattian pontattu, lipeäkäsitelty ja öljytty kuusilauta.³⁰

Alttariteos kirkon itäpäädyssä on Pasi Erik Karjulan käsialaa. Teos koostuu limpunmuotoisista, koivupuukiekoista, joihin on lehtikullalla kuvioitu kristinuskon keskeisiä tunnusmerkkejä.³¹ Taideteosta käsiteltiin työpajassa osana arkkitehtuurikokemusta.

3.4 Työpajan kulku - ”Salmiakkin näköinen rakennus”

”To find one’s place in the world, the world must be a cosmos. In a chaos there is no place.”³²

Tutkielmani empiirinen aineisto koostuu Jyväskylän Kuokkalan kirkossa toteuttamastani arkkitehtuurin tutkimiseen ja havainnointiin liittyvästä työpä-

²⁹ <https://www.jyvaskylanseurakunta.fi/kuokkalan-kirkko>

³⁰ Kuokkalan kirkon esite, 2013

³¹ Kuokkalan kirkon esite, 2013

³² Max Schuler, kirjasta E. Relph: Place and placelessness 1976, 43

jasta. Oman paikan ja toisaalta yhteisöllisyyden kokeminen olivat erityisesti tarkastelussa työpajassa. Yksi arkkitehtuurikasvatuksen tehtävistä on mielestäni osaltaan auttaa ihmistä paikantumaan maailmaan. Vierauden ja irrallisuuden kokemuksen voittaminen suhteessa rakennukseen, mutta myös toisiin ihmisiin tässä tilassa on yksi tärkeimmistä huomion kohteistani. Martin Heidegger näkee asumisen ihmisen perusmuotona.³³ Kuitenkin kuten tulen tekstissäni esittämään tilassa oleminen voi synnyttää monenlaisia kokemuksia.

Työpajaan osallistui kahdeksan nuorta Pohjanlammen koulusta, joka sijaitsee Kuokkalan kirkon välittömässä läheisyydessä. Tavoitteenani oli saada osallistujat nimenomaan tuosta koulusta, koska toiveeni oli, että rakennus olisi heille jo joillain tasolla tuttu. Näin siitä syystä, että heille olisi siihen jo valmiiksi jokin suhde, vaikka vain ulkopuolelta. Vierailin koulussa ennen työpajaa kiertäen luokissa kertomassa minkälaisesta työpajasta olisi kysymys. Alvar Aalto -museo ja Kuokkalan alue seurakunta osallistuvat myös työpajasta tiedottamiseen. Ryhmän koko oli juuri sopiva työpajan luonteen huomioon ottaen, henkilökohtaiselle kokemukselle ja rauhalliselle tutkimiselle jäi enemmän aikaa ja tilaa. Osallistujien sukupuolijakauma meni tasan niin, että sekä poikia että tyttöjä oli neljä ja he olivat iältään 11-12-vuotiaita. Ryhmään kuului maahanmuuttajataustaisia nuoria.

Lapsi tai nuori on vasta omaksumassa ja oppimassa ympäristön hahmottamista ja toimintaa siinä. Rakensin osittain tästäkin syystä työpajan niin, että se koostui kolmesta toisiaan tukevasta ja toisiinsa liittyvästä osasta. Pyrin tällä myös siihen, että työskentelytavan muutokset pitäisivät yllä nuorten mielenkiintoa ja intensiteettiä. Syynä on myös yksinkertaisesti se, että työpajan rakenne ja tarina yhdistyy näin luontevasti kokonaisuudeksi, jossa kuitenkin voidaan tarkastella tilan ja tilakokemuksen eri puolia.

Työpajaan havainnoitsijan asemassa osallistui Alvar Aalto –museon (silloinen) museolehtori Mirkka Vidgren ja työpajaa taltioi videoiden ja valokuvaten taidekasvatuksen opiskelija Helena Kangasmäki. Sain heiltä kummalta-

³³ Heidegger 2003/1954, 53

kin myös hyödyllistä vertaispalautetta työpajan onnistumisesta ja omasta roolistani ohjaajana.

Paikka nähdään enemmän kuin pelkkänä koordinaatein määriteltävissä olevana sijaintina kartalla, se on kokemuksellinen käsite.³⁴ Ajatus jatkuu niin, että sijainnista tai tilasta tulee paikka vasta, kun sillä on omien kokemusten kautta arvoa ihmiselle. Työpajan vaiheittainen eteneminen pyrki nimenomaan lisäämään kerroksittain kokemusta omasta paikasta, joka kantaa monenlaisia merkityksiä. Olin suunnitellut etukäteen tarkan konseptisuunnitelman työpajasta, mutta tarkoituksena oli kuitenkin jättää tilaa muutoksille ja spontaaniudelle.

3.4.1 Tilan tutkiminen

Ensimmäiseen vaiheeseen kuului rakennuksen ulko- ja sisätilan tutkiminen. Työpaja alkoi nuorten saapumisella koulupäivän jälkeen. Koska he saapuivat hieman eri aikaan, niin pääsin heti luomaan suhdetta nuoriin. Keskustelimme muun muassa siitä, kuinka tuttu rakennus oli heille ennestään. Mielestäni oli tärkeää, että alusta alkaen ryhmä voi suhtautua minuun ohjaajana luottavaisesti ja että ryhmän keskinäiset suhteet muodostuisivat työskentelyn kannalta mahdollisimman avoimiksi. Kerroin heille myös vielä tarkemmin, mitä kaikkea työpajassa tullaan tekemään. Tämä johdattelu aiheeseen helpotti itse työpajan alkua.

Koulupäivän jälkeen tapahtuva työpaja oli odotetusti aluksi hieman haastava saada käyntiin. Keskittyminen kuitenkin parani, kun pääsimme aloittamaan rakennuksen tutkimisen. Julkinen arkkitehtuuri kommunikoi käyttäjän kanssa paljon julkisivunsa avulla, joten tarkastelimme rakennuksen muodonantoa ja massoittelua ulkopuolelta. Keskustelimme siitä, mitä mielikuvia rakennus herättää. Nuoret kuvasivat rakennusta salmiakin näköiseksi ja toisaalta näkivät sen esittävän nimenomaan kirkkoa, joksi se on suunniteltu. Tämän jälkeen siirryimme sisätiloihin, jossa sekä liikuimme vapaasti että teimme tilaan liittyviä tehtäviä. Tutkimme tilaa muuttamalla perspektiiviä

³⁴ Arkkitehtuurin abc 2014, 22

pystyasennosta makuuasentoon ja samalla mukaan tuli tuntoaisti puisten penkkien kautta. Perspektiivin muutos liittyi myös ”kattokävely” nimiseen tehtävään, jossa peilin kautta tutkitaan katon monimuotoista rakennetta. Mittakaavaa pohdimme konkreettisesti asettamalla mielikuvituksen avulla ihmisiä päällekkäin tilaan. Kuinka monta ihmistä mahtuu päällekkäin tilan korkeimpaan kohtaan? Myös valon kulku ja ikkunoiden sijoittelu, muoto ja koko liittyivät tehtäviin. Sisä- ja ulkotilan rajan häipyminen havaittiin ison ikkunan äärellä ja samalla maiseman vaikutus tilaan. Kaikki nämä tehtävät pyrkivät avaamaan paremmin arkkitehtuuriin liittyviä elementtejä ja käyttämään aisteja tilan hahmottamisessa.

Miten sitten saadaan esitettyä tunne, joka syntyy kun astuu suureen kirkkosaliin ja tuntee puun tuoksun sieraimissaan, näkee erilaiset puiset rakenteet ja puisten pintojen vaihtelut luonnonvalossa? Tai saati sitten miten saadaan sanallistettua abstrakti yhteisöllisyys rakennuksessa?

*” Let everyone look at the space around them. What do they see? Do they see time? They live time, after all; they are in time. Yet all anyone sees is movements. ”*³⁵

4. Tilan tutkimista valon kulkemisen näkökulmasta. Kuva HK/MV.

³⁵ Lefebvre 1991, 95

Aistimalla tilaa, hyväksymme ja huomioimme usein tiedostamatta ajan kulumisen materiaaleissa, valon kulussa ja itsessämme liikkuvina olentoina. Paikannumme ja asetumme ”elämään” tilaa. Kehon ja aistikokemuksen kautta yhdistymme myös toisiimme. Näistä ajatuksista siirrymme työpajan seuraavaan osaa.

5. Tilan tutkimista mittakaavan hahmottamisen näkökulmasta. Kuva HK/MV.

3.4.2 Rakentaminen

Työpajan toisessa osuudessa siirrytään ryhmätyöskentelyyn, kokoonnutaan pienempään tilaan rakentamaan pienoismalleja. Nuoret jakaantuvat luontevasti kahteen ryhmään ja kumpikin ryhmä tekee oman pienoismallinsa. Materiaalina käytetään erilaisia karkkeja, pääasiassa lukuja, puutikkuja ja –palikoita sekä pohjana vaneria. Nuoria pyydetään miettimään, mitkä asiat tässä rakennuksessa edesauttavat yhteisöllisyyttä ja yhdessäoloa ja mitkä asiat helpottavat rakennukseen tuloa. Minkälainen tunnelma on tilassa, jossa on helppo olla muiden kanssa ja miten näitä asioita voidaan kuvata kyseisillä materiaaleilla. Ohjaajana käyn käytettävät materiaalit läpi ja näytän esimerkkejä erilaisista rakenteista. Nuoria rohkaistaan käyttämään luovuutta ja

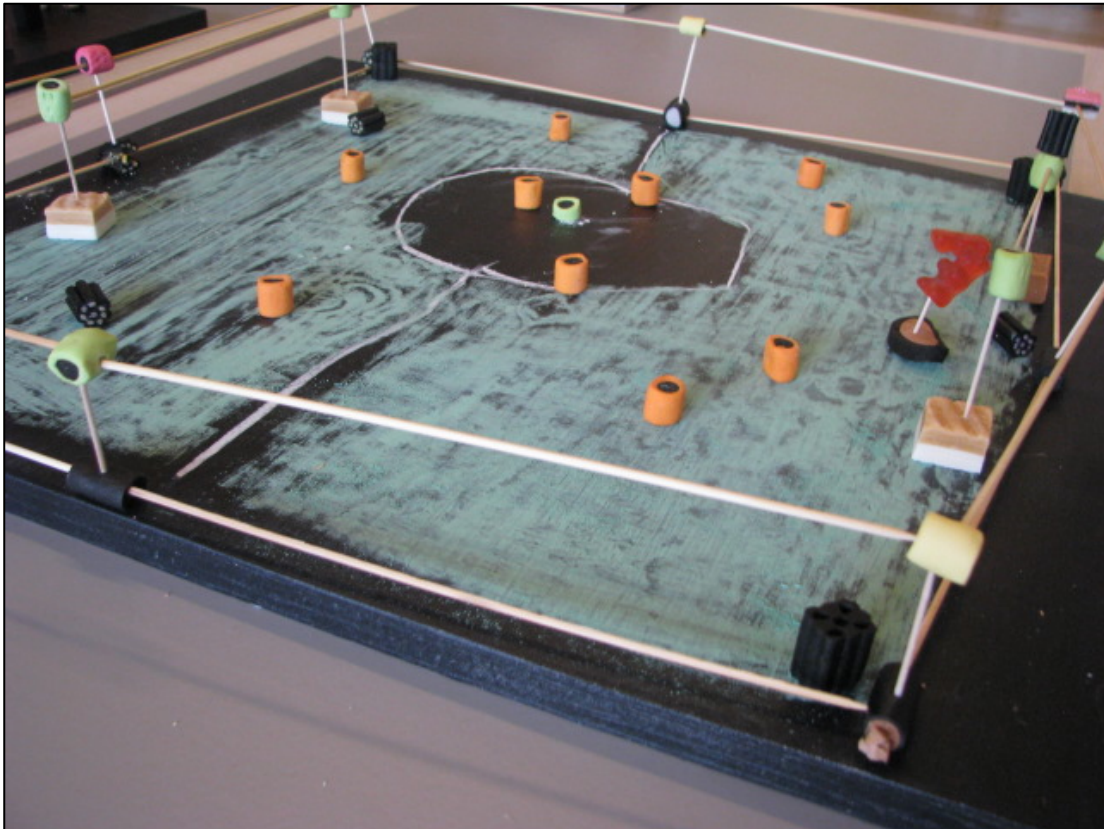
leikkimieltä materiaalien kanssa. Pienoismalleista on tarkoitus tehdä purettavia, kertaluonteisia.

Työskentely rakentamisvaiheessa lähti nopeasti ja intensiivisesti käyntiin, eikä nuorten tarvinnut paljon keskustella siitä, mitä lähdetään tekemään. Kaksi ryhmää työskenteli saman pöydän ympärillä, joten ryhmät näkivät toistensa töiden valmistumisen. Tästä huolimatta ryhmät tekivät töitä hyvin keskittyneesti.

Toisen ryhmän pienoismalli muodosti leikkikentän erilaisine telineineen ja liukumäkineen. Toinen ryhmä teki pelikentän. Yhteisöllisyys nähtiin siis kummassakin ryhmässä yhdessä tekemisen kautta ja kiinnostavaa oli myös se, että kummassakin tapauksessa pienoismalli kuvasi ulkotilaa.

6. Valmis pienoismalli leikkikentästä erilaisine telineineen ja liukumäkineen. Pienoismallissa on käyttäjiä nellekarkin muodossa. Kuva SM.

7. Valmis pienoismalli pelikentästä, jossa osa pelaajista kentällä. Kuva SM.

3.4.3 Keskustelu

Lopuksi, viimeisessä vaiheessa, siirryttiin koko ryhmänä kirkkosaliin, jonne myös valmiit työt siirrettiin. Muodostimme lattialle piirin rakennuksen etuosaan ja asetauduimme istumaan niin, että valmiit pienoismallit ovat keskellä. Rakentamisesta ylijääneet karkit nautittiin keskustelun lomassa. Ruuan jakaminen on osa yhteisöllisyyden ajatusta. Viimeisessä vaiheessa oli tarkoitus keskustella pienoismallityöskentelyn herättämistä ajatuksista ja erityisesti keskittyä siihen, mistä elementeistä rakentuu sellainen tila, jossa on luontevaa ja helppoa olla tekemisissä muiden ihmisten kanssa. Loppukeskusteluvaiheessa tuli selville se asia, että nuorten oli vaikea hahmottaa käsittelyssä olevaa yhteisöllisyyden käsitettä. Nuorilla tuntui olevan selkeitä ajatuksia aiheesta, mutta niiden sanoittaminen tai ääneen sanominen ryhmässä tuntui olevan vaikeaa. Olin keskustelua helpottaakseni suunnitellut joitain avainsanoja ja helpottavia kysymyksiä sisältävät laput.

Tapani käsitellä ja johdatella puhetta aiheesta vaati tilanteessa jossain määrin uudelleenasetoitumista ja suunnan muutosta. Ajattelen kuitenkin, että työpaja on perusteltua lopettaa juuri tämänkaltaiseen yhteiseen keskusteluun ja pohdinta ja ajatusten herättely aiheesta voi olla hedelmällisempää kuin jonkinlaisten määritelmien saaminen.

3.5 Erilaiset roolit

Työpajan aikana toimin tutkijan, asiantuntijan, ohjaajan ja vertaisen roolissa. Roolini muuttuvat työpajan eri vaiheissa. Ensimmäisessä osassa kyse on ohjaajan ja tutkimiseen kannustajan roolissa. Tärkeää on herätellä katsomaan, tutkimaan, löytämään ja ehkä ymmärtämäänkin. Työpajan toisessa osassa kyse on enemmänkin tarkkailijan tai havainnoitsijan roolista tehtävän ohjeistuksen jälkeen. Tarkoituksena oli mahdollistaa työskentely mutta jättäytyä sen jälkeen pienempään rooliin, herätellä ajatuksia niin, ettei se kuitenkaan liikaa vaikuta nuorten ryhmäytymiseen ja omiin ajatuksiin. Tavoitteena oli häivyttää roolia asiantuntijana ja tutkijana. Myös rooli ohjaajana on sellainen, että siihen kannattaa mielestäni suhtautua kriittisesti ja herkkävaistoisesti. Vertaisuus voi olla päälle liimattua, joten siihenkään en automaattisesti nojautuisi. Burnham ja Kai-Kee ovat kirjoittaneet taidekasvatuksesta museossa ja he korostavat kuinka auktoritatiivisen äänen ottamista suhteessa ryhmään on vältettävä.³⁶ Näen samoin, että oman asiantuntijuuden jonkin asteinen kyseenalaistaminen pitäisi kuulua osana ryhmien kanssa tehtävää työtä. Burnham ja Kai-Kee tuovat esiin myös kuinka ohjaajina meidän pitäisi ajatella olevamme osa ryhmää, oppimassa yhdessä muiden kanssa.³⁷

³⁶ Burnham & Kai-Kee 2011, 15

³⁷ Ibid.

4. Arkkitehtuurikokemus

4.1 Ensin on ruumis ja sitten on huone³⁸

4.1.1 Kehollisuus rakennuksessa

”The body is our first environment compared to any other, and the experience of space is first subjective: space and its directions first exist as inhabited and acted out through the body, not as abstract.”³⁹

Tilassa tulee vastaan kevyt ilmavirta, askelten ääni on vain vaivoin kuuluttavissa pehmeällä pinnalla, katto nousee korkealla mutta asettuu kuitenkin suojaavasti tulijan ylle. Fyysinen tai ruumiillinen kokemus on läsnä arkkitehtuurissa jatkuvasti niin staattisessa, pysähtyneessä hetkessä kuin liikkeessä, liikkuvassa tarkastelussa. Kuten Pauline von Bonsdorff edellä tuo esiin, keho on ensimmäinen ympäristömme ja sen kautta tai läpi tila koetaan, ensin omakohtaisena ja konkreettisena⁴⁰. Tila asettuu mittakaavassaan ja materiaalisuudessaan kehossa tuntuvaaksi ja myös kehon kautta luettavaksi. Von Bonsdorff⁴¹ kirjoittaa myös, kuinka ’olemme’ tilassa ennen kuin alamme ajatella sitä. Affektiivisuus, tuntemus ja tunne ovat osa inhimillistä olemassaoloa alusta asti.

Hyvin samalla tavalla kehollisuuden näkee myös Susanne Langer, joka muotoilee asian, mielestään proosallisesti, niin että kaikki eläminen on tilassa ja tilan “ottaminen haltuun” ei voi tarkoittaa muuta kuin vallata se fyysisesti⁴². Valtaaminen tai ottaminen haltuun ei tässä mielestäni tarkoita sitä, että tullessamme tilaan ikään kuin omaksuisimme hetkessä sen käyttöön liittyvät eri puolet tai tekisimme tiedostaen tai tiedostamatta töitä tilan ottamiseksi haltuun. Kyse on hienovaraisemmasta tavasta. Liikkumisen merkitys

³⁸ Snellman Anja: Runoksia, 2014, 76

³⁹ von Bonsdorff 1998, 36

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Langer 1953, 94

tilan kokemiselle ja haltuunotolle on oleellista, koska sitä kautta keho etsii siihen suhdetta. Ilman sitä tilan kolmiulotteisuuden kokeminen ei ole mahdollista.⁴³ Työpajan ensimmäinen osuus rakentuu nimenomaan tälle ajattelulle. Vapaan vaeltelun ja kehollisuuden merkityksen ymmärtämisen, muun muassa mittakaavaharjoituksen ja äänen tutkimisen avulla, oli tarkoitus antaa työkaluja työpajan seuraaviin vaiheisiin. Näin myös mielestäni tapahtui. Kiinnostavaa oli kuitenkin huomata myös se, kuinka suurehkosta tilasta löytyi myös luontevasti keskusta, kokoontumispaikka, josta lähtien ja johon palaten tila hahmottui.

Tähän samaan kiintopisteeseen palasimme myös työpajan viimeisessä osassa, jossa yksilökeskeinen tilan tutkiminen vaihtui yhteiseen, jaettavaan kokemukseen ja keskusteluun.

8. Tilan tutkimista käsin rajaamalla mielenkiintoisia näkymiä. Kuva HK/MV.

Ikä ja ajassa oleminen tulevat konkreettisesti esiin kehon kokemuksessa. Lapsen tai nuoren mittakaava näyttäytyy erilaisena missä tilassa vain, mutta

⁴³ Arkkitehtuurin abc 2014, 26

kirkossa vertikaaliuden korostuessa tähän kannattaa mielestäni kiinnittää erityistä huomiota. Mittasuhteet (vrt. Corbusierin kehittämä suhdejärjestelmä⁴⁴) vaikuttavat suoraan kehon tuntemuksiin. Työpajan toisessa osassa rakentelun ohessa käyttäjän läheinen suhde esineisiin ja esimerkiksi kiipeilytelineisiin tuli esiin helposti. Kummatkin valmiit työt sisälsivät käyttäjät, jotka nuoret itse tekivät. Näin työskentelyssä säilyi ajatus, että keho voi hyvin oikeankokoisessa ympäristössä.

Maurice Merleau-Ponty korostaa fenomenologiassaan ruumiillisuutta, samoin kuin kokemusta. Husserlin eletyn ruumiin fenomenologia vaikutti vahvasti Merleau-Pontyn ajatuksiin ruumiillisuuden tutkimisessa.⁴⁵ *Silmä ja mieli* -teoksessa Merleau-Ponty kuvaa kuinka ihmisruumis on ympäröivän maailman kanssa jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Hän kirjoittaa kuinka ”liikkuva ruumiini kuuluu näkyvään maailmaan, on tärkeä osa sitä.”⁴⁶

Myös näkö on liikkeen varassa, teemme havaintoja katsellen, liikuttaen katsettamme. Suhde tilaan syntyy ruumiin kautta, samoin kuin suhde itseen ja toisiin. Merleau-Pontyn ajatukset ovat näkyneet niin arkkitehtuuriteoriassa kuin käytännön arkkitehtuurissa. Kirsi Saarikangas, johon viittaaan eletyn tilan –luvussa, on myös saanut vaikutteita ajatteluunsa häneltä.

*”Haluamme olla kotonamme ympäristössämme. Ystävällinen arkkitehtuuri kutsuu astumaan sisään. Ruumis kokee itseänsä tärkeäksi, sen ja arkkitehtuurin välillä on henkilökohtainen suhde. Ei suhde ehkä heti ole läheinen, mutta annetaan ajan kulua. Kun suhde on syntynyt, alkaa ruumis järkevän itsekkäästi huolehtia ympäristöstään, koska sillä tavoin se pitää huolta itsestään, se kun on ympäristönsä kanssa yhtä ja samaa systeemiä.”*⁴⁷

Kaj Nyman kuvaa edellä hyvin sitä, kuinka ruumiillisuus liittyy rakennuksen kohdattavuuteen ja miten suhde siihen muodostuu. Käyttäessämme ra-

⁴⁴ Le Corbusier julkaisi vuonna 1948 tutkielman ihmisruumiin suhteisiin perustuvasta Modulor –mittajärjestelmästä. Mittajärjestelmässä oli tavoitteena muun muassa sarjallisuus ja koneellisuus mutta myös ihmislähtöisyys ja inhimillinen mitta-kaava.

⁴⁵ Hacklin, Hotanen & Yli-Tepsa, <https://filosofia.fi/node/6875#top>

⁴⁶ Merleau-Ponty 1964, 20

⁴⁷ Nyman 2008, 345

kennuksia yhä uudelleen meidän suhteemme niihin saa uusia kerroksia ja noiden kerrosten kautta myös suhde niihin muuttuu ja usein syventyy. Alvar Aallon suunnittelema Säynätsalon kunnantalo tai Muuratsalon koetalo ovat rakennuksina esimerkkejä vahvasti kehollisista kokemuksista. Ne asettuvat suojaavasti kehon ympärille, ne ohjaavat kokijan tilassa eteenpäin, avaavat uusia näkymiä ja kuten kunnantalossa lopulta aukeavat ja palkitsevat kehon vastaanottavuudellaan ja inhimillisellä mittakaavallaan. Kuokkalan kirkossa symbolit ja merkitykset, samoin kuin tilan käyttö ovat lähtökohtaisesti hie- man erilaiset, mutta sen aistillisuus ja kohdattavuus ovat samanlaiset.

4.1.2 Aistikokemus

Aistien käyttö rakennuksen tutkimisessa on yksi tärkeimmistä arkkitehtuurikasvatuksen näkökulmista. Aistikokemukseen vaikuttavat muun muassa kokijan muistot, kokemukset, näkökulma, koko ja ikä. Se ei siis ilmene ikään kuin ”puhtaasti”, erillään kaikesta muusta. Tuoksu saattaa tuntua meistä hyvin erilaiselta, jos meillä on jokin vahva muisto siihen liittyen. Valo saattaa tuntua iholla erilaiselta riippuen siitä, miltä korkeudelta se meihin osuu. Näkökantaa aistien merkityksestä olisi vaikea ohittaa omassakaan työssäni, varsinkin kun kirkkoarkkitehtuurissa ja rakennuksen toiminnoissa nämä asiat korostuvat entisestään. Työpajaan sisältyy ajatus, että tilaa tutkitaan niin näkö, kuulo, tunto- ja liikeaistilla. Tähän suunnitellut tehtävät auttavat huomioimaan niitä kokemuksia, jotka usein saattavat jäädä tietoisuuden ulkopuolelle.

9. Tilan tutkimista työpajan ensimmäisessä osassa. Kuva HK/MV.

Aistikokemus nähdään henkilökohtaisena ja yksilöllisenä tapahtumana, kuten toin edellä esille. Arnold Berleant on tuonut esiin, kuinka hänen mukaansa esteettinen kokemus koostuu nimenomaan ensisijaisesti aisteista ja havainnoista, mutta hänellekin se on aina riippuvainen myös yksilöllisistä muistoista ja tunteista.⁴⁸

Arkkitehtuurista puhuminen ja ruumiillisen kokemuksen sanoittaminen voi olla haasteellista. Nyman kirjoittaa, kuinka rakennuksen käyttäjälle arkkitehtuuri on osa toimintaa ja nostaa huomioon sen, että toiminnastaan voi vain vaivoin tulla tietoiseksi⁴⁹. Tämä asettaa ja asetti myös omassa työssäni haasteen sille, kuinka arkkitehtuurikokemusta ja sen elementtejä kuvataan. Keskustelun ontuminen työpajan viimeisessä osassa liittyy mielestäni nimenomaan siihen, että toiminta ja keholliset huomiot on vaikea muuttaa sanalliseen muotoon. Palaan tähän tarkemmin tutkielman johtopäätöksissä.

Nyman johdattaa mielenkiintoisesti ajattelua siihen, mistä ruumiin alakulo tilassa voisi johtua. Ihminenhan ei useinkaan ajatuksen tasolla huomioi olevansa tilassa, joka tuntuu vieraannuttavalta tai vaikeasti lähestyttävältä. Nyman esittää, että viihtymisessä olennaista on liikkumavapaus, jonka kautta syntyy ajatus siitä, että kokee ympäristön olevan itseään varten myös niin, että siinä voi ”toteuttaa itseään.”⁵⁰ Hän jatkaa ajatustaan, niin ettei se tarkoita mitään erityistä toiminnan mahdollisuutta, vaan tuntemusta siitä, että mitä tahansa voi tapahtua, ylipäättään mahdollisuuksien olemassaoloa. Mielestäni tämä juuri näkyi nuorten ajatuksissa siitä, minkälainen on yhteisöllinen tila. Yhdessä pelaaminen tai leikkiminen voidaan nähdä nimenomaan juuri itsensä toteuttamisena ja ulkoisten rajoitusten puuttumisena. Näen samalla lailla Nymanin kanssa, että ruumiin alakulo tilassa on usein juuri rajoitettua, ennalta määrättyä ja poissulkevaa olemista.

⁴⁸ Berleant 2010

⁴⁹ Nyman 2008, 97

⁵⁰ Nyman 2008, 230

4.1.3 Valon ja varjon havaitseminen osana ruumiillisuutta

”Hienoissa arkkitehtuuritiloissa valon ja varjon vaihtelussa on syvää hengitystä; varjossa valon sisäänhengitys, valaistuksessa valon uloshengitys.”⁵¹

Pallasmaan vertauksesta tulee hyvin esiin, kuinka arkkitehtuurikokemuksessa on jotain hyvin konkreettisesti ruumiillisuuteen viittaavaa. Kun katson valon muodostamia kuvioita seinällä, voin melkein tuntea hengityksessäni saman rytmisyyden. Näköaisti ohjaa meitä käyttämään tilaa, mutta se voi myös supistaa kokemustamme muiden aistien kustannuksella. Pallasmaa, useiden muiden lailla, on osoittanut kritiikkiä silmän ylivaltaa kohtaan arkkitehtuurikokemuksessa. Silmä on hänen mukaansa erottava ja etäisyyttä luova elin, kun taas kosketuksen hän kuvaa olevan läheisyyden, intiimiyden ja tunteen aisti. Silmä on se, joka kontrolloi ja tutkii, kosketus taas lähestyy ja hyväilee⁵². Kuokkalan kirkossa on kosketukselle kutsuvia materiaaleja kuten puuta. Käsin rakentuvat myös rakennelmat työpajassa, siinäkin rakennusaineena puutikut.

Vaikka esittäisimme arvostelua näköaistin liialliselle valta-asemalle kokemuksessa, niin silmän havaitsema hämäryys, valon lisäksi, on parhaimmillaan voimakas tuntemus. Pallasmaa näkee hämäryyden olennaisena, koska varjossa ja pimeydessä näköaistin terävyys sumenee ja näin syvyydestä ja etäisyydestä tulee moniselitteistä. Hämäryys on hänen mukaansa myös hyödyllistä alitajuiselle ääreisnäkemiselle ja taktiilille, kosketusaistiin liittyväle, kuvittelulle.⁵³ Kykymme kuvitella, luoda mielikuvia on myös olennainen osa arkkitehtuurikokemusta.

⁵¹ Pallasmaa 2016/1996, 38

⁵² Pallasmaa 2016/1996, 37

⁵³ Pallasmaa 2016, 37

4.2 Arkkitehtuuri kielenä

Arkkitehtuurin kieli on huomaamatta omaksuttavissa viihtymisen ja käytön kautta. Silti siinä on kuitenkin tasoja, jotka arkkitehtuurin kieltä oppimalla ja tutkimalla syventävät ja monipuolistavat arkkitehtuurikokemusta. Arkkitehtuuri osoittaa kulkureittejä ja tarjoaa paikkoja erilaisille toimintoille. Näin se kommunikoi käyttäjän kanssa. Yhteys yhteisöllisyyden ajatukseen on selvä, yhteisön rakentuminen ja sen toimiminen ovat pitkälti sidoksissa kieleen ja kommunikointiin. Näin se liittyy vahvasti tutkielmani peruskäsitteisiin. Tavoitteena kummassakin on jonkinlainen jaettava kokemus, arkkitehtuurin kielen suhteen kuitenkin vähemmässä määrin. Arkkitehtuurin kielen ymmärtäminen avaa mahdollisuuksia henkilökohtaiseen, yksityisempään kokemukseen. Siinä voi olla paljon sellaista, jota ei ole tarpeen jakaa. Sen tarkoitus on vain syventää omia vaikutelmia ja kokemuksia tilan käytöstä ja myös sen tarpeellisuudesta. Pallasmaa näkee arkkitehtonisen tilan aina kutsuna ja lupauksena.⁵⁴ Kieltä sekin on. Suunnittelemani työpaja rakentuu pitkälti ajatukseen arkkitehtuurin kielellisyydestä. Kielen avaamisen ja nuorten omien tutkimusten ja kokeilujen kautta tavoitteena on ymmärryksen lisääntyminen. Pallasmaa kuvaa, kuinka hänelle rakennukset ovat materiaalistuneita, ruumiillistuneita ja elettyjä metaforia, ja hän lisää vielä, että me elämme aineellistuneissa metaforissa.⁵⁵ Metaforat tarjoavat tavan käsitellä tilaa tutulla ja helposti lähestyttävällä tavalla. Kirkon katosta tulee veneen suojaava ylösalaisin oleva pohja, pienestä intiimistä nurkasta pesä. Myös arkkitehtuurinen ajattelu etenee metaforien ja analogioiden avulla, Pallasmaa korostaa.⁵⁶

Niin ikään *Understanding architecture* - kirjassa Conway ja Roenisch kuvailevat sitä, miten rakennukset ovat olemassa todellisen maailman lisäksi myös metaforisesti ja metaforien kautta. Ne ilmaisevat merkitystä ja antavat tiettyjä viestejä.⁵⁷ Tämän voidaan nähdä korostuvan kirkkorakennuksissa mutta myös esimerkiksi muistomerkeissä ja – rakennuksissa, joihin kirjoit-

⁵⁴ Pallasmaa 2014, 121

⁵⁵ Pallasmaa 2014, 156

⁵⁶ Pallasmaa 2014, 156

⁵⁷ Conway & Roenisch 1994, 25

tajatkin viittaavat tekstissään (esim. Daniel Libeskindin Juutalaismuseo Berliinissä). Hyvin pienillä ja yksinkertaisillakin vihjauksilla saattaa olla arkkitehtuurissa suuri merkitys. Esimerkiksi Tadao Andon herkästi suunnitelluilla aukotuksilla voidaan saavuttaa henkisyden kokemus.⁵⁸

Conway ja Roenisch kirjoittavat, että rakennukset ovat keskeisiä meidän tarpeellemme suojaan ja turvallisuuteen ja että ne symboloivat näitä meidän tarpeitamme muodollaan.⁵⁹ Rakennus voi myös symboloida meidän tarvettamme hallittuun vaaraan tai kokemukseen luonnon läheisyydestä. Se voi pönkittää valtaa tai houkutelaa tekemään tutkimusretkiä rakennuksen sisään. Conway ja Roenisch esittävät ajatuksen luontaisesta merkityksestä, joka tulee rakennuksen näkyvästä muodosta ja ulkoisesta merkityksestä, joka on kehittynyt perinteistä ja sosiaalisesta käytöstä. Ne tavat, joilla rakennuksen muoto liittyy sen tarkoitukseen, ovat osa tuota ulkoista merkitystä.⁶⁰ Nämä merkitykset liittyvät monilla tavoilla yhteen ja niitä voikin olla vaikea erottaa toisistaan. Tekstissä esitetään samoin kuin Nyman ajattelee, että rakennukset antavat meille vihjeitä siitä, miten niitä tulisi käyttää. Ja jos rakennuksen muoto eroaa tutusta ja totutusta tavasta tai käytännöstä, niin me emme ehkä pysty lukemaan sen viestiä rakennuksen roolista ja tarkoituksesta ja tämä voi hämmentää ja ärsyttää meitä.⁶¹ Näiden viestien ymmärtäminen vaikeutuu väistämättä ajassa, jossa rakennusten käytön muuttuminen on niin yleistä ja arkipäiväistä.

Useiden muiden arkkitehtien ja teoreetikkojen lisäksi Kaj Nyman käsittelee laajasti arkkitehtuurin kieltä ja hänelle tämä kieli liittyy nimenomaan arkkitehtuurin käyttöön ruumiin toimintana. Ajatus arkkitehtuurista kielenä liittyy siten vahvasti aiemmassa luvussa käsiteltyyn ruumiillisuuteen. Nyman kuvaa, kuinka merkitystensä kautta arkkitehtuuri kertoo meille millainen maailma on.⁶² Koska arkkitehtuuriviestit ovat pysyviä, ne hänen mukaansa

⁵⁸ vrt. Church of the light, Osaka, Japani

⁵⁹ Conway & Roenisch 1994, 26

⁶⁰ Conway & Roenisch 1994, 27

⁶¹ Conway & Roenisch 1994, 28

⁶² Nyman 2008, 13

ovat myös omiaan kertomaan pysyvistä arvoista.⁶³ Jos siis arkkitehtuuri kuvaa meille maailmaa, niin viihtyminen rakennuksissa kertoo meille siitä, olemmeko me vieraita tuossa maailmassa vai löydämmekö siihen tarttumapinnan, oman tilan. En tiedä, yksinkertaistanko ajatusta liikaa, mutta tämä on kysymys, johon koko tutkielmani ja laajemmin ajatteluni perustuu.

John Dewey näkee osittain samalla lailla arkkitehtuurin 'välitysvälineenä'. Hän väittää, että kokemuksen muokkaaminen arkkitehtuurilla, tai kuten hän täsmällisesti kirjoittaa 'arkkitehtonisilla teoksilla' on paljon suurempaa ja laajempaa kuin muissa taiteenlajeissa. Poikkeuksena hän esittää, että mahdollisesti kirjallisuus on toinen tämänkaltainen taiteenlaji. Dewey korostaa vielä, että rakennukset eivät pelkästään vaikuta tulevaisuuteen, vaan ne myös tallettavat ja välittävät menneisyyttä.⁶⁴ Yhteys Pallasmaan ja Nymanin ajatteluun on mielestäni olemassa. Voidaan myös ajatella, että kokemuksen muokkaaminen on nimenomaan suoraa ja vaikuttavaa, koska kieli ja kielellisyys nähdään laajasti sekä ruumiillisuuteen että ajatteluun vaikuttavana. Sekä Dewey että Nyman sitovat ajatteluun historiaan ja ajallisuuteen. Nyman kirjoittaa, että koska talo ja sen osat ovat olleet ihmisen ensimmäisiä välineitä, niin niiden on täytynyt tästä syystä olla myös ihmisen ensimmäisiä symboleja. Tämä vertautuu hänen mukaansa siihen että ne ovat jokaisen maailmaan syntyvän ihmisyyksilön ensimmäisiä symboleja.⁶⁵

4.2.1 Arkkitehtuurin kielen oppiminen

”Ensimmäinen kiinteä kulttuurikuvio muodostuu taloon liittyvistä kuvista. Nämä symbolit pysyvät läpi elämän intiimeimpinä seuralaisinamme.”⁶⁶

Nyman tuo esiin kuinka ihmiset oppivat jo pieninä lapsina vuorovaikutuksessa ympärillä olevien muiden ihmisten

10. Työpaja on loppumassa ja osallistujat lähdössä. Kuva HK/MV.

⁶³ Nyman 2008, 15

⁶⁴ Dewey 2010/1934, 281

⁶⁵ Nyman 1998, 31

⁶⁶ Ibid.

kanssa tietämään, että minkälainen on inhimillinen rakennetun ympäristön käyttö ja mitä merkityksiä siihen liittyy.⁶⁷ Tämä tapahtuu huomaamatta ja arkisesti. Hän jatkaa, että opimme tätä kautta, mitä on olla sisällä ja mitä on jäädä ulkopuolelle, miten maailma muuttuu, kun liikutaan tilasta toiseen, millaisissa paikoissa on hyvä puuhastella ja mihin voi mennä piiloon.⁶⁸ On mielestäni kiinnostavaa, miten tässä kuvataan ulkopuolelle jäämistä yhtenä arkkitehtuurikokemuksena. Minkälainen yhteys kyseisellä kokemuksella voisi olla yhteisöön kuulumattomuuden, erillisyyden kanssa? Ulkopuolelle jääminen voi olla konkreetista tilan sulkeutumista itseltä ja mielikuvien tasolla, hienovaraisempaa kokemusta siitä, miten tila hylkii tulijaa, ei avaudu vastaanottavasti. Myös toisiin ihmisiin liittyminen ja varsinkin liittymisen puuttuminen ja vaikeudet tapahtuvat monella tasolla.

Von Bonsdorff kirjoittaa: kun ihminen löytää itsensä ympäristöstä, jossa on vain vähän järkeä tai mielekkyyttä, se tarkoittaa hänen mielestään enemmän kuin erityisen tiedon puuttumista. Se merkitsee pahimmillaan tunnetta sijainnin ja suunnan puuttumisesta.⁶⁹ Siinä mielessä, että ihminen sijaitsee todellisessa ympäristössä, jossa hänellä on tunne suunnasta. Tällä mielestäni von Bonsdorff tarkoittaa rakennuksen puhumattomuutta, hän jatkaakin ajatustaan seuraavasti: ympäristössä, jossa ei ole järkeä tai joka ei tee itseään ymmärrettäväksi, ihminen menettää sekä tunteen paikasta, paikanmerkityksen että tunteen itsestään.⁷⁰ Tässä on mielestäni kyse juuri arkkitehtuurin kielestä, rakennuksen tavasta ohjata meitä tulkitsemaan ja käyttämään sitä. Kiinnittyminen rakennukseen liittyy tuttuuteen ja tunnistettavuuteen. Kun tunnistamme paikkamme maailmassa, asetumme myös itse kartalle ja voimme tuntea itsemme kokonaisiksi. Useimmille työpajaan osallistuville nuorille Kuokkalan kirkko oli tuttu rakennus, kuitenkin työpajan anti oli siinä, että tuttu rakennus sai uusia merkityksiä ja kerroksia ja se toivottavasti kiinnittää paikkaan entistä tiiviimmin.

Von Bonsdorff jatkaa samasta aiheesta ja korostaa, kuinka ympäristöön, jo-

⁶⁷ Nyman 2008,19

⁶⁸ Nyman 2008,19

⁶⁹ von Bonsdorff 1998, 101

⁷⁰ Ibid.

ka on rikas merkityksissään, on helppo liittyä. Hän lisää että, tämä ei välttämättä vihjaa käytännön toimintaan.⁷¹ Tällä hän ymmärtääkseni viittaa enemmänkin kehollisuuteen ja tunteen tasoon. Lopputulema on se, että ympäristö, joka vastaanottaa ja toivottaa tervetulleeksi on luultavasti sellainen, joka muistetaan paremmin verrattuna sellaiseen, joka tuntui kääntävän selkänsä meille.⁷²

Nyman painottaa vielä, ettei hän näe arkkitehtuuria 'tiedonvälityksenä' eikä tiedonvaihtona, vaan jatkuvana, kattavana kommunikaatiotapahtumana ilman sanoja. Hän viittaa sen 'luonnollisempaan' ja konkreettisempaan luonteeseen kuin verbaalinen kommunikaatio.⁷³ Hän näkee näin asian hyvin samalla lailla kuin von Bonsdorff. Itse lisäisin Nymanin ajatteluun, että kyse ei ole pelkästään visuaalisesta kommunikaatioista, kuten olen tuonut esiin, vaan myös aistikokemuksesta ja paljolti myös mielikuvista. On siis opittava kääntämään tämä kieli jaettavaan, kommunikoitavaan muotoon. Tämä haaste on varmasti osasy siihen, miksi työpajan loppukeskustelu ei onnistunut ihan niin kuin olin ohjaajana kuvitellut tai toivonut. Lisähaastetta työpajassa toi se, että myös itsessään hieman abstrakti yhteisöllisyyden ajatus olisi pitänyt yhdistää edellä mainittuihin asioihin.

4.2.2 Kielen ymmärtäminen

Arkkitehtuurin kielen ymmärtämiseen liittyy tilannetaju ja kuten edellä on tullut ilmi, opimme tätä tilannetajua ja ymmärtämystä tilojen käytöstä jo lapsina. Rakennuksissa on erilaisia kieliä, Nyman tuo itsestään selvästi esiin kuinka kirkossa on eri kieli kuin ostoskeskuksessa.⁷⁴ Kiinnostavaa on kuitenkin se, miten ihmiset tulkitsevat, laajentavat ja muuttavat tapaansa käyttää erilaisia tiloja. Nyman kirjoittaa, kuinka ihmiset eivät ole determinoituja toimimaan erityisellä arkkitehtuurin sanelemalla tavalla. Hän perustelee ajatustaan sillä, että inhimillinen kekseliäisyys on loputon eikä ole mahdollista tietää etukäteen, miten ihmiset tiettyä arkkitehtuuria käyttävät. Arvata toki

⁷¹ von Bonsdorff 1998, 101

⁷² von Bonsdorff 1998, 101

⁷³ Nyman 1998, 31

⁷⁴ Nyman 2008, 15

voi, kuten hänkin muistuttaa.⁷⁵ Osa ajatteluani on nimenomaan se, että hyvä arkkitehtuuri mahdollistaa toiminnan rajojen venyttämisen.

Nyman kuvaa, sitä miten nimenomaan käyttö ruumiin toimintana on avain arkkitehtuurin kielellisyyteen.⁷⁶ On mielenkiintoista, miten nuoret lähestyvät yhteisöllistä tilaa nimenomaan ruumiin toimintana, juuri tietynlaisen tekemisen kautta ja myös niin, että sitä voi lähestyä sekä yksin että yhdessä tehtävänä asiana. Yhteisöllisyyden voi siis nähdä väljänäkin yhdessäolon muotona. Tästä syystä voin esittää myös itselleni kritiikin, että en osannut lähestyä tutkimuskysymystä loppukeskustelussa tarpeeksi juuri tästä oleellisesta näkökulmasta. Se, mitä tunnemme ruumiissamme, karttaa usein tarkkaa kielellistä ilmaisua.

Kieli on sekä tunteen että järjen ja päättelyn väline. Marcia Muelder Eaton on kommentoinut sitä, kuinka esteettisen kokemuksen analyyseissä on usein painotettu tunteita ja havaintoja ja aliarvioitu ajattelua ja järkeä. Hän jatkaa sillä, kuinka esteettisen kokemuksen ainutkertaisuus on toisinaan selitetty ajattelun puuttumiseksi tai tukahduttamiseksi.⁷⁷ Kuinka paljon arkkitehtuurista nauttiminen ja sen käyttäminen riippuvat siitä, että tunnemme kielen, joihin niiden olemassaolo perustuu?

“Every window is a word that stands for itself, what it means and what it does.”⁷⁸

Lukuisat kirjat ja esseet ovat pohtineet kysymystä arkkitehtuurin kielellisyydestä. Erityisesti on tarkasteltu, että voidaanko arkkitehtuuria käsitellä kielenä, korostaa Bruno Zevi. Hän kirjoittaa, että ilman kieltä emme voi puhua. Tärkeämpää on kuitenkin se, että kieli ”puhuu meille”, siinä merkityksessä, että se tarjoaa välineitä kommunikointiin, jota ilman olisi mahdotonta edes ymmärtää omia ajatuksiamme.⁷⁹ Ajatus ikkunasta yksittäisenä sanana,

⁷⁵ Nyman 2008, 27

⁷⁶ Nyman 2008, 16

⁷⁷ Eaton 1994, 57

⁷⁸ Zevi 1978, 8

⁷⁹ Zevi 1978, 3

joka kommunikoi omasta tehtävästään on kiinnostava ja varteenotettava. Zevi tähdentää, kuinka ikkuna on jotain, jota ei voi linjata ja suhteuttaa. Se voi olla minkä muotoinen tahansa –suorakaiteen muotoinen, neliö, pyöreä, soikea, kolmio, näiden yhdistelmä tai vapaamuotoinen. Riippuen huoneesta, jota sen tulee valaista.⁸⁰ Edustavatko rakennukset siis sanojen tavoin maailmassa olevia asioita? Voidaanko ikkuna todella nähdä sanana, osana muita symbolijärjestelmiä? Välittääkö se meille todella tietoa ympäröivästä maailmasta? Ajattelen, että näin todellakin on.

Alberto Perez-Gomez näkee arkkitehtuurin kielellisyyden seuraavalla tavalla: verrattuna huomattavaan inhimillisten kielten monimuotoisuuteen, arkkitehtuuri on vähemmän moninainen, koska se on sidottu universaaliin painovoimaan ja syvästi juurtunut aprioriseen rakenteeseen. Hän kuitenkin jatkaa ja tarkentaa, että silti (planetaarisessa kontekstissa) arkkitehtuuri on rikas ja moninkertainen ja erilaiset arkkitehtuuriset ilmaisut ovat usein esiintyneet samanaikaisesti samanlaisissa paikoissa.⁸¹ Näemme rakennukset useimmiten esineellistyneinä, ja varmasti sitoutumisemme niihin liittyy juuri tuohon esineellistymiseen. Vähentääkö tämä sitten niiden kielellistä ilmaisua?

Voidaan ajatella, että arkkitehtuuria leimaa erikoistunut kielenkäyttö tai toisaalta häilyvät, vaikeasti tavoitettavat termit. Se voidaan myös nähdä arkikielestä erillisenä asiana. Mutta kuten olen pyrkinyt perustelemaan, arkkitehtuurin kieli on monitahoinen, mutta pääasiassa luontevasti ja luonnollisesti osa arkipäiväistä toimintaa ja kokemuksia. Mielestäni arkkitehtuurista puhuttaessa ei voida suoraan tehdä erottelua kielellisen ja epäkielellisen toiminnan välille. Puhutaan kuitenkin kahdesta tasosta, jossa kommunikointi toisten kanssa on avainasemassa. Ilman ääneen puhuttua, kielellistä täsmennystä on vaikea asettaa kehon kokemus ja havainnot täysin toisten ymmärrettäväksi. Kuitenkin kehollisuus on monessa mielessä myös jaettavissa. Arkkitehtuurikasvatuksella on tässä se rooli, että se antaa uutta näkökulmaa tarkastelu- ja havainnointitapaan.

⁸⁰ Zevi 1978, 8

⁸¹ Perez-Gomez 2006, 144

11. Tilan tutkimista urkuperillä. Kuva HK/MV.

4.2.3 Pyhä tila – Arkkitehtuurin kieli kirkossa

”Sacred space is that of archaic religious experience; it is continuously differentiated and replete with symbols, sacred centers and meaningful objects.”⁸²

Jos kirjoitamme arkkitehtuurin kielestä ja tapausesimerkkinä on kirkko, emme voi täysin sivuuttaa sitä, että kirkko kommunikoi historiansa ja symboliensä takia erilaisilla johonkin muuhun julkiseen tilaan verrattuna. Kuten Relph edellä kirjoittaa, pyhä tai hengellinen tila on erityinen tunnelmaltaan ja se voidaan jopa nähdä arkaistisena uskonnollisena kokemuksena ja tilana, joka on täynnä symboleja, pyhiä keskustoja ja merkityksellisiä esineitä. Modernissa kirkkorakennuksessa kyseiset elementit kuitenkin häipyvät hieman taka-alalle. En näe siis tutkielmani osalta relevanttina korostaa kyseisen rakennuksen erityistä roolia nimenomaan kirkollisen toimintansa kautta. Työpajan ensimmäisessä osassa toki huomioitiin kirkkotilaa voimakkaasti leimaava alttaritaulu ja esimerkiksi urkuperi, mutta ne nähtiin enemmän tilaa personoivina osina kuin uskonnollisen ja symbolisen merki-

⁸² Relph 1976, 15

tyksensä kautta. Kirkollinen esineistö ja symbolit nähdään tässä yhtenä kie-
likerrostumana, mutta ne eivät saa dominoivaa roolia.

4.3 Rakennuksen kohtaaminen

Rakennuksen kohtaaminen konkreettisella ja symbolisella tasolla liittyy tut-
kielmaani siten, että se luo perustan sille minkälaiseksi suhde kyseiseen ra-
kennukseen kehittyy. Osalle työpajaan osallistuvista nuorista tutkittava ra-
kennus oli jo ennestään jossain määrin tuttu. Kyseessä oli oman asuinalueen
kirkko ja tässä merkityksessä osa oli sitä käyttänyt. Näin heillä oli jo jonkin-
lainen suhde siihen. Nyman kuvaa, kuinka talot ovat meille luonnollisia sa-
maistumisen kohteita, koska ne ovat aina läsnä ja olemassaolossaan luotet-
tavia. Hän lisää vielä, että ennen kaikkea ne ovat tuttuja ja läheisiä.⁸³

Yksi arkkitehtuurin kohtaamiseen liittyvä tehtävä toteutettiin niin, että ra-
kennusta tarkasteltiin myös makuuasennosta, ei pelkästään pystyasennosta.
Usein pienikin perspektiivin muutos herättelee meitä tutkimaan rakennuk-
sen eri puolia ja avaa tilaa leikille ja kuvittelulle. Tähän liittyy tilan koettu
houkuttelevuus ja kiehtovuus sekä muun muassa tilan luomat tarjoumat eri-
laiselle toiminnalle.

4.31. Tilan houkuttelevuus

*“The response is exploration to obtain knowledge or information about
that environment. Our information-seeking intuition is brought into play;
it is driven and rewarded by the pleasure we find in exercising it.”⁸⁴*

Grant Hildebrandin *Origins of Architectural Pleasure* käsittelee arkkiteh-
tonisen mielihyvän alkuperää. Tässä keskityn erityisesti hänen kuvaamiinsa
ilmiöihin, jotka saavat meidät kiinnostumaan erilaisista paikoista. Hän tuo
esiin, kuinka rakennuksen tutkiminen voi myös tuottaa pettymyksen. Se, mi-
tä näemme ensimmäisestä katselu- tai näköalapaikastamme, voi olla kaikki

⁸³ Nyman 1998, 23

⁸⁴ Hildebrand 1999, 54

mitä tilassa on. Houkutus, joka on tärkeä termi Hildebrandille, on vahvasti sidoksissa vihjeiden olemassaoloon. Kyse on siitä, että merkittävää, mielenkiintoista materiaalia on tilassa jäljellä löydettäväksi.⁸⁵

Hildebrandin mukaan tilaa tutkimaan lähteminen on aina harkinta-arvio. Hän kirjoittaa, että se, mikä on riittävä vihje herättämään mielenkiinnon joillekin, saattaa olla puutteellinen tai riittämätön toisille.⁸⁶ Tilan houkuttelevuus painottaa käsitteenä ihmisen ja ympäristön suhdetta toisiinsa. Työpajan ensimmäisessä osuudessa kuljimme rakennuksen kahdessa kerroksessa. Nousu pyöreään mallisissa portaissa on jo itsessään osa tutkimusmatkaa (exploring), johon Hildebrandkin viittaa. Tämä liittyy myös Bachelardin ajatukseen asumiseen ja taloihin liittyvistä fantasiaista.

Kuten Hildebrand kuvailee, on kiinnostavaa, miksi koemme mielenkiintoiseksi näkymän, joka salaa tai pitää itsellään tietoa. Näkymä, joka ei avaudu helposti. “Salata” on Hildebrandin mukaan avainsana, se kertoo, että jotain tutkimisen arvoista on löydettävissä.⁸⁷ Tämä sama vaikutelma voidaan saada niin yksittäisessä rakennuksessa kuin kaupunkiympäristössäkin. Tällainen näkymä voi olla esimerkiksi kulkureitti, joka katoaa mutkaan.⁸⁸ Arvoitus-termi liittyy tutkimiseen. Arvoitus herättää uteliaisuuden, ja sillä ja tutkimisella on ollut myös evolutiivista etua. Sen kautta saadaan tietoa ympäristöstä ja se synnyttää tätä kautta myös mielihyvää.⁸⁹

4.3.2 Tarjoumat

Rakennettu ympäristö, samoin kuin mikä tahansa muu ympäristö, pitää sisällään tai muodostaa erilaisia mahdollisuuksia, tarjoumia ja myös rajoituksia. Rakennuksen tutkiminen myös päämäärättömästi ja täysin omaehtoisesti auttaa hahmottamaan ja löytämään tarjoumia. Raija Raittila kuvaa väitöskirjassaan tarjoumiksi kaiken sen hyvän tai pahan, jonka ympäristö tarjoaa tai

⁸⁵ Hildebrand 1999, 66

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Hildebrand 1999, 51

⁸⁸ Hildebrand 1999, 53

⁸⁹ Hildebrand 1999, 54

tuottaa siinä eläville käytettäväksi muun muassa erilaiseen toimintaan ja kulkemiseen.⁹⁰

”Mahtaako olla merkitystä sillä, miten arkkitehtuurissa tarjoutuu paikkoja ja tilanteita ihmisruumiiden kohdata toisensa, olla yhteydessä, ilman tietoista tarkoitusta?”⁹¹

Ei-tietoinen taso kohtaamisissa mahdollistaa välittömyyttä ja suunnittelemattomuutta. Voin istua pöydässä uppoutuneena kirjoittamaan tätä tekstiä ja silti aistia ihmiset ympärilläni. Saada virikkeitä ja suojaa toisista, mutta olla silti omissa oloissani. Tarjoumien laatu ja määrä voi vaikuttaa siihen, kuinka kiinnostuneita ja sitoutuneita tilaan olemme. Erityinen kiinnostuksen kohteeni on juuri se, minkälainen mahdollisuus tai tarjouma tilassa on yhdessä olemiselle.

Kyseisen työpajan luonteeseen liittyy se, että merkitykseltään erilaista kirkollista tilaa saa käyttää vapaammin kuin se normaalisti ehkä olisi mahdollista. Kaj Nyman tuo esiin, kuinka ihmiset eivät ole pakotettuja käyttäytymään tietyllä arkkitehtuurin sanelemalla tavalla. Inhimillinen kekseliäisyys on hänen mielestään loputon eikä ole mahdollista tietää etukäteen, miten jotakin tiettyä arkkitehtuuria tullaan käyttämään.⁹² (Arvata voi, ja näin arkkitehti tietenkin tekeekin.) Tämä vapaus ja keksimisen ja tutkimisen mahdollisuus ovat mielestäni oleellisia asioita, vaikka samaan aikaan huomioidaan niitä keinoja, joilla arkkitehtuuri ohjaa toimintaamme tilassa. Tuttuus ja vieraus ovat käsitepari, jotka koen tärkeiksi työni kannalta. Suhde muihin ihmisiin liikkuu näiden käsitteiden välillä ja tekee sosiaalisesta kanssakäymisestä joko helppoa tai jossain määrin haasteellista. Saman asian voi nähdä arkkitehtuurissa. Tähän liittyy Nymanin ajatus tarjoumista, joista osa on käyttökelpoisia ja osa käyttökeltottomia. Kumpaa ne ovat, sen ratkaisee Nymanin mukaan ruumis toimiessaan tilassa.⁹³ Ruumis tulkitsee asioita tuttuuden tai vierauden mukaan.

⁹⁰ Raittila 2008, 23

⁹¹ Nyman 2008, 66

⁹² Nyman 2008, 27

⁹³ Nyman 2008, 64

Nyman esittää kuinka pieni lapsi oppii eläimen lailla tutustuen ympäristön tarjoumiin aistiensa kautta ja liikuttamalla itseään. Hieman tätä myöhemmin hän ymmärtää alkaa matkia muiden ympäristökäyttäytymistä, jota myös eläimet tekevät.⁹⁴ Seuraava vaihe liittyy ympäristösuhteen kielellisyyteen. Nyman kirjoittaa siitä, miten lapselle paljastuu ”representaation ihme”. Tässä vaiheessa hän oppii ymmärtämään tarjoumat arkkitehtonisina merkkeinä, jotka on nimetty: ovi, lattia jne.⁹⁵

Nyman on sitä mieltä, että vasta näiden vaiheiden jälkeen lapsi alkaa suhtautua ympäristöönsä ihmisrajille luonteenomaisella tavalla; lapsi alkaa kielen kautta sisäistää ympäristökäyttäytymisen kuvioita ja samalla liittyy niihin tottumuksia. Vasta tässä vaiheessa voidaan Nymanin mukaan sanoa, että lapsi käyttää ympäristöään.⁹⁶ Tarjoumien laadun voidaan ajatella vaikuttavan suoraan lapsen osoittamaan kiinnostukseen rakennusta kohtaan. Myös sillä on vaikutusta kuinka paljon tarjoumat ohjaavat toimintaa. Esimerkiksi onko tilassa yksi tai kaksi kulkureittiä vai pääseekö haluamaansa paikkaan useita eri reittejä pitkin.

Työpajassa oli mukana rakennuksen tutkiminen erilaisia rajauksia käsin tekemällä. Tähän vaiheeseen liittyi myös se, että tilaa tutkittiin korkeammalta, urkuparvelta. Von Bonsdorff kirjoittaa, kuinka liikkuminen ylös ja alas on sellaista rakennuksen käyttöä, jossa ihminen on normaalia enemmän läsnä sekä omalle liikkuvalla ruumiilleen että myös ympäristölle. Ruumiin raskaus ja keveys on korostetusti läsnä tällaisessa hetkessä.⁹⁷ Hän tarkentaa vielä, että portaissa nouseminen tuntuu jaloissa ja laskeutumisessa on ajateltava alaspäin viettäviä askelmia.⁹⁸ Portaikot ovat suuressa roolissa luomassa tilaan jännitettä ja mielenkiintoa. Ylhäältä on mahdollista hahmottaa tila kokonaisuudessaan ja myös tarkastella näkyviin tulevia uusia yksityiskohtia. Kuokkalan kirkossa portaikko on suhteellisen huomaamaton, mutta silti se antaa yhden uuden ulottuvuuden rakennuksen tutkimiselle.

⁹⁴ Nyman 2008, 80-81

⁹⁵ Nyman 2008, 80-81

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ von Bonsdorff 1997, 101

⁹⁸ Ibid.

Tarjoama liittyy myös huonekaluihin ja arkkitehtuurin sisältämiin rakennelmiin, joita voi käyttää erilaisiin toimintoihin. Leikkikentän voidaan ajatella muodostavan tarjoumien ryppään. Liukumäki ja erilaiset kiipeilytelineet mahdollistavat ja houkuttelevat monenlaiseen tekemiseen. Ne yhdistävät haptisen ja kinesteettisen ulottuvuuden. Tarttuminen ja kalusteiden keskittynyt käyttö johtaa erilaisten pintamateriaalien maailmaan. Von Bonsdorff kuvaa kuinka rakennus ja sen sisustukselliset elementit, olivat ne sitten kiinteitä tai liikuteltavia, liittyvät ihmisen kokemuksessa erottamattomasti yhteen. Hän täsmentää, että eivät kuitenkaan toisiinsa sulautuen, mutta toisiinsa vaikuttaen.⁹⁹ Von Bonsdorff kirjoittaa myös, kuinka rakennuksen kohtaamisessa tuoli, ovi, ikkuna ja lamppu kuuluvat inhimilliseen mittakaavaan ja toiminnan alueeseen, noiden elementtien avulla ja seurassa elämme tilaa.¹⁰⁰

Rakennuksen kohtaamiseen liittyy myös se, että näemme rakennuksessa käytön jälkiä ja aiheutamme noita jälkiä ja kulumista myös itse. Yuriko Saitoa pidetään arjen estetiikan keskeisenä teoreetikkona. Hän tuo esineisiin liittyen esiin, kuinka ”with old objects, we either repair them or throw them away, and of course, we are painfully aware of the terminal destination of our aging bodies.”¹⁰¹ Niin rakennus kuin siihen liittyvät esineet kulumat ja ikääntyvät, se on myös osa ihmisen kehollista kokemusta.

Rudolf Arnheim kuvaa mielestäni hyvin rakennuksen ja käyttäjän välistä vuorovaikutusta. Hän pohtii sitä, miten arkkitehtuuri täydentää ihmisten tulemista ja menemistä omalla ajattomalla pysyvyydellään, mutta se myös vuorovaikuttaa heidän kanssaan paljon kouriintuntuvammalla tai konkreettisemmalla tavalla. Tarjoamalla mahdollisuuksia sisään astumiselle, läpikululle, elämiselle, se vahvistaa muodollaan inhimillistä olemassaoloa, samoin kuin silta on puolinainen ilman mielikuvaa autoista ja jalankulkijoista, jotka liikkuvat sen yli, tai kuin sakset, jotka näyttävät tyhjiltä ilman sormia ympär-

⁹⁹ von Bonsdorff 1997, 103

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Saito 2007, 159

rillään.¹⁰²

Arnheim jatkaa, että arkkitehtuurikohteen ja sen käyttäjien suhde on intensiivistä kanssakäymistä. Hänelle kaikkien vuorovaikutussuhteiden merkitys on siinä, että jokaisen osapuolen on ratkaistava sopiva suhde sen välillä, kuinka mukautua toisen hahmoon ja vaatia toista sopeutumaan itseensä.¹⁰³ Tunnelma on tärkeä termi tutkitettaessa, miten rakennus näyttäytyy meille. Tunnelman käsitteen keskeinen teoreetikko on saksalainen filosofi Gernot Böhme. Hänelle se on hyvin monipuolinen käsite.

4.4 Sisä- ja ulkopuoli

Arkkitehtuurikokemuksessa merkittävä osa on siirtymisellä jostakin jonnekin. Tilojen rajapinnat eivät kuitenkaan pelkästään vaikuta arkkitehtuurin kokemiseen vaan myös siihen miten koemme muut ihmiset. Mitä raja tai rajaamattomuus sitten merkitsevät? Ikkuna rajaa tuulen ulkopuolelle, mutta auringon lämpimät säteet tavoittavat ihmisen kehon sisätilassakin. Kuulen ystäväni huutavan viereisestä huoneesta, mutta en näe häntä. Kuljen kadulla vieraiden ihmisten joukossa, mutta vasta kun tulen sisälle rakennukseen, huomioin heidät ja lopulta tunnistan tutut kasvot.

4.4.1 Ulkona

Työpajan ensimmäinen osuus alkaa rakennuksen tarkastelulla ulkopuolelta käsin. Tarkoitus on selvittää miten rakennus ja sen ympäristö hahmottuvat ja jäsentyvät nuorille. Kanadalainen ympäristöestetiikan tutkija Allen Carlson korostaa rakennuksen ja maiseman symbioottista suhdetta tuomalla esiin, kuinka rakennus kuuluu maisemaan ja maisema rakennukseen. Carlson ilmaisee myös hyvin ympäristön ”liikkumista” tuomalla esiin, kuinka ympäristöllämme ei ole ennalta määrättyjä rajoja. Hän kirjoittaa, kuinka ympäristö liikkuu mukamme, kun me liikumme, ja näin myös muuttuu, kuitenkin koskaan päättymättä.¹⁰⁴ Näen tässä kuitenkin eron käsiteltäessä kokemusta yksittäisestä rakennuksesta ja sen käyttöä. Maiseman ja ympäris-

¹⁰² Arnheim 1977, 148

¹⁰³ Arnheim 1977, 148

¹⁰⁴ Carlson 1994, 14

tön merkitys ovat toki olemassa itsenäisinä arvoinaan, mutta tässä tärkeämpää ovat ne henkilökohtaiset suhteet, jotka nuorilla on kyseiseen kaupunginosaan ja alueeseen, ja tarkimpana tarkastelupisteenä on luonnollisesti Kuokkalan kirkko ja sen merkitys. Keräännymme rakennuksen sisäänkäynnin eteen, jossa pohdimme sitä minkälaisia mielikuvia rakennus herättää ulkopuolelta katsottuna. Massoittelu ja muodonanto eroavat ympäröivästä rakennuskannasta ja saavatkin keskustelua aikaan. Vielä tärkeämmäksi tämän keskustelun lisäksi näkisin sen, että liikumme sisä- ja ulkotilan välillä. Nyman kirjoittaa, että olemme erilaisia ihmisiä sisällä ja ulkona.¹⁰⁵ Jaan luonnollisesti tämän näkemyksen, mutta työpajan huomioita läpikäydessäni, kyseiseen ajatukseen tulee myös uutta näkökulmaa.

Jan Gehl *Life between buildings, using public space* –kirjassaan kuvaa rakennuksen ulkopuolella tapahtuvia toimintoja. Hän jakaa ne kolmeen ryhmään: välttämättömät, valinnaiset ja sosiaaliset toiminnot. Sosiaalisia toimintoja ovat kaikki ne, jotka ovat riippuvaisia muiden ihmisten läsnäolosta julkisessa tilassa.¹⁰⁶ Erityinen kiinnostukseni tässä liittyy nimenomaan sosiaaliseen kanssakäymiseen rakennusten ympärillä. Gehl näkee kohtaamisten intensiivisyyden ja toisaalta yksin olemisen ja seurassa olemisen eri asteet osana julkisen (ulko)tilan merkitystä. Erityisen tärkeäksi seikaksi nousee se, että ”life between buildings offers an opportunity to be with others in a relaxed and undermandind way.”¹⁰⁷ Tämän ajatuksen voi nähdä suoraan yhdistyvän työpajan tuloksiin siitä, miten nuoret kokivat nimenomaan yhteisöllisen tilan ja siinä olemisen. Gehl näkee aktiviteetin osana houkutusta olla tekemisissä toisten kanssa ja korostaa sitä, että ihmiset ja tekemiseen liittyvät aktiviteetit houkuttavat muita ihmisiä liittymään mukaan.¹⁰⁸ Elämä sisä- ja ulkotilassa voi olla monin tavoin samanlaista, mutta niitä on kuitenkin syytä tarkastella myös erillisinä kokemuksina.

Kuinka pieni ja huomaamaton on se hetki, kun ovi käy ja tulet tilaan tai tilasta, ja silti kokemus muuttuu ratkaisevasti. Sisä- ja ulkopuoleen sisältyy

¹⁰⁵ Nyman 1998, 37

¹⁰⁶ Gehl 1971, 14

¹⁰⁷ Gehl 1971, 19

¹⁰⁸ Gehl 1971, 25

ajatus tämänpuoleisesta ja tuonpuoleisesta. Siirryinkin nyt tarkastelemaan lähemmin sisälle astumisen kokemusta.

4.4.2 Ovi – Sisä- ja ulkopuolen raja

”Kuinka konkreettiseksi sielun maailma muuttuukaan, kun yhdestä esineestä, aivan tavallisesta ovesta, kumpuaa empimisen, kiusauksen, halun, turvallisuuden, vastaanottavaisuuden ja kunnioituksen kuvia.”¹⁰⁹

Työpaja alkaa oikeastaan jo siitä, kun osallistuja lähestyy rakennusta (ensimmäisen kerran) ja astuu ovesta sisään. Gaston Bachelard kuvaa tekstissään hienosti sitä, minkälaisia merkityksiä niinkin arkiseen asiaan kuin rakennuksen sisään astumiseen liittyy. Hän ilmaisee voimakkaasti, kuinka ihminen toisi ilmi koko elämänsä, jos kertoisi kaikista sulkemistaan ja avaamistaan ovista ja myös niistä, jotka toivoisi voivansa avata uudelleen.¹¹⁰ Osittain tästä syystä suunnittelin työpajan niin, että sisääntulo tulee osaksi kokonaisuutta. Arkkitehtuurissa voidaan hyvin korostaa tätä kokemusta suunnittelemalla oven kahvat alleviivaamaan vastaanottavaisuutta ja kontaktia tulijaan. Tämä näkyy esimerkiksi useissa Alvar Aallon rakennuksissa. Oven kahva on usein ihmisen ensimmäinen fyysinen kosketus rakennukseen. Tässä merkityksessään sen materiaali, korkeus (ottaen huomioon ihmisten erilaiset mittakaavat lapsesta aikuiseen) ja muoto eivät ole mitenkään yhdentekeviä.

Bachelard kuvaa ovea yksinkertaisena peruskuvana, ja tuo toisaalta esiin, kuinka paljon tutkittavaa ja uneksintaa siihen sisältyy.¹¹¹ Ovi on arkinen, huomaamaton esine ja silti kuitenkin tunnemme aina ruumiissamme sen avautumiset ja sulkemiset. Bachelard jatkaa, kuinka ovesta ilmenee selkeästi kaksi voimakasta mahdollisuutta, joiden mukaan on hänen mielestään erotettavissa kahdentyyppistä uneksintaa. Hän kuvaa kuinka toisinaan ovi on suljettu, salvattu, lukittu vahvalla munalukolla. Toisinaan se taas on avoin,

¹⁰⁹ Bachelard 2003/1957, 451

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Bachelard 2003/1957, 448

sepposen selällään.¹¹²Avautuminen ja vastaanottaminen ovat jo itsessään voimakkaita signaaleja ja vaikuttavat siihen, miten tulkitsemme tilannetta ja myös yksittäistä rakennusta. Työpajaan kuuluu luonnollisesti se, että ovien oletetaan olevan auki, ne luovat toivottavasti lupauksen mielekkästä tekemisestä. Odotukset ja oletukset vaikuttavat helposti rakennuksen lähestyttävyyteen.

Myös Pallasmaa korostaa sisään astumisen merkitystä. Hän kirjoittaa, että vaikka ovilevy olisi esteettisesti korkeatasoinen, se ei vielä ole hänen mukaansa arkkitehtuuria. Vasta ovesta astumisen aktista, erityylisten tilojen välisen rajan ohittamisesta tulee ”todellinen arkkitehtuurin akti ja kokemus.”¹¹³ Samoin Louis Hammer näkee tämän kokemuksen poeettisena ja merkittävänä, hänelle yksi tärkeimmistä arkkitehtuuriin liittyvistä ominaisuuksista on lähtemisen ja tulemisen symboliikka. Hammer tuo esiin sitä, että ovi voi olla rakenteeltaan yksinkertainen, mutta liitämme siihen mielikuvia oman kodin tarjoamasta suojasta, kodista lähtemisestä ja sinne palaamisesta.¹¹⁴ Näen tämän tilakokemuksen tärkeänä osana työpajan kokonaisuutta, siinäkin tapauksessa että nuorten tekemissä pienoismalleissa lopulta korostui tilan rajautuminen erilailla.

Nuorten rakentamia pienoismalleja kuvaa avoimuus, rajaamattomuuskin. Työpajan tuotoksissa tulee mielenkiintoisella tavalla esiin, kuinka kumpikin ryhmä valitsee rakentaa ulkotilaa. Sitä ei erota seinät eikä ovi. Tila rajautuu enemmän tekemisen kautta ja hienovaraisena viivana pelikentän tapauksessa. Niin sanottu yhteisöllinen tila tulee konkreettiseksi yhteisen tekemisen kautta, toisessa työssä pelin sääntöjen kautta ja toisessa vielä väljemmin yhteisten tarjoumien kautta. Nämä tarjoumat muodostuvat leikkikentän kalusteista. Tarjouma termiä käsiteltiin tarkemmin rakennuksen kohtaaminen -luvussa. On vaikea arvioida, kuinka paljon ryhmät saivat vaikutteita toistensa työskentelystä. Kummankin ryhmän tuloksia voidaan pitää ei-suljettuina. Ne eivät sisällä minkäänlaista rakennusta, muuten kuin kuvittelun tasolla.

¹¹² Bachelard 2003/1957, 449

¹¹³ Pallasmaa 2014, 121

¹¹⁴ Hammer 1981, 382

Yhteisöllisyys irrotettiin rakennusyhteydestä. Yhteisöllisyys, yhdessä tekeminen on siis näin hyvinkin konkreettista ja ruumiillista. Sidottu vain väljästi objekteihin.

Nuorten luomat työt kuvaavat tilaa, vaikka niitä eivät rajaakaan katto ja seinät. Tila syntyy rajoista, mutta pelkkä vaakapintakin riittää tekemään tilan, luomaan sitä. Raja voi olla myös maalintolppa tai hiekkakentän reuna. Ja taivas rajaa tilaa yläpuolella. Mikä sitten on tarkemmin ottaen se, mikä sitoo ihmiset yhteen juuri tällaisessa, löyhässä tilassa? Pelin säännöt? Samanlainen tekeminen?

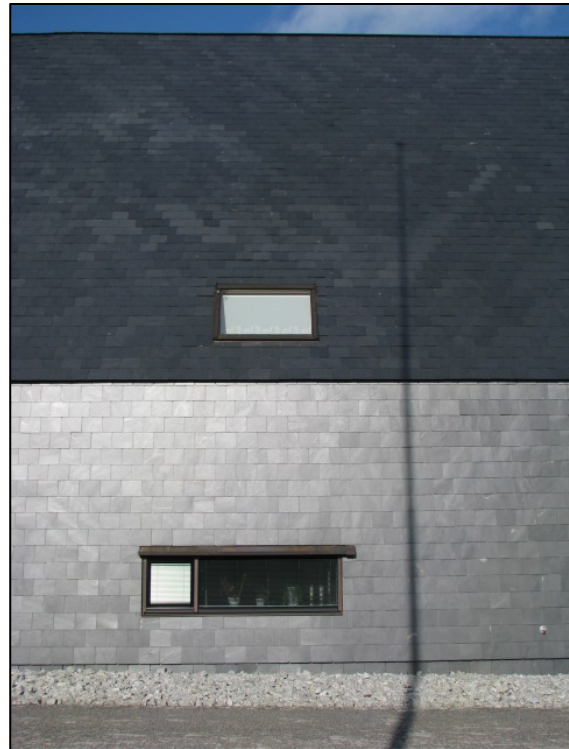
Christian Norberg-Schulz oli arkkitehti ja teoreetikko, joka tarkasteli monien muiden viittaamiensa teoreetikoiden lisäksi arkkitehtuuria fenomenologisesta näkökulmasta ja hän käsitteli kirjoituksissaan muun muassa arkkitehtuurin tila-käsitettä ja paikan rakennetta. Hänen mukaansa kaikki aidatut alueet on määritelty rajalla (siis myös rakennus). Hän viittaa kirjassaan *Genius Loci, Towards a Phenomenology of Architecture* myös Heideggeriin, jolle raja ei ole se, joka pysäyttää, vaan se josta jonkun läsnäolo alkaa.¹¹⁵ Kuten olen tuonut esille; seinä tai ovi voi olla tuo raja, mutta niiden merkitys on siinä, että ne liukuvat (ovi) eivätkä ole läpipääsemättömiä. Norberg-Schulz yhdistää tämän ajatuksensa vielä maisemaan. Hän kirjoittaa; ”maiseman raja on rakenteellisesti samanlainen ja koostuu maasta, horisontista ja taivaasta. Tämä yksinkertainen rakenteellinen yhdenmukaisuus on tärkeänä pohjana luonnon ja ihmisen tekemän paikan välillä. – aidatussa alueessa rajat voi määrittää näkymän avautumisena.”¹¹⁶

¹¹⁵ Norberg-Schulz 1980, 13

¹¹⁶ Norberg-Schulz 1980, 13

12. Kuokkalan kirkko kuvattuna ulkopuolelta.
Kuva SM.

13. Kuokkalan kirkko ulkopuolelta, ulkojulkisivu on limittäin asennettua, käsinhakattua liuskekiveä. Kuva SM.

4.4.3 Sisällä

Kirkkosaliin astuminen aloittaa rakennuksen tarkemman tutkimisen. Bachelard kuvailee kuinka jopa kirkkaassa talossa tietoinen hyvinolontunne tuo ihmisen mieleen vertaukset eläimiin ja niiden turvapaikkoihin.¹¹⁷ Kirkkosalin korkeus luo hyvin erityisen tilantunteen, mutta katto asettuu siinäkin kaartuvasti suojaamaan ihmistä. Ehkä juuri tässä rakennuksessa, sen kontrastin takia, että edessä on suuri tila, josta löytyy kuitenkin pienemmän mitataavan käpertymisen paikkoja, todistaa osaltaan Bachelardin ajatuksen puolesta. Bachelard tuo esiin, että ”olento, joka kokee tämän turvallisen tunteen sulkeutuu itseensä, vetäytyy, käpertyy, kätkeytyy, kääriytyy. Jos sanavaraston rikkaudesta etsitään kaikki teos sanat, jotka ilmaisevat syrjäin vetäytymisen dynamiikkoja, sieltä löytyy kuvia eläinten liikkeistä, vetäytymisliikkeistä, jotka on kirjoitettu lihaksiimme.”¹¹⁸ Työpajan tärkeänä suuntaantavana ajatuksena oli myös mahdollistaa tällainen vetäytyminen, oman

¹¹⁷ Bachelard 2003/1957, 221

¹¹⁸ Ibid.

hetken ja tilan löytyminen, omaehtoinen tilantutkiminen. Mielestäni tämän kokemuksen on mahdollista täydentää ja jopa antaa tilaa tuntemukselle muihin liittymisestä.

Sisätilan yksi sisältö on siinä, että ikkunan takana, lähellä polulla kulkevat ihmiset saavat tuntemaan sisälläkin olevan ihmisen osaksi tapahtumia, mutta kuitenkin rauhallisessa, suojaisassa paikassa. Liike ja pysähtyminen ovat vierekkäin, vain lasi välissä. Samoin kuin yksinolo ja yhdessäolo. Tämä toteutui työpajassa ympäristön arkisia polkuja ja kulkureittejä seurattaessa omassa pienessä tilassa (kts. Kuva 1.).

Työpaja tavallaan jatkuu kun tilasta, rakennuksesta on jo poistuttu. Jälkikaikuna. Jonkin jättäminen taakse ei poista sitä. Muistijälki, muutokset tilan kokemisessa, kokemuksessa saattavat olla hyvinkin pysyviä. Muisto ja muistelu voidaan ajatella olevan osa ei pelkästään tilakokemusta, mutta myös työpajan antia.

4.5 Kasvot maailmaa ja muita vasten

”Arkkitehtuuri on ilmausta ihmisen yhteisöllisyydestä – erakko, yksinäinen sielu, ei rakenna, vaan etsiytyy luolaan.”¹¹⁹

John Deweyn ajatus ohjaa mielestäni, arkkitehtuurin olemuksen lisäksi, myös siihen suuntaan, miten arkkitehtuuria pitäisi tuoda esille kasvatuksessa - tutkimalla ja pohtimalla sitä yhdessä. Se auttaa havaitsemaan, että rakennukset muodostavat sen näyttämön, jossa toimimme yhdessä, ja että me voimme myös arvioida ja vaikuttaa siihen yhdessä. Vierauden ja irrallisuudenkin kokemuksen voittaminen suhteessa rakennukseen, mutta myös toisiin ihmisiin tietyssä tilassa on yksi johtoajatus työssäni. Dewey tuo hyvin esiin, kuinka arkkitehtuurin lähtökohta on yhteisöllisyydessä.

¹¹⁹ Dewey 2010/1934, 283

4.5.1 Sosiaalinen ja yhdessä eletty tila

Henri Lefebvre näkee sosiaalisen tilan muotona kohtaamisen, kokoontumisen ja samanaikaisuuden. Hän jatkaa kysymällä, että mitä sitten kootaan tai mikä kokoaa. Vastauksena hän esittää, että kaikki mitä joko luonto tai yhteiskunta/yhteisö on tuottanut. Kaikki: elävät olennot, asiat, esineet, merkit ja symbolit.¹²⁰ Hän lähestyy näin sosiaalista ulottuvuutta enemmän abstraktion kautta. Forss puolestaan tulkitsee Berleantin näkemystä niin, että hänelle ympäristön kokeminen esteettisesti on sosiaalista, ei ainoastaan yksityistä. Näin Berleantille sosiaalisuutemme olisi aina läsnä esteettisessä kokemuksessa.¹²¹

Von Bonsdorff näkee sosiaalisuuden korostuvan siinä, kuinka herkästi arkkitehti huomaa, että ihmisen mittakaava ei ole aina sama, vaan se vaihtelee. Näin kirjoittaen hän viittaa nimenomaan Alvar Aallon arkkitehtuuriin. Hän vielä painottaa kuinka yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden välitystehtävässään arkkitehtuuri sopeuttaa normit yksilöihin. Von Bonsdorff korostaa, että juuri tällainen arkkitehtuuri sosiaalistaa yksilöä mahdollistamalla tilan käyttämisen tuntematta itseään väärän kokoiseksi.¹²² Tämä näkökulma on erityisen tärkeä, kun tarkastellaan lasten ja nuorten tilakokemusta.

Von Bonsdorff näkee näissä kysymyksissä eettisen ja esteettisen kytkennän. Hänen näkemyksessään kyse ei ole vain siitä, että tila ja sen käyttö on jaettu. Myös rakennusten kauneusarvot ovat perustaltaan hänelle sosiaalisia ja liittyvät kysymykseen, miten joku asia tulisi nähdä, esittää ja tehdä.¹²³ Työpajan ensimmäistä vaihetta kuvaavissa valokuvissa keskustelemme ryhmän kanssa jaettavista huomioista, joita tilaan liittyy. Niihin liittyy nimenomaan muun muassa pienemmästä tilasta suurempaan tuleminen, tilan avautuminen ja näin mittakaavan hahmottaminen. Mieluisia arkkitehtonisia yksityiskohtia haetaan käyttämällä apuna omia sormia rajaamiseen ja huomion fokuoimiseen. Uusia huomioita löydettyäessä pyritään niitä avaamaan koko ryhmälle.

¹²⁰ Lefebvre 1974, 101

¹²¹ Forss 2007, 54

¹²² von Bonsdorff 1997, 104

¹²³ von Bonsdorff 1997, 105

Kysymys yhteisöllisyydestä tilassa on haastava käsitellä ryhmässä ja ylipäättään. Tarkoitus oli kuitenkin enemmän päästä kiinni yhteisöllisyyden ilmenemismuotoihin ja konkreettisesti yhdessäoloon, ei niinkään käsitellä abstraktilla tasolla yhteisöllisen tilan tunnusmerkkejä.

Liittymisen, yhteisön ja kuulumisen teemat ja toisaalta etäisyyden, eron muiden ja itsen välillä näen toisaalta äärimmäisen kiinnostaviksi ja tärkeiksi kysymyksiksi, mutta myös haastaviksi. Mari Krappala kirjoittaa siitä, miten ero toisiin ihmisiin on olemassa. Hän kuvaa sitä näin ”ero ei ole olemassa oleva kategoria. Me tuotamme sitä jatkuvasti. Me erotumme, me samaisumme, me liitymme, me jäämme ulkopuolelle.”¹²⁴ Tästä erosta huolimatta näen, että kokemuksellinen ja monitahoinen rakennettu ympäristö ja siihen liittyvät kokemukset ovat samaan aikaan sekä yhteisiä että omia, yksityisiä.

Ihminen kantaa arkkitehtuurikokemuksiaan ja niihin liittyviä tunteita mukanaan, joko tiedostaen tai tiedostamatta niiden merkityksiä. Voi muistaa hyvin vahvasti, miltä tuntui mennä ensimmäisenä koulupäivänä aulaan, jossa ihmisiä virtasi luokkahuoneiden välillä tai odotti kellojen soittoa selkä nojaten turvallisen ja suojaisten katoksen varjossa. Bachelard kuvaa yksin olemisen kokemusta tilassa seuraavasti: ”Kaikki menneet yksinolon tilat ovat meissä lähtemättömästi: ne joissa olemme kärsineet yksinäisyydestä, nauttineet yksinäisyydestä, toivoneet yksinäisyyttä tai pettäneet yksinäisyyden. Tarkkaan ottaen ihminen ei haluakaan pyyhkiä niitä pois. Hän tietää vaitonvaraisesti, että hänen yksinolonsa tilat ovat rakenteellinen osa häntä.”¹²⁵ Uskon, että samoin on niiden tilojen ja kokemusten kanssa, joissa yhteys toisiin on jotenkin yllättäen tai muuten merkittäväällä tavalla, muistettavasti syntynyt.

Yksityisyyden ja etäisyyden luominen suhteessa toisiin voi olla ratkaiseva kokemus arkkitehtuurissa. Hyvä arkkitehtuuri antaa tilaa oman itsen suojaamiseen tilassa samoin kuin toisiin liittymiseen. Meillä pitäisi olla kaikissa tilanteissa mahdollista määritellä tai tehdä tuota valintaa ja näin luoda oma-

¹²⁴ Krappala 2004, 103

¹²⁵ Bachelard 2003/1957, 85

ehtoisesti myös suhdetta muihin. Etäisyyden ottaminen ja käpertyminen pitäisi olla mahdollista ilman poissulkevuutta. Arkkitehtuurin on mielestäni mahdollista tukea tätä kokemusta.

Oma kokemukseni lasten museovierailun ohjaamisesta vahvistaa ajatusta jaettavuuden merkityksestä. Koululaisryhmän vierailu Alvar Aalto - museossa päättyy usein ”kattokävelyksi”-nimettyyn tehtävään. Siinä kuljetaan pareittain museossa peilin kautta kattoa tarkastellen. Tehtävässä käännetään pääläelleen tilan käyttäminen, astumme ikään kuin rinnakkaiseen todellisuuteen, vaikka tila ja sen elementit ovatkin meille tuttuja. Kokemuksessa korostuu ”kulkemisen” vaikeus, kun uusi todellisuus on täynnä rotkoja ja muita täysin uusia puolia. Omasta kokemuksesta tulee kuitenkin konkreettisesti jaettava kun osia vaihdetaan. Kokemus oman ruumiin painosta ja ”putoamisen” tunteesta on usein täysin samanlainen.

4.5.2 Tila ja näkymätön yhteisöllisyys

”How can a building, a material thing in space and time, signify an ideal, invisible community?”¹²⁶

14. Kaikista mukavin osuus; karkin syöminen yhdessä. Kuva HK/MV.

¹²⁶ Harries 1998, 102

Karsten Harries on filosofian professori, joka on kirjoittanut taiteesta ja arkkitehtuurista. Hänen esittämänsä kysymys kiteyttää ajatukseni siitä, mitä olen tutkimassa. Harries uskoo julkisen ja uskonnollisen arkkitehtuurin merkitykseen yhteisön rakentajana, yhteen kokoavana keskustana. Hän kirjoittaa, että yksilöt saavat paikan tajunsa (paikkaidentiteetti) historiasta, yhteisöstä, liittämällä asumisensa tuohon keskustaan.¹²⁷ Paikan tunne tai itsen yhdistäminen paikkaan liittyy yhteisöön. Viittaamani teoreetikot näkevät arkkitehtuurin ihmisten toimintaan ja myös ihmisten välisiin suhteisiin vahvasti liittyvänä. He eivät näe rakennuksia kuvataiteena vaan käyttötaiteena (jota termiä muun muassa Nyman käyttää).

Kuvassa (nro 14) on työpajan viimeinen osuus, jossa syömisen ohessa keskustellaan pienoismalleista ja työpajan teemoista. Yhdessä syöminen on ja on aina ollut luonteeltaan yhteisöllisyyden ytimessä.

Kirsi Saarikangas nostaa myös esiin, että tilat ja tilajärjestelyt muovaavat käyttäjiään, ihmistenvälisiä suhteita ja myös sosiaalisia merkityksiä.¹²⁸ Käsitukset kutsuvasta, toimivasta ja asuttavasta tilasta ovat sosiaalisten merkitysten keskiössä.

Taiteella on merkittävä, oikeastaan elimellinen osa kyseisessä tilassa. Nicolas Bourriaudin relaatioestetiikan teoriassa keskitytään arvioimaan taideteoksia sen mukaan, minkälaista ihmistenvälisyyttä nuo teokset tuovat esiin ja tuottavat ja myös millaiseen ihmistenvälisyyteen ne kannustavat. Taideteos nähdään kyseisessä teoriassa sosiaalisena välitilana, vapautena toimia.¹²⁹ Taide on hänelle yhteisöllinen kohtaamispaikka. Työpajaan liittyen tutkimme myös tilassa olevaa teosta kollektiivisesti, mikä on yhdistettävissä nimenomaan relaatiotaiteeseen.

¹²⁷ Harries 1998, 287

¹²⁸ Saarikangas 2002, 54

¹²⁹ Bourriaud 2002, 14

Jos palaamme Jan Gehlin ajatukseen rakennusten ympärillä tapahtuvasta sosiaalisesta toiminnasta, niin hänelle mahdollisuus nähdä ja kuulla muita ihmisiä kaupungissa tarjoaa arvokasta tietoa ympäröivästä sosiaalisesta ympäristöstä.¹³⁰ Ihmiset ja ihmisten toiminnot houkuttelevat muita ihmisiä koontumaan ja liikkumaan yhdessä.¹³¹ Elämä rakennuksissa ja rakennusten keskellä näyttäytyy Gehlille tärkeämpänä ja oleellisempänä kuin tilat ja rakennukset itsessään.¹³²

4.6 Tuttuus ja vieraus

“Natural materials express their age, as well as the story of their origins and their history of human use.”¹³³

Maija Kasvio ja Roy Mänttari kirjoittavat asiasta, joka on meille kaikille omasta kokemuksesta selvää; puun olemus on tuttu. Sen elävä kuviointi ja kädelle pehmeä kosketus miellyttävät aisteja. Puun kautta saavutettava luontoyhteys tyynnyttää mieltä ja jatkuvassa muutoksessa se kertoo meille jatkuvuudesta ja pysyvyyden tuomasta turvallisuudentunteesta.¹³⁴ Samaan viittaa Pallasmaa, kun hän kirjoittaa, että luonnonmateriaalit ilmaisevat ikänsä, alkuperänsä ja historiansa. Materiaalin tarina saa meidät luottamaan siihen. Ja luottamaan erityisesti myös siihen, että se on ihmistä varten. Ihmiskasuun sopivaa. Luonnolliset materiaalit herättävät meissä historiatietoisuuden, jo pelkästään sitä kautta että ne muistuttavat monia lapsuudesta. Kuokkalan kirkon materiaalisuus, ja erityisesti luonnonmateriaalien käyttö, on ollut lähtökohta suunnittelussa ja näin myös vahvasti läsnä. Tämä ajatus tuli luonnollisesti myös osaksi työpajaa.

Tuttuus ja vieraus ovat perustavaa laatua olevia arkkitehtuurikokemuksia siinä mielessä, että hyvin virallisissa, kovissa, vaikeasti hahmotettavissa ja

¹³⁰ Gehl 1971, 23

¹³¹ Gehl 1971, 25

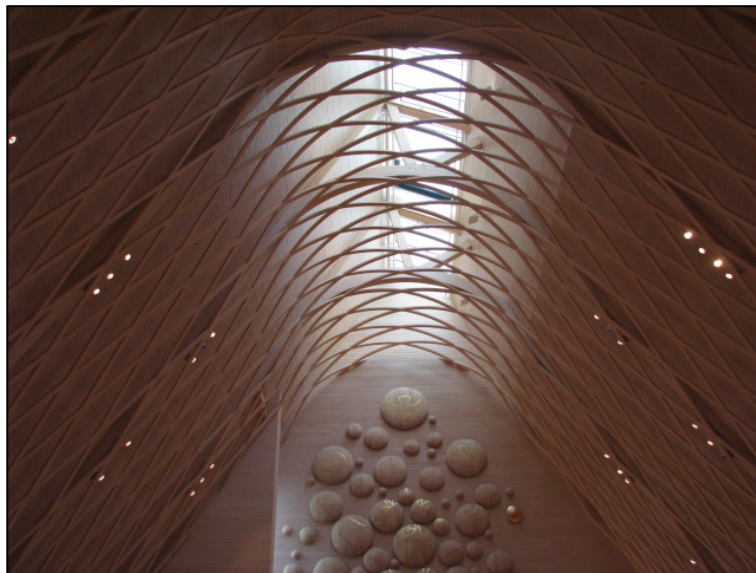
¹³² Gehl 1971, 31

¹³³ Pallasmaa 2013, 34

¹³⁴ Kasvio & Mänttari 2005, 7

ymmärrettävissä rakennuksissa vieraus voi olla ilmeistä, jopa kuoriintuntuva. Toisaalta taas inhimillinen mittakaava, luonnolliset materiaalit ja ymmärrettävä tilajako toivottavat tervetulleeksi, saavat aikaan tuttuuden kokemuksen.

Rakenne, muoto ja massoittelu ovat osa tätä tuttuuden ja vierauden kysymystä. Roy Mänttari ilmaisee asian niin, että muodon pysyvyyteen on voitava luottaa, sillä juuri muotonsa kautta rakennus suoriutuu velvollisuuksistaan: luo sisätilaa, palvelee ihmisten toimintoja ja välittää mielikuvia.¹³⁵ Rakenne, riippuen siitä kuinka paljon se on näkyvissä, auttaa meitä osaltaan ymmärtämään minkä kanssa olemme tekemisissä.

15. Yksityiskohta sisäkaton rakenteesta. Kuva SM.

16. Yksityiskohta valmiista pienoismallista. Kuva SM.

17. Yksityiskohta valmiista pienoismallista. Kuva HK/MV.

¹³⁵ Mänttari 2010, 23

Näissä kuvissa näkyy mielestäni hyvin työpajan ensimmäisen osan tutkimistehtävän vaikutukset pienoismallirakentamisen yksityiskohtiin, erityisesti tarkkaan mietittyihin rakenteisiin. Ensimmäisessä kuvassa näkyy Kuokkalan kirkon katon rakenne ja aukotuksen tuoma luonnonvalo. Samantyyllisiä yksityiskohtia on näkyvissä leikkikentän telineiden rakenteessa.

4.6.1 Tuntemattoman tuolla puolella

Pienoismallityöskentely on hyvä tapa hahmottaa kokonaisuutta, joka omassa päässä tai piirustuksissa näyttäytyy vaikeasti hahmotettavalta ja vieraalta. Teemu Kurkela kirjoittaa arkkitehdin roolissaan kuinka pienoismallit ovat hyvä apuväline kun tehdään suunnittelutyötä.¹³⁶ Hän jatkaa kuvaamalla pienoismallityöskentelyn hyötyjä. Mielestäni täysin samaa ajatusta voidaan hyödyntää myös nuorten työskentelyssä. Kurkela elävöittää ajatustaan seuraavasti: kun kutsua ison talon pieneksi ja ottaa sen käteensä, voi helposti tutkia sen kolmiulotteista massaa eri suunnilta. Vielä hän lisää, että jos ei ole tyytyväinen, voi muotoilla massaa esimerkiksi veistämällä, koloamalla, pilkkomalla, pinoamalla tai taivuttamalla.¹³⁷ Pienoismalli tekee myös muille ymmärrettäväksi sen, mistä on kyse. Siinä kommunikoi sekä itsensä kanssa miettimällä eri vaihtoehtoja että muiden

18. Sivuikkunan ja alttaritaulun tutkiminen. Kuva HK/MV.

¹³⁶ Arkkitehtuurin abc 2. 2010, 13

¹³⁷ Arkkitehtuurin abc 2. 2010, 13

kanssa miten eri ratkaisut ovat syntyneet.

Pienoismallityöskentely osana arkkitehtuurikasvatusta on tuntemattoman hahmotettavaksi ja tutuksi tekemistä. Se auttaa lähestymään materiaaleja, leikittelemään niillä. Se helpottaa ymmärtämään mittakaavan merkitystä käytettävyyden kannalta. Ja erityisesti se auttaa tekijyyden omaksumisessa. Pienoismallityöskentely tässä muodossaan on kehollista, samoin kuin arkkitehtuurikokemus.

Pallasmaa täsmentää, mitä hänen mukaansa tapahtuu, kun menetetään käsinkosketeltavuus ja yksityiskohdat rakennuksessa, jotka on tehty nimenomaan kehoa varten. Hän kirjoittaa ”*With the loss of tactility, measures and details crafted for the human body – and particularly for the hand – architectural structures become repulsively flat, sharp-edged, immaterial and unreal.*”¹³⁸ Pintojen kolmiulotteisuus luo mielenkiintoa ja synnyttää helposti halun tutkia tarkemmin.

4.7 Uneksinta ja kuvittelu

Kuokkalan kirkko on tilana veistoksellinen, hieman arvoituksellinen ulkopuolelta ja monimerkityksellinen siinä mielessä, että siellä taide on rakenteellinen osa rakennusta. Se on hiljainen: rakenne ja materiaalit yksinkertaisuudessaan antavat siellä erityisen, lähestyttävän ilmeen. Kaikki nämä seikat mahdollistavat tai jopa ohjaavat uneksimaan, kohtaamaan tilan erityisen kuvittelun avulla. Tutkielmani kannalta on mielenkiintoista pohtia, missä määrin uneksinta voi olla jaettua ja minkä takia sen tarvitsisi olla. Näen tässä tutkielmassa kuvittelun nimenomaan fenomenologisen estetiikan kautta. Bachelardin *Tilan poetiikka* (*La poétique de l'espace*, 1958) on yksi merkittävimmistä fenomenologisista tutkielmista asumisesta ja tilasta ja sen erityisyys liittyy mielestäni nimenomaan omanlaiseen kieleen, miten asumista ja tilassa olemista voi kuvata. Bachelard näkee talon merkittävimmän annin siinä, että se antaa uneksinnalle turvapaikan ja myös, että se suojelee unek-

¹³⁸ Pallasmaa 1996, 34

sijaa.¹³⁹ Von Bonsdorff puolestaan tuo hyvin esiin, kuinka Bachelardin vahvuus on siinä, että hänen työnsä näyttää mielikuvien voiman.¹⁴⁰

Kuten olen muun muassa sisä- ja ulkopuolen rajaa käsittelevässä osuudessa tuonut esiin, Bachelard tarjoaa monia runollisia mielikuvia ja on siten hedeelmällinen kirjoittaja kuvaamaan arkkitehtuurikokemusta myös työpajaan liittyvissä mielikuvissa ja kuvittelussa.

...-*“Se on futiskenttä ja siellä on harjoitukset menossa... ja kokoonpano...”*

Työpajaan osallistuva kuvittelee ja pyytää muita kuvittelemaan kokonaisen tapahtumien sarjan tekemänsä pienoismallin ympärille. Kyseisestä kuvauksesta tulee hyvin esiin, että kuvittelun lähde on omassa henkilökohtaisessa kokemuksessa.

Työpajan ensimmäisessä vaiheessa kiinnitetään huomiota erityisesti rakennuksen synnyttämiin assosiaatioihin ja mielikuviin. Sillä, että rakennusta pyritään kuvailemaan mielikuvituksen johdattelemana ääneen, on juuri se merkitys, että mielikuvista tulee jaettu. Louhitusta liuskekivestä rakennusmateriaalina tulee mieleen salmiakki ja katon rakenteesta veneen pohja. Arkkitehteistä muun muassa Le Corbusier näki runollisuuden ja lyyrisyyden merkityksen mitta- ja suhdejärjestelmien rinnalla.¹⁴¹

4.7.1 Vailla maailman ääriä ja loppua

“There is no quarrel that imagination is relevant to aesthetic experience: the discussions are about the relation between imagination and perception, and the existence of a faculty of imagination. The relation is central to environmental aesthetics, particularly when it deals with the built environment, which is rich in symbols and images.”¹⁴²

¹³⁹ Bachelard 2003/1958, 79

¹⁴⁰ von Bonsdorff 2009, 31

¹⁴¹ Stenros & Aura 1984, 167

¹⁴² von Bonsdorff 1998, 84

Voidaanko ajatella, että mielikuvitus tai kuvittelu ovat tasavertaisessa asemassa arkkitehtuurin kokemisessa ruumiillisesti, samoin kuin ajatteluun liittyvä arkkitehtuurin kielen ja yksityiskohtien ymmärtäminen? Ajattelin juuri näin ja lisäksi kuvittelu myös liittyy ja sekoittuu näihin muihin arkkitehtuurikokemuksen elementteihin. Työpajan pienoismallityöskentelyn perusteella voidaan sanoa, että mielikuvituksen kautta jossain määrin abstrakti yhteisöllisyys tai yhdessäolo muuttuu kuviksi tekemisestä ja toiminnasta.

Von Bonsdorff muotoilee hyvin, mitä hän pitää mielikuvituksen, ainakin kolmesta eri seikasta, johtavana voimana. Hän korostaa sen ammentavan ihmisen kokemuksista, se on sidoksissa maailmaan ja se ohjaa ja viettelee eteenpäin.¹⁴³

Mikä merkitys on sitten kuvittelun ”tuotteiden” ilmaisemisessa muille? Muistammeko paremmin mielikuvituksen luomat kuvat, jos ne on jaettu muille? Von Bonsdorff näkee asian niin, että mielikuvituksen voiman voidaan ajatella olevan lopulta myös kuvaksi tekemisessä. Hän jatkaa, että merkittävää on sen aikaansaattaminen, vähintäänkin mielikuvana.¹⁴⁴

19. Työskentelyä pienoismallin kanssa. Kuva HK/MV.

¹⁴³ von Bonsdorff 2009, 38

¹⁴⁴ Ibid.

”Rakennamme jatkuvasti valtavaa muistin ja kuvittelun kaupunkia”, kirjoittaa Pallasmaa.¹⁴⁵ Näin samaan aikaan arkkitehtuurikasvatuksen merkitys voi olla juuri siinä, että se on sekä edesauttamassa ajatusta maailmasta ilman äärtä ja loppua että auttaa orientoitumaan, asettumaan tiettyyn paikkaan.

Pallasmaa esittää myös, että havainto, muisti ja mielikuvitus ovat lakkaamattomassa vuorovaikutuksessa. Nykyisyys sulautuu muistin ja fantasian kuviin, hän muotoilee.¹⁴⁶ Työpajassa ilmeni, että nuoret alkoivat nopeasti ja tarkasti rakentamaan pienoismallien yksityiskohtia ohjeet saatuaan. Heillä tuntui olevan tarkka näkemys siitä, mitä he haluavat tehdä ja miten toteutus tapahtuu. Jonkin verran työskentely sisälsi eri vaihtoehtojen ja rakenteiden testailua, mutta työskentely oli alusta asti intensiivistä ja siinä oli mukana kokonaisvaltaista näkemystä.

4.8 Tila, paikka sekä aika

”Tilat voivat olla sekä luonnonvaraisia että ihmisen muokkaamia. Yhteistä niille kaikille on, että ne rajautuvat jotenkin ympäristöstään.”¹⁴⁷

Käsitteinä tila ja paikka ovat arkkitehtuuriteorian ydintä. Omassa tutkielmassani tila nähdään sekä rajattuna, arkkitehtonisena tilana että väljemmin määriteltynä maisema- tai ulkotilana. Yhden toimivan määrittelyn kautta tilan rajat muodostuvat usein lattiatasosta, seinistä ja katosta. Tila ei kuitenkaan tarvitse kaikkia rajaavia peruselementtejä, että se hahmottuisi tilana. Rajan tunteen voi synnyttää pelkkä valon ja varjon leikkauskohtakin.¹⁴⁸ Susanne K. Langerin mukaan arkkitehtoninen tila on jokapäiväisen elämän tilasta poikkeavaa `luotua` tilaa, vaikka se hänen mukaansa on havainto-avaruuteen tehty. Hän jatkaa määrittelyä niin, että arkkitehtonisen tilan muodostavat näkyvien muotojen väliset vuorovaikutteiset suhteet, joita voidaan kutsua myös jännitteiksi.¹⁴⁹ Henry Lefebvren ajattelu puolestaan erot-

¹⁴⁵ Pallasmaa 2016, 52

¹⁴⁶ Pallasmaa 2016, 52

¹⁴⁷ Arkkitehtuurin abc 2004, 18

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Stenros & Aura 1984, 36, Langer 1953

taa toisistaan luonnon eli fyysikaalisen tilan, mentaalisen tilan ja sosiaalisen tilan.¹⁵⁰ Näitä ei voi tarkasti irrottaa toisistaan, sillä ne ovat monin tavoin toisiinsa kietoutuneita. Yhtenä hyvänä sosiaalisen tilan kuvauksena pidän Pentti Määttäsen määritelmää sosiaalisesta tilasta inhimillisten toiminnan tapojen ja käytäntöjen maailmana ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa olevat ihmiset ovat hänelle aina myös fyysisessä tilassa toimivia yksilöitä, ”ajassa ja paikassa liikkuvia lihakimpaleita.”¹⁵¹ Seuraavaksi tuon esiin, kuinka tila ja paikka liittyvät monella tavalla myös toteuttamaani työpajaan.

4.8.1 Paikan kokemuksesta

Paikka kohdataan usein yksilöllisesti omien havaintojen, kokemusten ja muistirakennelmienkin kautta. Samalla se voi olla kuitenkin myös kollektiivisesti tunnustettu ja koettu. Paikan kokemusta ja siihen liittyviä mielikuvia ja muistoja jaetaan muistelemalla, ja näin sillä voi olla hyvin yhteisöllinen merkitys. Nimenomaan fenomenologisen näkemyksen mukaan paikkaan liittyy kokemuksellisuus. Edward Relphin *Place and placelessness –kirjassa* nähdään kokemukset paikasta suorina, kokonaisina ja usein piilotajuisina.¹⁵² Paikan kokemus liittyy haluun, joskus tiedostamattomaankin, liittyä johonkin, ottaa jokin omakseen.

Paikkaa ei voi käsitellä ilman, että ymmärtää sen osaksi kehollisuutta ja aistisuutta. Aistien ja kehon avulla tunnistamme tietyn paikan erityisyyden, sen tuoksut ja heijastukset. Paikkasuhteeseen liittyy vahvasti myös aika. Kuinka pitkä suhteemme johonkin paikkaan on ja minkälaisia kerrostumia se sisältää, on vahvasti sidoksissa siihen minkälaiseksi ihmisen paikkasuhte on muodostunut. Osa työpajan merkitystä muodostuu nimenomaan siitä, että osallistujilla on kokemuksia juuri tästä paikasta, eri merkityksillä, mutta kuitenkin se on paikkana kiinnittynyt heidän elämismaailmaansa. Lähtökoh- ta työpajalle olisi ollut erilainen, jos osallistajat olisivat tulleet eri kaupunginosasta tai kaupungista tai että julkisena tilana tai paikkana se olisi ollut heille merkitykseltään uusi.

¹⁵⁰ Lefebvre 2002, 11-12

¹⁵¹ Määttäsen 2006, 87

¹⁵² Relph 2010/1976, 46

Samoin kuin Relph, fenomenologi ja filosofi Edward Casey näkee paikan kokemuksen kokonaisvaltaisena, mutta vaikeasti tavoitettavana tai epäselvänä. Tämä johtaa siihen, että suurin osa ihmisistä ei huomaa sitä. Casey painottaa, että missä tahansa ihminen onkin, hän selvästi sijaitsee paikassa ja ajassa. Huone, jossa olet erottaa sinut muusta.¹⁵³ Tämä liittyy sisä- ja ulkotilan välisen rajan ylittämiseen, josta kirjoitin luvussa 4.4. Vaikeasti tavoitettavana paikkakokemusta lähdettiin tutkimaan tässä työpajassa mielinäkyminä ja paikan erityisten tuntomerkkien avulla. Kuokkalan kirkon alttariseinä saa korostuneen aseman tilaa dominoivan taideteoksen takia ja luonnollisesti symbolisen ja rituaalisen sisältönsä vuoksi. Samoin voimakas vertikaali tilallisuus on tyypillinen tekijä juuri tässä paikassa.

Samoin kuin elämme kehon kautta, elämme myös paikan kautta, elämme paikassa kuin kehossa. Casey kuvaa kuinka omaa olemassaoloamme kuvastaa ja tukee se huone, jossa olemme, tunnusomaisena merkinä, muuten niin epäselvässä maailmassa.¹⁵⁴ Paikantuminen on Caseylle samassa määrin sosiaalista ja henkilökohtaista. Paikkaan liittyvää merkitystä ei ole pelkästään se missä olen, vaan myös sillä miten olen muiden kanssa ja jopa kuka meistä tulee yhdessä.¹⁵⁵ Timo Kalanti esittää samaan asiaan liittyen, että ruumiinfenomenologiassa subjektin ja maailman objektien välillä on ontologinen ero, mutta että tämä ei estä objekteja liittymästä subjektiin. Kun ruumis tarttuu objektiin se samalla kykenee inkorporoimaan objektin osaksi omaa ruumiinkuvaansa.¹⁵⁶ Näin tunnemme maailman, koska ruumiimme on maailman kanssa tekemisissä.

Casey näkee paikattomuuden kokemuksessa monenlaisia ongelmia. Yksi hänen nimeämänsä oire tästä on vieraantuminen itsestä ja muista.¹⁵⁷ Tähän liittyy menetettyjen paikkojen ikävöinti. Nostalgia-käsite ei ole hänelle pelkästään menetettyjen aikojen kaipausta vaan myös menetettyjen paikkojen

¹⁵³ Casey 1993, 22

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Casey 1993, 23

¹⁵⁶ Kalanti 2006, 69

¹⁵⁷ Casey 1993, 38

haikailua.¹⁵⁸ Osittain samoin näkee myös Doreen Massey, yhdistyminen paikkaan on yhdistymistä ja liittymistä muihin.¹⁵⁹ Paikan kokemuksen saottaminen ja jakaminen tekee konkreettisesti näkyväksi havaintojen samankaltaisuuden ja toisaalta myös eroavaisuuden.

20. Urkuparven tutkimista. Kuva HK/MV.

Paikantuminen on Caseyille jatkuva kulttuurinen prosessi, näin se on myös sosiaalinen, jopa yhteisöllinen teko. Päädymme paikkoihin yhdessä. Paikasta tulee sosiaalinen, koska se on jo kulttuurinen.¹⁶⁰ Kuva esittää ryhmän

¹⁵⁸ Casey 1993, 38

¹⁵⁹ Massey 2005, 255

¹⁶⁰ Casey 1993, 31

liikkumista ja rakennuksen tutkimista yhdessä, toisin sanoen paikantumista. Casey näkee myös, että rakennus tiivistää kulttuurin yhteen paikkaan.¹⁶¹ Omaksumme siis tutkiessamme myös kulttuurisia merkityksiä. On hyvä huomioida mielestäni tässäkin, että paikantumisen ei tarvitse tarkoittaa laajemmin ajateltuna paikkaan sidottuna olemista. Harries on esittänyt ajatuksen heikosta paikantajusta vapautena ja hyvänä asiana, jos olemme silloin vapaampia valitsemaan oman paikkamme maailmassa. Ja tähän on johtanut teknologioiden kehittyminen.¹⁶² On selvää, etteivät kaikki paikat joissa elämme ja joita käytämme voi olla mielipaikkojamme ja yhteydessä syviin muistijälkiin, mutta uskoakseni ne auttavat silti meitä luomaan mielekästä elämänpiiriä.

Maantieteilijä ja tutkija Doreen Massey on käsitellyt kiinnostavasti liikkumista ja tilassa ja ajassa tapahtuvia muutoksia. Massey kuvaa sitä, miten voimme kokea tilan ympärillämme, toisin kuin ajan, johon on vaikea tarttua.¹⁶³ Kuitenkin aika on konkreettisestikin näkyville patinassa, kulumisessa, lattian painaumisissa. Näin voimme jatkuvasti kokea myös ajan läsnäolon rakennuksessa. Kuokkalan kirkko edustaa suhteellisen nuorta arkkitehtuuria, joten siinä ajan näkyminen ja -kerrostumat eivät näy samoin kuin kirkoissa 1950-luvulta tai 1900-luvun alusta, mutta se ei silti ole irrallaan ajan merkeistä. Massey näkee ajan ja tilan toisiinsa limittyneinä ja molemmat ovat hänen mukaansa jatkuvassa muutoksessa. Emme voi Masseyyn mukaan koskaan palata takaisin samaan aikaan ja paikkaan. Voimme ikään kuin mennä jalanjälkiämme pitkin takaisin, mutta se ei ole sama, hän kuvailee tekstissään.¹⁶⁴

Eletyn paikan käsite on tärkeä tässä tutkielmassa. Yhtenä vastakohtana sille voidaan mielestäni pitää esimerkiksi ranskalaisen kulttuuriantropologi Marc Augen käyttämää termiä epäpaikka, joka ilmaisee väliaikaisuuden, kauttakulkemisen ja anonymiteetin tilaa.¹⁶⁵ Tällainenkin paikka voi yksiulotteises-

¹⁶¹ Casey 1993, 32

¹⁶² Harries 1998, 163-172

¹⁶³ Massey 2005, 240-241

¹⁶⁴ Massey 2005, 255

¹⁶⁵ Augé, 1995/1992

ti katsoen olla elettyä, mutta siitä puuttuu tässä merkityksessä eletyn paikan kerroksellisuus ja vastavuoroisuus. Eletty paikka rakentuu käyttäjän, tässä tapauksessa lasten ja nuorten sekä ympäristön vastavuoroisessa kohtaamisessa. Raija Raittila näkee omaan tutkimukseensa viitaten eletyn paikan relationaaliseksi prosessiksi, joka syntyy arkipäiväisissä tilanteissa toimijoiden, fyysisen, sosiaalisen, kulttuurisen, ja yhteiskunnallisen ympäristön kohdatessa.¹⁶⁶

4.8.2 Aika arkkitehtuurissa

Stenros ja Aura kuvaavat, kuinka aika ilmenee arkkitehtuurissa, ei pelkääntään vuorokauden ja vuodenaikojen rytmänä ja eri aikakausien läsnäolona, vaan myös liikkumiskokemuksena.¹⁶⁷ Näin palaamme kehollisuuden merkitykseen arkkitehtuurikokemuksena.

Kuten edellisissä kappaleissa on tullut esiin, arkkitehtuurin ja erityisesti arkkitehtuuritilan kokemiseen vaaditaan, että ihminen liikkuu ja tarkastelee kohdetta monelta puolelta. Stenros ja Aura kuvaavat tätä niin, että kokemus syntyy peräkkäisten tilojen läpi kuljettaessa, rakennusta monelta puolelta tarkasteltaessa ja katsetta käännettäessä tilan sisällä. He vertaavat tilan ja käyttäjän suhdetta katsojan suhteeseen veistokseen. Tällöin katsoja tarkastelee veistosta liikkumalla sen ympäri ja muodostaa mielipiteensä nähtyään veistoksen eri puolilta.¹⁶⁸ Mielestäni tällainen ajattelu kuitenkin supistaa arkkitehtuurikokemuksen ja jättää huomioimatta sen erityisiä puolia, kuten aistisuuden. Aika arkkitehtuurissa kuitenkin konkretisoituu erilaisten tilojen kautta kuljettaessa. Siirtymät ylipäättään saavat meidät huomioimaan muutoksia, kuten toin sisä- ja ulkotilaa käsittelevässä luvussa esiin.

Annette Arlander esittää, että saavuttaakseen eksistentiaalisen jalansijan, ihmisen on voitava orientoitua, hänen on tiedettävä missä on. Hän tarkentaa vielä, että ihmisen on myös voitava identifioitua ympäristöönsä eli hänen on

¹⁶⁶ Raittila 2008, 31

¹⁶⁷ Stenros & Aura 1984, 85

¹⁶⁸ Ibid.

tiedettävä ”miten hän on tietty paikka.”¹⁶⁹ Arlander nojaa kirjoituksessaan vahvasti Christian Norberg-Schultzin ajatteluun. Arkkitehtuurissa on samaan aikaan kyse hetkellisyydestä ja pysyvyydestä.

4.8.3 Mielipaikka

Omaan tutkielmaani yhdistyy kiinnostavalla tavalla Alvin K. Lukashokin ja Kevin Lynchin tutkimus (1956) *Some childhood memories of the city*, jossa neljäntäkymmeneltä vastaajalta kysyttiin heidän fyysisen ympäristön muistoistaan liittyen lapsuuteen. Kaupungin perustason eli maatason materiaalit ja erityisesti ruohomatot olivat jääneet lapsuudesta muistiin.¹⁷⁰ Tutkimusksymyksenä oli, että mitä lapsi huomaa omassa asuinkaupungissaan ja mitkä elementit fyysisessä ympäristössä jättävät voimakkaimman vaikutelman. Useimmin mainittu vastaus oli nurmikko. Se yhdistettiin muistoissa avaruudellisuuteen ja vapauden tunteeseen. Nurmikko mahdollistaa juoksemisen, tilan pelaamiseen ja leikkimiseen ja juuri tämä mahdollisuus muistettiin.¹⁷¹ Tähän kokemukseen liittyy voimakkaasti positiivisia mielikuvia ja siitä syystä se varmasti näkyi myös tämän tutkimuksen tuloksissa.

21. Valmiit pienoismallit. Kuva SM.

Perustason muodostaa maapinnan lisäksi lattia. Työpajassa haluttiin ottaa

¹⁶⁹ Arlander 1996, 9

¹⁷⁰ Lukashok & Lynch 1995, 156

¹⁷¹ Ibid.

kontaktia perustasoon istumalla lopuksi lattialla. Lukashokin ja Lynchin tutkimus todistaa sen, että koko ympäristön perustaso, ”lattia” on lapselle tärkeä ja mieleenpainuva, koska se on lähellä leikkejä.¹⁷² Nurmikkojen jälkeen pidetyimpiä olivat savi, jota on helppo muovata ja myös muut pehmeät pinnat. Asfalttipinnoista, perustason materiaalina, lapset eivät pitäneet. Vähän pidettyjä olivat myös muut kovat materiaalit.¹⁷³ Tämä tutkimus tukee ajatusta, että lapsi (ja nuori) kiinnittää huomiota ja aistii vahvasti maanpinnan ja sen päällysteet. Se johtuu siitä, että ne ovat konkreettinen ehto hänen leikeilleen ja peleilleen. Tämän saman asian todisti oma työpajani, jossa nuoret rakensivat pelikentän ruohikkopinnalle ja leikkikentän muulle pehmeälle materiaalille, hiekalle (kuva yllä).

5. Lasten ja nuorten tila- ja ympäristökokemus

5.1 Ihmettelyä ja taianomaisuutta

” By virtue of their immense natural vitality, children are also more likely than adults to possess an acute sense of wonder, an intense openness to the world. This capacity presupposes a distance between the self and the nonself – recognition of the strange and marvelous other. Children do not yet feel quite at home in the world.”¹⁷⁴

Lapsuuden ja tilallisuuden, tilan käytön ja tilakokemuksen yhtymäpintoja on tutkittu monitieteisesti 2000-luvulla, hieman eri näkökulmia painottaen. Tässä keskitytään arkkitehtonisen tilan ja ympäristön kokemukseen lasten ja nuorten näkökulmasta. Tilaa lähestytään materialistisena (aisti)kokemuksena, ei vain taustalla vaikuttavana sosiaalisen toiminnan kehyksenä. Lapset ja nuoret nähdään tuon tilan tutkijoina, merkityksenantajina, muokkaajina, arvioitsijoina ja rakentajina. Yhtenä kokoavana ajatuksena

¹⁷² Lukashok & Lynch 1995, 157

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Tuan 1993, 23

voidaan pitää sitä, että lapsuuden ja tilallisuuden suhdetta hahmottaville yhteistä on ajatus siitä, että lasten toiminta on aina sekä tiloja muuttavaa että niiden muovaamaa.¹⁷⁵ Yi-Fuan Tuan on kiinalais-yhdysvaltalainen humanistisen maantieteen tutkija, joka on *Passing strange and wonderful: Aesthetics, Nature and culture* –teoksessa kuvannut lasten ja vähän vanhempien tilakokemusta ja esteettistä impulsseja.

Tuan tuo hyvin esiin kuinka jo hyvin pienet lapset ovat kehittäneet esteettisen impulssin, he elävät ihmettelyn maailmassa eivätkä he ole ”kylmiä” kauneuden kokemukselle. Hän korostaa, että pienilläkin lapsilla on tarve esteettisten tarpeiden tyydyttämiseen ja antaa esimerkin kuinka vastasyntyneet omaavat visuaalisia mieltymyksiä suosimalla pyöreiden muotojen ja selkeyden yhdistelmää.¹⁷⁶

Lasten tilakokemukseen on usein yhdistetty viehtymys pieniin soppiin ja koloihin. Tuan tähdentää, kuinka lapset kaikkialla maailmassa ovat kiintyneitä tämänkaltaisiin tiloihin; siihen liittyy aistimellinen mielihyvä ja esteettinen arvostus. Tila, jossa kohtumaisuus kohtaa avoimen tilan tavoittaa lapsen elämään liittyvien perusvastakohtien kautta; näitä ovat hänen mielestään muun muassa pimeys ja valo sekä turvallisuus ja seikkailu.¹⁷⁷ Guja Dögg Hauksdottir on tehnyt arkkitehtuurikasvatusta eri ikäisten lasten ja myös aikuisten kanssa. Hän kuvaa työtään seuraavasti; ”when working with children and young people I prefer to focus on the basic issues of sensing and experiencing with all the senses – from touch, smell and hearing to taste and vision. This gives the kids good ground for wondering and experimenting on their own...”¹⁷⁸ Aistimellisuus aukaisee näin tietä ihmettelyyn ja kokeiluun, jotka on arkkitehtuuri- ja ympäristökasvatuksen perustaa.

Raittila kirjoittaa, että erilaiset ympäristöt ja paikat mahdollistavat ja rajoittavat tietyllä tavalla lasten liikkumista, mahdollisuuksia ja kohtaamisia. Tällä hän kuvaa olevan vaikutusta lasten arkisiin sosiaalisiin kokemuksiin ja

¹⁷⁵ Kullman, Strandell & Haikkola 2012, 11

¹⁷⁶ Tuan 1993, 21

¹⁷⁷ Tuan 1993, 22

¹⁷⁸ Hauksdottir 2006, 29

siihen missä he voivat olla mukana.¹⁷⁹ Kun laajennetaan ajatusta lapsen ja nuoren kohtaamasta ympäröivästä todellisuudesta yksittäistä tilaa tai paikkaa laajemmaksi näkemykseksi, kun puhutaan ympäristöstä laajemmin, päästään kysymykseen, miten ympäristöä ylipäätään luokitellaan ja ymmärretään. Raittila esittää, että erityisenä koosteena voidaan ajatella, että kun ympäristö määritellään tutkimuksessa ihmisen ulkopuolella olevaksi, fyysisesti todellisuudeksi, määritellään lapset ulkopuolisen ympäristön tarkkailijoiksi, tutkijoiksi, tietäjiksi ja sen kanssa selviytyjiksi.¹⁸⁰ Arkkitehtuuri erotuu jossain määrin tästä laajemmasta ympäristönäkökulmasta: siinä kyse on hyväksyttävästikin siitä, että asetutaan suhteessa rakennukseen tutkijan ja tarkkailijan rooliin. En näe tätä pelkästään huonona asiana.

Yleisenä näkemyksenä voidaan kuitenkin pitää sitä, että lapsen ja ympäristön välinen vuorovaikutussuhde on luonteeltaan aktiivinen, kuten Horelli ja Kyttä kirjoittavat ja samoin kuin edellä olevista esimerkeistä tulee ilmi. Lapsi ei ole vaikutteiden passiivinen vastaanottaja, vaan hän toimii aktiivisesti ja muokkaa ympäristöään.¹⁸¹

Esittäessään lapsiystävällisen ympäristön tunnusmerkkiä, Horelli ja Kyttä näkevät, että ympäristön toimintamahdollisuuksien eli tarjoumien runsas kirjo voidaan nähdä eräänä sellaisena.¹⁸² Tämä näkemys on myös yksi tämän tutkielman johtoajatuksista, kuten edellä on mainittu. Huolimatta vanhempien tai aikuisten näyttämästä esimerkistä, mikä on löytöretkeilylle kannattava suunta, niin lasten toiminnassa on kuitenkin vapaa-alue, lapsen itsenäisesti löytämien tarjoumien joukko, kirjoittavat Horelli ja Kyttä.¹⁸³ Mittakaava on yksi asia, joka erottaa lapset iällisesti ympäristön arvottamisessa. Tätä kuvaa hyvin Tuanin kuvaus, että pienet lapset kiinnittävät huomiota yksityiskohtiin, kuten kantoon tai tiettyyn kiven järkäleeseen, kun taas isommat lapset arvostavat kokonaista maisemaa tai näkymää, jossa nä-

¹⁷⁹ Raittila 2008, 35

¹⁸⁰ Raittila 2008, 42

¹⁸¹ Horelli & Kyttä 2001, 28

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Horelli & Kyttä 2001, 29

mä yksityiskohdat ovat vain osasia.¹⁸⁴ Huomiokyvyn kehittyminen tarkoittaa näin jonkinlaisen herkkyuden kasvua.

Tuan näkee, että maailma ”resonoii” enemmän vanhempien lasten ja aikuisten kanssa kuin pienten lasten. Vanhemmilla mielentila tai tunnelma saa suuremman merkityksen kauneuden kokemuksessa. Toisaalta lasten on helpompaa saavuttaa taianomaisuus.¹⁸⁵ Fenomenologinen näkökulma on hedelmällinen näkökulma arkkitehtuurikasvatuksessa, koska siinä korostuu jokaisen, lapsen tai vanhemman ihmisen subjektiiviset kokemukset. Lähtökohta kokemuksessa voi näin olla erilainen.

Tuan tuo vielä esiin, kuinka kysymys siitä, ovatko lapset esteettisesti alttiita tai kiinnostuneita, on sekoittunut aikuisten taipumukseen arvioida heidän mieltymyksiään ja kykyjään aikuisten standardien mukaan.¹⁸⁶ Louis Hammer kuvaa seuraavassa hyvin, kuinka arkkitehtuurin ja tilan hahmottuminen ja tietoisuus pohjautuu leikkiin ja unen ja kuvittelun maailmaan.

”The spatial foundations of architecture reach back to the child’s first awareness of world space and into the dream space of sleep. There is, as it seems to me, an intimate connection between the awareness of space and the activities of play.”¹⁸⁷

Strandell, Haikkola ja Kullman osoittavat osaltaan, mitä kiinnostavia näkökulmia lapsuuden ja tilan pohtiminen avaa. He kirjoittavat, että lapsuuden, tilallisuuden ja niiden välisen muuttuvan suhteen erityinen tarkastelu herättää useitakin mielenkiintoisia kysymyksiä. Heille näitä kysymyksiä on muun muassa se, millaisia merkityksiä erilaisiin lapsuuden tiloihin liitetään ja miten lapset järjestävät ja myös asettavat kyseenalaisiksi tiloja sosiaalisissa, ruumiillisissa ja teknologisissa käytännöissä.¹⁸⁸ Erityisen kiinnostavaa on, minkälaisen määrittelyn lapsuuden tila saisi. Hammerille edellä lapsuu-

¹⁸⁴ Tuan 1993, 29

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Tuan 1993, 25

¹⁸⁷ Hammer 1981, 381

¹⁸⁸ Strandell, Haikkola & Kullman 2012, 10

den tila muodostuu jossain määrin eri lailla kuin aikuiselle. Samoin on Tuainin laita, joka kuvaa kirjoituksissaan tarkasti esteettisen impulssin ja kokemuksen vaiheittaista kehittymistä.

5.2 Lapset ja nuoret tilan käyttäjinä

”We experience buildings in terms of their form, their structure, their aesthetics and how we and others use them. This constitutes the reality of our physical experience, but buildings not only have an existence in reality, they also have a metaphorical existence.”¹⁸⁹

Ymmärtääksemme rakennuksia ja kommunikoidaksemme tätä ymmärrystä muiden kanssa, meidän täytyy pystyä tunnistamaan erityisiä tai tiettyjä yksityiskohtia ja antaa niille niiden oikea nimi, kirjoittavat Conway ja Roenisch.¹⁹⁰ Tätä ydinajatusta ei voi sivuuttaa arkkitehtuurikasvatuksessa. Conway ja Roenisch korostavat tässä myös sen ymmärtämistä miten me ja muut käytämme rakennuksia. Kaivola ja Rikkinen puolestaan mainitsevat, kuinka lapsen vapaa liikkuminen ja omaan elinympäristöön perehtyminen turvallisissa olosuhteissa edesauttaa hänen kykyään oppia itse ymmärtämään siinä vallitseva järjestys, kehittää hänen tilatajuaan ja tekee pohjaa myöhemmälle ympäristökäyttäytymiselle.¹⁹¹ Lasten ympäristötietoutta ja –mielikuvia on tutkittu jo vuosikymmeniä ja heidät on nähty nimenomaan aktiivisina toimijoina. Amerikkalainen ympäristöpsykologi Hart nähdään merkittävänä tutkijana, joka painotti erityisesti uudenlaista lasten kanssa ja heidän ehdoillaan tehtyä tutkimusta.¹⁹²

Aktiivisuus, osallisuus ja sivullisuuden tunteen voittaminen ovat keskeisiä tutkimuksessani ja sen ymmärtäminen, että me teemme tilan asuttamista koko ajan. Asuminen ja asuttaminen liittyy nähdäkseni kaikkeen tilassa olemiseen, ei pelkästään kotiin, omaan yksityiseen tilaan liittyen. Asutamme ja

¹⁸⁹ Conway & Roenisch 1994, 22

¹⁹⁰ Conway & Roenisch 1994, 19

¹⁹¹ Kaivola & Rikkinen 2003, 9

¹⁹² Kaivola & Rikkinen 2003, 21

asumme myös kaikkia julkisia tiloja, joita käytämme. Kaivola ja Rikkinen kuvaavat oivasti kuinka ihmisten päivittäinen olemassaolo ja liikkuminen sijoittuu tilaan ja muotoutuu tilassa ja tilasta.¹⁹³ Lapset ja nuoret eivät ole millään lailla poikkeus tästä. Georges Perec kirjoitti kokeellisen kirjallisuuden muodossa jo vuonna 1974 näin; ”tilat ovat moninkertaistuneet, jakaantuneet ja erilaistuneet. Nykypäivänä niitä on kaikkia kokoja ja laatuja, kaikkiin käyttötarkoituksiin ja kaikkiin tarpeisiin. Eläminen on siirtymistä tilasta toiseen vältellen kolhuja mahdollisimman hyvin.”¹⁹⁴

Olen pitänyt tärkeänä käsitellä opinnäytetyössäni sekä lasten ja nuorten tilakäsitystä, huomioiden sen, että luokittelu iän mukaan on ennen kaikkea kulttuurisesti rakennettua. Kaivola ja Rikkinen näkevät niin, että nuorille yksityisyyden tarve ei niinkään merkitse eristäytymisen halua kuin mahdollisuutta määrittää tai rajata oma tilantarve ilman valokeilaa tai painostusta.¹⁹⁵ Ympäristöpsykologit ja maantieteilijät ovat perinteisesti tehneet eron puhuessaan yksilöllisestä ja kollektiivisesta käyttäytymisestä, eroa kuvaa ”minun” ja ”meidän”. Toisin sanoen tämä liittyy yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden välisyyteen. Modernin tila-ajattelun mukaan myös henkilökohtaiset identiteetit voivat ilmentyä kollektiivisessä käyttäytymisessä.¹⁹⁶

Käsittämäni näkökulmat pohjautuvat kokonaisuudessaan holistiseen ihmiskäsitykseen. Lauri Rauhala tuo omasta näkökulmastaan esiin, että ihminen reaalistuu situaationsa komponenttien alaisuudessa ja tulee joksikin niiden ehdoilla.¹⁹⁷

Lasten ja ympäristön vuorovaikutusta kuvattaessa ja tutkimuksen taustana käytettäessä prosessuaalista ympäristökäsitystä lapset saavat toimijan roolin suhteessa ympäristöön, painottaa Raittila. Hän korostaa myös, että tällöin he

¹⁹³ Kaivola & Rikkinen 2003, 32

¹⁹⁴ Perec 2002/1974, 14

¹⁹⁵ Kaivola & Rikkinen 2003, 33

¹⁹⁶ Kaivola & Rikkinen 2003, 32

¹⁹⁷ Rauhala 1983, 129

ovat yhdessä muiden yhteisön jäsenten kanssa tuottamassa tilan tulkintoja.¹⁹⁸

5.3 Arkkitehtuurikasvatus museossa

Käsittelen tässä osuudessa museopedagogiikkaa pyrkien sitomaan sen arkkitehtuurikasvatukseen ja rakennettuun ympäristöön. Kuten olen todennut, arkkitehtuuri on kokonaisvaltainen ja moniaistinen kokemus.

*”Why should it be difficult to describe the experience of architecture? We see, touch and move among buildings, just as we see, touch and move among the other objects in our world. Surely then to describe architectural experience is to describe the basic processes of perception. Whatever difficulty that enterprise presents is not a difficulty for the aesthetics of architecture, but for the philosophy of perception, and nothing peculiar to architecture need be mentioned in such a philosophy.”*¹⁹⁹

Arkkitehtuuri- ja ympäristökasvatus mahdollistaa lapsille ja nuorille erilaisien teknisten taitojen kehittymisen lisäksi mielikuvituksen, ajattelun, erilaisien vaihtoehtojen pohtimisen ja myös unelmoinnin valmiuksia. Teija Isohauta näkee, että arkkitehtuurikasvatus on geometrian ja mahdollisesti liikunnan lisäksi ainoa aine, jossa opiskellaan kolmiulotteista muodonantoa, tilan hahmottamista ja kokemista.²⁰⁰ Roger Scruton kuvaa, kuinka arkkitehtuurikokemuksessa on kyse havaintokyvystä tai havaitsemisesta ylipäätään. Kyse on siis olemisestavasta, jossa havainnoidaan ympäröivää objektimaailmaa ja arkkitehtuurikokemuksen kommunikoinnissa on kyse nimenomaan havaintoprosessista.

Isohauta kuvailee hyvin museorakennuksen itseisarvoa, merkitystä arkkitehtuurikasvatuksessa. Esimerkissään hän kirjoittaa, kuinka Aalto -museo itse esittelee Alvar Aallon muita töitä, harvemmin itseään. Kuitenkin museon

¹⁹⁸ Raittila 2008, 48

¹⁹⁹ Scruton 1979, 71

²⁰⁰ Isohauta 2010, 60

opetustyössä rakennus itsessään on keskeinen väline, koska se on koettavissa tilallisesti omassa mittakaavassa, materiaalit ovat kosketeltavissa ja valo on mahdollista aistia.²⁰¹

5.3.1 Museorakennuksen tutkiminen ja vuoropuhelu

Kuten on tullut useasti esiin, liikkuminen, oman liikkuvan kehon tunteminen on arkkitehtuurin tutkimisessa keskeistä. Myös Isohauta painottaa tätä ja muotoilee kuinka liikkuminen avaa näkymiä eri suuntiin ja siirtyminen on tunnelmasta toiseen ja myös ajasta toiseen.²⁰² Museorakennuksessa tapahtuu monenlaista vuoropuhelua, niin rakennuksen ja kokijan kuin oppaan ja yksilön tai kokonaisen ryhmän välillä.

Museovierailu ja museorakennuksen tutkiminen ryhmän kanssa tarkoittaa erilaista kommunikointia. Burnham ja Kai-Kee ovat sitä mieltä, että hyvässä taidekasvatuksessa museossa kysymysten esittämisen taide häviää vuoropuhelun taiteelle.²⁰³ Tämä on keskeistä heidän ajattelussaan. Tämä on hyvä ohjenuora ja avaus hieman erilaiseen suuntaan, mutta museossa käyvien ryhmien välillä on suuria eroja keskusteluun osallistumisen halukkuudessa. Vuoropuhelun pitäisi syntyä luontevasti, sitä ei voi odottaa itsestään selvästi vain tapahtuvaksi. Tietenkin hyvä museokasvattaja tai opas osaa motivoida ja innostaa tähän suuntaan.

Usein apuna opastuksessa on kysymykset, joiden on tarkoitus herätellä ryhmää ja saada aikaan pohdintaa. Kuitenkin kysymysten asettelu ja niiden sanavalinnat ohjaavat kuuntelijoita tiettyyn suuntaan. Samoin on jokaisen faktan, idean ja näkökulman kanssa. Burnham ja Kai-Kee kirjoittavat, että tämä on merkittävä huomioitava seikka museokasvattajille.²⁰⁴ Ammattilaisen on opittava tarjoamaan tietoa ja omia mielipiteitään varovaisesti, ymmärtäen vaikutuksensa tulkinta prosessiin. Jokainen kommentti, jonka teemme muuttuu ja rajoittaa museovieraan omaa näkemystä ja tulkintaa te-

²⁰¹ Isohauta 2010, 58

²⁰² Ibid.

²⁰³ Burnham & Kai-Kee 2011, 107

²⁰⁴ Burnham ja Kai-Kee 2011, 95

oksesta tai museoesineestä. Myös kysymysten esittämiseen on suhtauduttava kriittisesti ja varoen.

Nina Simonin tekstistä tulee esiin, että museopedagogiikalla on suuri merkitys siinä, mikä rooli museoilla on yhteiskunnassa ja niiden arvostamiseen ylipäätään säilyttämisen arvoisina paikkoina. Instituutioista voi näin tulla välttämättömiä paikkoja kun ihmiset hakevat paikkoja yhteisöllisyydelle ja osallistumiselle.²⁰⁵ Onkin niin, että taidekasvattajien on mahdollista olla definioimassa suuremmissa määrin, minkä roolin museot ottavat suhteessa laajempaan käyttäjäkuntaan.

Simon kirjoittaa 'sosiaalisista esineistä', hän kuvaa, kuinka jokaisessa museossa on artefakteja, jotka tarjoutuvat luonnollisesti sosiaalisille kokemuksille.²⁰⁶ Näissä esineissä on erityistä tarttumapintaa esimerkiksi mielikuvien, tarinoiden tai moniulotteisuutensa vuoksi.

Simon myös jatkaa, että 'sosiaaliset esineet' mahdollistavat sen, että ihmiset voivat kohdistaa huomionsa kolmanteen asiaan toistensa sijaan. Tästä seuraa se, että ihmistenvälisestä osallistumisesta tulee miellyttävämpää. Ihmiset voivat olla helpommin tekemisissä tuntemattomien kanssa, kun heillä on jaettu kiinnostus erityisiin objekteihin.²⁰⁷

5.3.2 Seinien ulkopuolella

Havainnoinnissa on, Niina Hummelin näkemyksen mukaan, tärkeää myös se, että rakennetun ympäristön lisäksi kiinnittää huomiota myös siihen, mitä tilassa ei ole rakennettu.²⁰⁸ Tämä ajatus ulottaa siis yksittäistä rakennusta tai rakennusryhmää pidemmälle. Arkkitehtuuri- ja ympäristökasvatus antavat hyviä mahdollisuuksia tutkia ja havainnoida ympäristöä tai ympäristöjä laajemmin. Liikkuminen rakennusten välillä ja niiden ympäröimänä antavat mielenkiintoisia näkökulmia tarkastella rakenteiden ja rakennusmassojen tarjoumia.

²⁰⁵ Simon 2010, 351

²⁰⁶ Simon 2010, 127

²⁰⁷ Simon 2010, 127-128

²⁰⁸ Hummelin 2010, 70

Toivottavaa olisi, että arkkitehtuurikasvatus toisi ymmärrystä kaupunkien ja alueiden rakentumiseen, niiden takana oleviin visioihin ja historiaan. Museo erityisen roolinsa takia tarjoaa hyvät mahdollisuudet myös tähän. Kasvatus tässä muodossa voi tapahtua niin museon seinien sisäpuolella kuin sen ulkopuolellakin.

6. Pohdinta

Arvioin lopuksi tutkimusta kokonaisuutena ja työpajan tuloksia, tutkimuksen sijoittumista arkkitehtuurikasvatuksen kentälle ja myös sitä, mitä tutkimuksen tekeminen merkitsi minulle itselleni.

6.1 Katoton tila

Kummassakin työpajan pienoismallissa tuli esiin ruumiillisuus, ja yhteisöllisyys nähtiin nimenomaan yhdessä tekemisen kautta. Yhdessä olo on kuitenkin näissä töissä väljää siinä mielessä, että tietyn paikan käyttö ei aseta yhteisöllisyydelle tiukkoja vaatimuksia tai rajoja. Pelikenttä-mallissa on selkeät säännöt, kun taas leikkikenttä mahdollistaa tekemisen sekä yhdessä että yksin kuitenkin ikään kuin ”samassa tilassa”. Leikkikenttäkin on rajautunut tilaa. Pelikentässä rajausta tulee luonnollisesti, tila syntyy ”viivojen sisään”. Se antaa puitteet ja rajat tekemiselle. Pelikenttä synnytti myös enemmän äänen lausuttua kuvittelua. Pienoismallin ympärille muodostui tarina siitä, kuinka kentällä on harjoitukset menossa ja minkälainen kokoonpano joukkueilla on. Kuvitteluun liittyi myös rakennus, pukukoppi, jossa tehdään pelisuunnitelmat.

Sekä Kuokkalan kirkko rakennuksena, erityisesti kirkon katto, että toisen ryhmän suunnittelema leikkikenttä telineineen ovat hyvin rakenteellisia. Rakenteen kestävyys tulee esiin kummastakin. Mielestäni tämä on kiinnostavaa siitä syystä, että luottamus rakennusta kohtaan syntyy siitä, että tun-

nemme sen kykenevän suojaamaan itseämme. Toisaalta leikkitelineessä, että se kestää kehon painon. Rakenteisiin keskittyminen ja rakennelmien kuviteltu toimivuus nousivat tässä työssä keskiöön. Oikeaa ratkaisua haettiin, jotta käytännöllisyys tai käyttömukavuus toteutuisi.

Työpajan jakaantuminen kolmeen osaan on mielestäni monessa mielessä perusteltua. Yhteisöllisyyden ajatus toteutuu jo luonnostaan työpajan viimeisessä osassa, jossa oma tekeminen tehdään muille näkyväksi ja yhdessä syöminen on mitä suurimmassa määrin yhteisöllisyyden ytimessä. Työpaja alkaa ikään kuin tunnustellen ja omaa tilakokemusta kuuntelemalla ja tutkimalla ja päättyy jaettuun kokemukseen. Työpajassa yhdistyy konkreettisuus ja abstrakti kuvittelu. Vaikka suunnittelemani kokonaisuus jakaantuu kolmeen hieman erityyliseen osaan, niin myös näiden osioiden sisältämät pienet tehtävät ovat tärkeitä. Niiden tarkoitus on tehdä näkyväksi omaa kokemusta ja ymmärtää suhdetta toisiin tilassa. Esimerkiksi niin, että liikutaan tilassa tiiviinä ryhmänä, kiinni toisissa ja kiinnitetään huomiota siihen, miten tilan kokemus muuttuu suhteessa siihen kun etäisyys toisiin on suurempi.

”Mä oon pääarkkitehti...” (Työpajan osallistuja)

Työpajan osallistajat nähdään tässä tutkielmassa arkkitehtuurin kokijoina, tutkijoina ja tekijöinä. Tekemisen ryhmätyömäinen luonne toteutui mielestäni todella hyvin; kuitenkin edellä olevasta lausahduksesta näkee, että jonkinlainen omistajuus työhön haluttiin ottaa.

Arkkitehtuurikeskusteluun liittyy haasteita, varsinkin jos ajatellaan, että meidän täytyy osata käyttää oikeita termejä ja sanoittaa myös sellaista, mikä on vaikeasti ilmaistavissa. Jaana Räsänen kiteyttää seuraavassa mielestäni hyvin sen yleisen vaikeuden, joka arkkitehtuuriin ja tätä kautta myös arkkitehtuurikasvatukseen voi liittyä. Hän kirjoittaa, ”Combining the rational and the irrational, architecture is difficult to define”²⁰⁹ Kyse ei ole pelkäs-

²⁰⁹ Räsänen 2006, 13

tään määrittelyn vaikeudesta, vaan sen sanoittamista, mitä on asua rakennusta, mitä on omaksua oma paikka ja ymmärtää omaa kehollista kokemusta tilassa. Toisena haasteena voidaan pitää, joka liittyy enemmän nimenomaan juuri tähän tutkimukseen, että yhteisöllisyyden käsite on kaikkea muuta kuin yksiselitteinen ja ristiriidaton. Kuokkalan kirkon valinta tutkimuskohteeksi on ollut mielestäni perusteltua, koska kirkko on nimenomaan yhteisön tila. Ecclesia-sana viittaa juuri yhteisöön.

22. Koko ryhmä koossa työpajan loppuvaiheessa. Kuva HK/MV.

6.2 Tutkimuksen jatko- ja hyödyntämismahdollisuudet

Tavoitteeni on, että työlläni on jonkinlainen käytännön sovellettavuusarvo. Työpajan osalta olisi kiinnostavaa toteuttaa se nykyisellä kaavalla toisessa, eri tarkoitukseen suunnitellussa rakennuksessa. Rakennuksen käyttötarkoituksen vaikutus kokemukseen ja mielikuviin olisi mielestäni kiinnostava näkökulma. Tätä tutkimusta voisi jatkaa syventymällä yhteisöllisen tilan käsitteeseen ja miettiä, miten sitä voisi lähestyä nuorten kanssa helpommin.

Olen halunnut yhdistää käytännön arkkitehtuurin tutkimisen lasten ja nuorten kanssa ajatuksiin luottamuksesta, yhteisöstä ja rakennuksesta, joka vahvistaa kokemusta ”omasta tilasta”. Ydinajatuksia tässä työssä on ollut tutkia ja tulkita tilan mahdollistamaa kokemusta siitä, miten ihminen voisi olla enemmän kotonaan tilassa, yhteisössä ja maailmassa.

Jatkan työtäni lasten- ja nuorten arkkitehtuurikasvatuksen parissa erilaisten yhteistyökuvioiden ja hankkeiden muodossa. Näissä on varmasti apua siitä pohjatyöstä, jonka olen tutkielmassani tehnyt.

6.3 Lopuksi

Arkkitehtuuriin liittyvät monimutkaiset ja monimuotoiset roolit tekevät siitä haasteellisen opiskella, kirjoittavat Conway ja Roenisch. He jatkavat, että arkkitehtuuri on samaan aikaan taidetta, teknologiaa, teollisuutta ja investointi.²¹⁰ Näiden kaikkien puolien näkeminen ja hahmottaminen kaupunkisuunnittelussa, rakennetussa ympäristössä ja pelkästään yksittäisessä rakennuksessa on haastavaa. Taidekäsityö tai teollinen muotoilu voi sisältää osittain samoja elementtejä, mutta rakennuksesta puhuttaessa mittakaavat ovat erilaisia. Myös rakennuksen pitkäikäisyys ja käyttötarkoitusten muuttuminen ajan kuluessa vaikuttavat siihen, että se asettaa haasteita ymmärtämiselle, erilailla kuin esineet. Rakennukselle on ominaista myös se, että sillä on sekä julkinen että yksityinen rooli. Tarjoamalla fyysiset puitteet toimiallemme sillä on julkinen rooli ja koska se myös paikka, jossa me elämme,

²¹⁰ Conway & Roenisch 1994, 8

työskentelemme ja huvittelemme, se antaa myös yksityisen taustan elämälle.²¹¹ Vaikka yksittäiset esineet helpottavat elämää ja tekevät siitä esteettisesti mukavampaa, rakennettu ympäristö on kuitenkin aina läsnä antamassa suojaa ja turvaa, tarjoamassa mahdollisuuksia sosiaaliselle toiminnalle ja antamassa esteettistä nautintoa, joka on syvää ja usein myös ruumiin kautta koettua.

Olen lähestynyt tutkielmassani arkkitehtuuria nimenomaan taidekasvatuksen (en arkkitehdin tai kaupunkisuunnittelijan) näkökulmasta ja yksilön kokemuksesta lähtien. Tämä on ollut myös henkilökohtainen työ ja siksi monella tapaa antoisa ja opettava. On elämän pituinen projekti käsitellä yhteyttä toisiin ihmisiin ja vaikeasti sanotettavia kokemuksia.

On ollut hyvin merkityksellistä syventyä arkkitehtuurikokemukseen ja laajemmin arkkitehtuurikasvatukseen tämän työn myötä. Se on antanut ja antaa uutta mielenkiintoa ja syvyyttä tehdä konkreettisesti töitä lasten arkkitehtuurikasvatuksen parissa. Museotyöntekijän näkökulmasta olen yhä enemmän sitä mieltä, että arkkitehtuurikasvatusta on syytä tehdä myös museon seinien ulkopuolella, käyttää ympäristön tutkimisen uusia näkökulmia kaiken rakennetun ympäristön kohdalla.

Jatkan työtäni Alvar Aalto -museolla eri-ikäisten koululaisten kanssa arkkitehtuurikerhojen ja -hankkeiden kanssa. Tietyllä tavalla nämä samat teemat tulevat olemaan osa työtäni. Pysyvänä näkökulmana tulee varmasti olemaan se, miten nuoret kokevat, arvioivat ja esittelevät muille itselleen merkityksellisiä tiloja. Taiteen ja tutkimuksen suhteeseen liittyy kokemuksen sanoittamisen monitasoisuus. Jaana Houessou toteaa, että kehollisesta tietämisestä tulee yhteisessä prosessissa osittain myös yhteistä tietämistä. Jaettu tekeminen tuottaa jaettua tietämistä, hän korostaa. Hän jatkaa vielä, että painaudumme maailmaa vasten vierekkäisinä kehoina.²¹² Tämä tulee olemaan työtäni ohjaava ajatus jatkossakin, yhteisten prosessien saaminen jaettavaan muotoon. Houessoun ajatukseen vertautuen Minna Haveri kirjoittaa, että tai-

²¹¹ Conway & Roenisch 1994, 8

²¹² Houessou 2012, 106

teen tutkimuksen traditiossa taidefilosofia on kehittänyt sellaista kieltä ja käsitteistöä, jolla voi sanojen avulla pyrkiä tavoittelemaan sitäkin, mistä ei voi puhua.”²¹³ Tässä ei kuitenkaan ole kyse siitä, mistä ei voisi puhua, vaan miten opimme muodostamaan sanoja kehollisesta ja aistien varaisesta kokemuksesta.

Yhtenä painavana näkökulmana tutkielmassa ja arkkitehtuurikasvatuksessa on se, jonka Forss toteaa seuraavasti; ”tietyssä mielessä todellisen kodin löytäminen maailmassa – ja todellisen asuminen tavoittaminen – edellyttävät ihmisen alkuperäisen kodittomuuden ymmärtämistä ja hyväksymistä.”²¹⁴ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tutkimisella ja oman paikan löytämisellä olisi suurta merkitystä. Päinvastoin.

Timo Kajanti kirjoittaa tyhjentävästi, että ”tuntemme maailman, koska maailma tuntuu ruumiissamme. Eikä ole muuta tapaa tuntea maailma.”²¹⁵

²¹³ Haveri 2012, 24

²¹⁴ Forss 2007, 25

²¹⁵ Kajanti 2006, 82

Lähteet

Arlander, Annette 1996. Minä lähdin kotoani. Teoksessa Pauline von Bonsdorff (toim.) Ympäristöestetiikan polkuja. Lahti: Kansainvälinen soveltavan estetiikan instituutti.

Arnheim, Rudolf 1977. The Dynamics of architectural form. Based on the 1975 Mary Duke Biddle lectures at the Cooper Union. United States of America: University of California press.

von Bonsdorff, Pauline 2009. Mielikuvituksen voima. Ruumiin ja runouden kuvat. Teoksessa Leila Haaparanta, Timo Klemola, Jussi Kotkavirta & Sami Pihlström (toim.) Kuva. Tampere: Tampere University Press.

von Bonsdorff, Pauline 1998. The Human Habitat. Aesthetic and Axiological Perspectives. International Institute of Applied Aesthetic Series Vol 5. Väitöskirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

von Bonsdorff, Pauline 1997. Tunteminen ja tuttuus. Inhimillinen kosketus Alvar Aallon mikromaailmassa. Teoksessa Sirkka Soukka (toim.) Alvar Aalto, modernisti yhdyskuntasuunnittelija ja standarsoinnin kehittäjä. Kotka: Kotkan kaupunki. 99, 100–101, 104.

Bourriaud, Nicolas 2002. Relational Aesthetics. (Ransk. kielinen alkuteos 1998 Esthétique relationnelle) Dijon: Les presses du réel.

Burnham, Rika & Kai-kee, Elliott 2011. Teaching in the Art Museum. Interpretation as Experience. Los Angeles, California: Getty Publications.

Carlson, Allen 2008. Nature and landscape. An introduction to Environmental Aesthetics. New York: Columbia University press.

Carlson, Allen 1994. Ympäristöestetiikka. Teoksessa Yrjö Sepänmaa (toim.) Alligaattorin hymy. Ympäristöestetiikan uusi aalto. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Casey, Edward 2009. Getting back into place. Toward a renewed understanding of the place-world. (First edition 1993) Bloomington: Indiana University Press cop.

Conway, Hazel & Roenisch, Rowan 1994. Understanding Architecture. An introduction to architecture and architectural history. London: Routledge.

Dewey, John 2010. Taide kokemuksena. (Engl. kielinen alkuteos Art as Experience, 1934.) Tampere: Niin & Näin.

Dissanayake, Ellen 2000. Art and Intimacy. How the Arts Began. Seattle: University of Washington Press.

Eaton, Marcia Muelder 1994. Estetiikan ydinkysymyksiä. (Engl. kielinen alkuteos Basic issues in aesthetics.) Helsinki: Helsingin yliopisto.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2001. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1. Metodien valinta ja aineiston keruu. Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS - Kustannus. 24–42.

Forss, Anne-Mari 2007. Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa. Helsinki: Yliopistopaino.

Gehl, Jan 2001. Life between buildings. Using public space. (Tanskan kielinen alkuteos 1971) Copenhagen: Arkitektens forlag cop.

Grönfors, Martti 2001. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin, I. Metodien valinta ja aineiston keruu. Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS - Kustannus. 124–141.

Hammer, Louis 1981. Architecture and the poetry of space. Journal of aesthetics and art criticism, vol xxxix, no 4, oo. 381-388.

Harries, Karsten 1998. *The Ethical function of Architecture*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Hauksdottir, Guja Dögg 2006. *Architecture at eye-level. Television as media*. Teoksessa Esa Laaksonen & Jaana Räsänen (toim.) *Playce. Architecture education for children and young people*. Helsinki: Alvar Aalto Akateemia. 29-36.

Haveri, Minna 2012. *Kosketuksia ja kohdistuksia - taiteessa ja sen rajoilla*. Teoksessa Minna Haveri & Jouni Kiiskinen (toim.) *Ihan taiteessa. Puheenvuoroja taiteen ja tutkimuksen suhteesta*. Aalto-yliopiston julkaisusarja. Helsinki: Aalto-yliopisto. Unigrafia.

Hildebrand, Grant 1999. *Origins of Architectural Pleasure*. Berkeley: University of California Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Horelli, Liisa & Kyttä, Marketta 2001. *Ympäristö lapsen kehityksen näyttämönä*. Teoksessa Marja Ivars (toim.) *Lapsuuden rakennettu ympäristö 2001. Euroopan rakennusperintöpäivät. Suomen kotiseutuliitto*. 28-31.

Houessou, Jaana 2012. *Tietäminen yhteisissä prosesseissa*. Teoksessa Minna Haveri & Jouni Kiiskinen (toim.) *Ihan taiteessa. Puheenvuoroja taiteen ja tutkimuksen suhteesta*. Aalto-yliopiston julkaisusarja. Helsinki: Aalto-yliopisto. Unigrafia.

Hummelin, Niina 2010. *Kurkistuksia katukuvaan*. Teoksessa Pihla Meskanen & Niina Hummelin (toim.) *Creating the Future. Ideas on Architecture and Design Education / Ajatuksia arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksesta*. Helsinki: Lasten ja nuorten arkkitehtuurikoulu Arkki.

Isohauta, Teija 2010. *Arkkitehtuurin lukulasit*. Teoksessa Pihla Meskanen & Niina Hummelin (toim.) *Creating the Future. Ideas on Architecture and De-*

sign Education /Ajatuksia arkkitehtuuri ja muotoilukasvatuksesta. Helsinki: Lasten ja nuorten arkkitehtuurikoulu Arkki.

Isohauta, Teija 2016. Arkkitehtuurikasvatus ja kansainvälisen yhteistyön merkitys. Teoksessa Maija Holma (toim.) Syke ei sammu. Alvar Aalto - museo 50 vuotta. Alvar Aalto -seura ry. 46-51.

Kaivola, Taina & Rikkinen, Hannele 2003. Nuoret ympäristöissään. Lasten ja nuorten kokemusmaailma ja ympäristömielikuvat. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. Tietolipas 199.

Kalanti, Timo 2006. Maailma ruumiissa – katse, inkorporaatio ja liikkeen tuntu. Teoksessa Arto Haapala & Ossi Naukkarinen (toim.) Mobiiliestetiikka. Kirjoituksia liikkeen ja liikkumisen kulttuurista. Kansainvälisen soveltavan estetiikan instituutin raportteja n:o 3. Helsinki: Erikoispaino Oy.

Kasvio, Maija & Mänttari, Roy (toim.) 2005. Arkkitehtuuria puusta. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.

Kaukonen, Hille & Korpelainen, Heini & Räsänen, Jaana 2004. Arkkitehtuurin ABC. Löytöretki rakennettuun ympäristöön. Helsinki: Safa. Suomen arkkitehtiliitto.

Krappala, Mari & Pääjoki, Tarja 2003. Taide ja toiseus: syrjästä yhteisöön. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Kullman, Kim & Strandell, Harriet & Haikkola, Lotta 2012. Lapsuuden muuttuvat tilat. Näkökulmia lapsuuteen 2000- luvulla. Teoksessa Harriet Strandell & Lotta Haikkola & Kim Kullman (toim.) Lapsuuden muuttuvat tilat. Tampere: Osuuskunta vastapaino.

Langer, Susanne 1953. Feeling and Form. A Theory of Art. New York: Charles Scribner's sons.

Lefebvre, Henri 1991. The Production of space. (Ransk. kielinen alkuteos 1974 La production de l'espace) Käännös Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell.

Lynch, Kevin & Lukashok, Alvin 1990. Some childhood memories of the city (1956) Teoksessa Tridid Banerjee & Michael Southworth (toim.) City Sense and City Design. Writings and projects of Kevin Lynch. London: The MIT Press.154-160.

McSweeney, Kayte & Kavanagh, Jen 2016. Museum Participation. New Directions for Audience Collaboration. Edinburg: MuseumsEtc Ltd.

Merleau-Ponty, Maurice 1993. Silmä ja mieli. (Ransk. kielinen alkuteos L'œil et l'Esprit) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide Oy.

Määttänen, Pentti 2006. Tila, liike ja tulkinta – liikkuvan lihan filosofiaa. Teoksessa Arto Haapala & Ossi Naukkarinen (toim.) Mobiiliestetiikka. Kirjoituksia liikkeen ja liikkumisen kulttuurista. Kansainvälisen soveltavan estetiikan instituutin raportteja n:o 3. Helsinki: Erikoispaino Oy.

Nyman, Kaj 2008. Arkkitehtuurin kadotettu kieli. Helsinki: Multikustannus Oy.

Nyman, Kaj 1998. Talojen kieli. Helsinki: Rakennusalan kustantajat.

Pallasmaa, Juhani 2016. Ihon silmät. Arkkitehtuuri ja aistit. (Engl. kielinen alkuteos Eyes of the Skin: Architecture and the Senses 1996.) Helsinki: ntamo.

Pallasmaa, Juhani 2014. Kohtaamisia. Kirjoituksia arkkitehtuurista ja taiteesta. (Alkuteokset englanniksi.) Helsinki: ntamo.

Pallasmaa, Juhani 1993. Maailmassaolon taide. Kirjoituksia arkkitehtuurista ja kuvataiteista. Helsinki: Painatuskeskus Oy Kuvataideakatemia.

Perec, Georges 2002. Tiloja / avaruuksia. (Ransk. kielinen alkuteos *Espèces d'espaces* 1974) Käänt. Ville Keynäs. Helsinki: Loki-kirjat.

Perez -Comez, Alberto 2006. Built upon Love. Architectural Longing after Ethics and Aesthetics. Cambridge: MIT Press.

Raittila, Raija 2008. Retkellä. Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Rauhala, Lauri 2014. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Gaudeamus.

Relph, Edward 1976. Place and placelessness. London: Pion.

Räsänen, Jaana 2006. Architecture education in Finland. Architecture - art and everyday experiences. Teoksessa Esa Laaksonen ja Jaana Räsänen (toim.). Playce. Architecture education for children and young people. Helsinki: Alvar Aalto Akatemia. 13-17.

Saarikangas, Kirsi 2006. Eletyt tilat ja sukupuoli. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saarikangas, Kirsi 2002. Merkityksellinen tila. Lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena. Teoksessa Taina Syrjämaa & Janne Tunturi (toim.) Eletty ja muistettu tila. Historiallinen Arkisto 115. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 48-75.

Saito, Yuriko 2007. Everyday Aesthetics. Oxford: New York, Oxford University Press.

Scruton, Roger 1979. The Aesthetics of Architecture. London: Methuen.

Simon, Nina 2010. The Participatory museum. Santa Cruz, California: Museum 2.0.

Stenros, Helmer & Aura, Seppo 1984. Arkkitehtuurin muoto ja sisältö. Johdatus arkkitehtuurin muoto-opin ja ihmistiedon yleisteoriaan.

Helsinki: Rakennuskirja Oy.

Tuan, Yi-Fuan 1995. *Passing strange and wonderful. Aesthetics, Nature and culture.* (Alkuteos 1993.) New York: Kodansha International.

Zevi, Bruno 1978. *The Modern Language of Architecture.* Seattle: University of Washington Press.

Muut lähteet

Kuokkalan kirkon julkaisu / esite. Kuokkalan elämän leivän kirkko. Kide. 2013.

Sähköiset lähteet

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen keskeisiä peruseräiteita. (Luettu 10.1.2019 osoitteesta <http://www.xip.fi/tutkija/0401b.htm>)

Heidegger, Martin 2003. Rakentaa asua ajatella. (Luettu 10.2.2019 osoitteesta <https://netn.fi/artikkeli/rakentaa-asua-ajatella>) Esitelmä ”Bauen Wohnen Denken” (1951) NIIN&NÄIN (Suomentaja Vesa Jaaksi)

Jyväskylän yliopisto. Menetelmäpolkuja humanisteille. (Luettu 21.10.2013 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/>.)

SAFA. Suomen arkkitehtiliitto ry. Arkkitehtuurikasvatus. (Luettu 10.1.2019 osoitteesta <http://www.safa.fi/fin/safa/arkkitehtuurikasvatus/>)

Liitteet

Liite 1. Työpajan rakennusvaiheen ohjeistus

Liite 2. Työpajan keskusteluvaiheen apukysymykset

Kuvaluettelo

Kaikki kuvat: Helena Kangasmäki, Mirkka Vidgren ja Saara Mustonen.

Työpajan videokuvaus: Helena Kangasmäki

Kuva 1: Kuokkalan kirkossa toteutetun työpajan ensimmäinen vaihe, jossa tutkitaan arkkitehtuuria ja sen tarjoamia näkymiä.

Kuva 2: Työpajan rakentamisvaihe, jossa valmistuu pelikenttä.

Kuva 3: Yksityiskohta leikkikentästä.

Kuva 4: Tilan tutkimista valon kulkemisen näkökulmasta.

Kuva 5: Tilan tutkimista mittakaavan hahmottamisen näkökulmasta.

Kuva 6: Valmis pienoismalli leikkikentästä erilaisine telineineen ja liukumäkineen.

Kuva 7: Valmis pienoismalli pelikentästä, jossa osa pelaajista kentällä.

Kuva 8: Tilan tutkimista käsin rajaamalla mielenkiintoisia näkymiä.

Kuva 9: Tilan tutkimista työpajan ensimmäisessä osassa.

Kuva 10: Työpaja on loppumassa ja osallistujat lähdössä.

Kuva 11: Tilan tutkimista urkuparvella.

Kuva 12: Kuokkalan kirkko kuvattuna ulkopuolelta.

Kuva 13: Kuokkalan kirkko ulkopuolelta, ulkojulkisivu on limittäin asennettua, käsinhakattua liuskekiveä.

Kuva 14: Kaikista mukavin osuus; karkin syöminen yhdessä.

Kuva 15: Yksityiskohta sisäkaton rakenteesta.

Kuva 16: Yksityiskohta valmiista pienoismallista.

Kuva 17: Yksityiskohta valmiista pienoismallista.

Kuva 18: Sivuikkunan ja alttaritaulun tutkiminen.

Kuva 19: Työskentelyä pienoismallin kanssa.

Kuva 20: Urkuparven tutkimista.

Kuva 21: Valmiit pienoismallit.

Kuva 22: Koko ryhmä koossa työpajan loppuvaiheessa.

Liite 1.

Rakennetaan yhdessä karkista ja puuelementeistä arkkitehtuuria!

Mietitään yhteisöä. Perhe on yhteisö. Koululuokka on yhteisö. Samalla alueella asuvat ihmiset voivat muodostaa yhteisön.

Minkälaisessa rakennuksessa tai tilassa ihmiset viihtyvät toistensa seurassa? Mitä asioita sellaisessa tilassa voisi olla?

Mistä asioista ja elementeistä syntyy yhteisöllinen tila? Voisiko se olla esimerkiksi uudenlainen koulu, seikkailupuisto tai kauppakeskus?

Rakenna puutikuista, puupalikoista ja karkista tila tai rakennus, jossa ihmisten on mielestäsi helppo olla yhdessä. Miltä sellainen tila näyttää? Minkälainen tunnelma siellä on? Voitte miettiä myös rakennuksen ympäristöä.

Tehkää ryhmätyötä ja miettikää eri vaihtoehtoja yhdessä. Tarkoitus on kokeilla erilaisia rakenteita ja käyttää mielikuvitusta.

Pohjavaneriin voi kirjoittaa liiduilla ajatuksia ja piirtää kuvia.

Lopuksi valmiit työt esitellään toiselle ryhmälle ja heränneistä ajatuksista keskustellaan yhdessä.

Työohje erilaisten rakennelmien tekemiseen karkista ja hammastikuista:

Kuutiorakennelma syntyy siten, että teet ensin hammastikuista ja lakuista neliön. Jatka rakennelmaa ylöspäin kuutioksi. Kokeile heiluttaa rakennelmaa ja voit samalla arvioida kuinka vakaa se on.

Liite 2.

Minkälainen on yhteisöllinen tila?

Mieti, mistä asioista koostuu sellainen tila, missä ihmisten on helppoa olla yhdessä?

Minkälainen tunnelma on yhteisöllisessä tilassa/rakennuksessa?

iloinen - surullinen, hauska - synkkä, juhlallinen – arkinen, valoisa-hämärä, kutsuva – kolikko...

Miten sitä voi kehittää/mitä tilaan voi tuoda, että se auttaa helppoa yhdessä oloa?

Miten kuvailisit Kuokkalan kirkkoa? Onko tämä mielestäsi yhteisöllinen tila? Miksi?

Minkälaisia tiloja yhteisöllisessä tilassa pitää olla? Minkälaisia huonekaluja, materiaaleja...?

Minkälaiset asiat tässä kirkossa edesauttavat yhteisöllisyyttä? Mitkä asiat helpottavat rakennukseen tuloa? Mikä tekee rakennuksesta kutsuvan tai houkuttelevan?

Kuinka monelle rakennus on tuttu? Liittyykö siihen jokin kiva tarina? Minkälaisissa tapahtumissa olet täällä ollut?

Kiitokset

Kiitos tutkimukseen osallistuneille nuorille, sekä Kuokkalan kirkon henkilökunnalle.

Kiitos Jyväskylän yliopiston C-rakennukselle. Männynrungoista hehkuva valo ja kahvilan ikkunoiden ohi kulkeva ihmisten virta innoittivat ja loivat uskoa kirjoittamiseen. Talo todellakin suojaa uneksijaa.